

PS II

170

ANUL II.

Nr. 8—10

AUGUST—OCTOMVRIE 1945

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

CARANSEBEȘ, 1945

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator:

Prof. TEODOR ROȘCA
Casieria Diecezană, Caransebeș

Inscrisă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.

CUPRINSUL :

REDACȚIA :

Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN :

Prot. Dr. D. I. BELU :

Dr. I. G. NEGURĂ :

Prot. Dr. PETRU REZUȘ :

PREOTUL B. :

Dr. MARCU BĂNESCU,

Dr. PETRU REZUȘ :

Arh. Dr. L. BUSUIOC, prof. :

Dr. ZENO MUNTEANU,

Dr. PETRU REZUȘ :

P. R.

Ecumenism ortodox

Autohtonismul Românilor în Banat

Despre personalitatea morală

O ctitorie a lui Ștefan cel Mare puțin cunoscută

Modernizarea religiei

PROBLEME ACTUALE : *Indrumări tipiconale*

COMENTARIU : *Unirea Bisericilor,
Rădăușul și Suceava*

LECTURI MORALE : *Claudia Procula, de A. Fr. v. Krane*

RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE : *Procesul Mântuitorului, Zbucium pentru Biserica arboroseană la 1870, Bucură-Te Mireasă pururea Fecioară, Din minunile naturii, Țările românești înainte de secolul al XIV-lea*

CRONICA : *Ședințele Sf. Sinod, Aniversare arhipastorală, Capitulara necondiționată a Japoniei, Conferința dela Londra*

BIBLIOGRAFIE TEOLOGICĂ

710, 2845
PS 11 315

PS 11.170

Anul II

August—Octomvrie 1945

Nr. 8—10

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

Ecumenism ortodox

Una dintre marile idei forțe, pusă la temelia Bisericii creștine de dumnezeiescul său Întemeietor, este ecumenicitatea, catolicitatea sau sobornicitatea sa.

Termeni cu o rezonanță adâncă și cu o amplitudine vastă, care au involburat multe din paginile istoriei noastre bisericești universale și au împătimit multe conștiințe de bărbați luminați.

Domnul nostru Iisus Hristos a poruncit ca Biserica Sa să fie una, așa după cum unic este Domnul ei și unic botezul în ea; tot El apoi a trimis pe apostolii Săi să răspândească noua Evanghelie la toată făptura și în toată lumea.

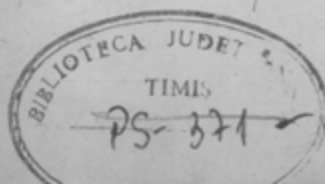
Ecumenismul ortodox cuprinde, astfel, câteva elemente indispensabile, ce ne servesc la conturarea lui.

Unitatea internă a Bisericii creștine, intangibilitatea adevărului propovăduit de Ea, succesiunea neîntreruptă apostolică, iar deasupra tuturor sfințenia Sa, iată pietrele unghiulare ale clădirii ecumenice ortodoxe.

Ortodoxia noastră apostolică cuprinde, astfel, un *ecumenism intern*, care se manifestă în unitatea trupului mistic al Bisericii, în puritatea adevărului, în sfințenia mântuirii și în tradiționalitatea neîntreruptă a credinței.

Tot ea însă, practică și un *ecumenism extern*, care se manifestă în tendința pozitivă și neîncetată spre o înfrățire universală a omenirii, sub aripile sale ocrotitoare.

1



Abea în extern, ortodoxia se întâlnește cu interesele comune ale catolicismului și protestantismului, care ținesc mai mult o cucerire spațială, decât spirituală a omenirii la preceptele creștine de viață.

Rom. catolicismul și protestantismul nu pot vorbi de-un ecumenism intern, deoarece nu-l au. O confesiune și alta sunt pline de inovații, de învățături noi, de secte raționaliste și schisme.

Ecumenismul intern ortodox, din care izvoarește puternicul curent de înfrățire universală, este însă fără seamăn în întreaga lume creștină.

Unitar, viguros și inepuizabil, ecumenismul ortodox s'a manifestat în nemuritorul Bizanț de altă dată, într'un mod care nu suferă nicio împotrivire și nicio contrazicere.

Sinoadele ecumenice, care s'au consumat sub cupolele Sfintei Sofii, sunt tot atâtea mărturii despre ecumenismul pururea viu al Bisericii ortodoxe de Răsărit.

Astăzi trăim, mai cu seamă, o epocă de ecumenisme, care-și caută culcuș la sânul omenirii contemporane, mai învolburată și mai desorientată decât totdeauna în istoria sa multi-milenară.

Ecumenismul ortodox prezintă virtualități doctrinale și soteriologice fără egal.

Ortodoxia, adică, are în chivotul său învățături unice și sfinte, care ar putea fericii întreaga omenire suferindă, dacă această omenire s'ar prosternă la picioarele lui Hristos și s'ar înscrie în rândurile adoratorilor Lui.

Ecumenismul ortodox este real. El se scurge fără conținere din trupul haric al Bisericii. El este și efectiv. Încadrarea în el, a fiecăruia dintre noi, atrage după sine o participare activă la marea operă de pacificare și înfrățire universală.

REDACTIA

Autohtonia Românilor în Banat

Pe baza toponimiei

Introducere

Problema originii nici uneia din marile sau micile națiuni ale Europei n'a fost mai mult desbătută, frământată și criticată ca aceea a națiunii noastre. Nu este fără importanță faptul că ea a fost atacată cu competență și imparțialitate de către mulți învățați, istorici, filologi și literați din Apus cu mult înainte de apariția primelor letopisește sau anale, cronici și istorii românești, — iar de către învățații maghiari și sași din Ungaria și Transilvania înainte ca reprezentanții autorizați și străluciți ai școlii latine ardelene să-și fi publicat valoroasele lor opere istorice, privitor la originea daco-romană și la continuitatea neîntreruptă a Românilor pe pământul Daciei lui Traian.

Umanistul italian *Poggio Bracciolini*, născut și mort la Toscana, încă la începutul secolului al XV-lea, — când preocupările despre originile Neamului nostru abia au înmugurit în mințile câtorva din călugării noștri cărturari, singurii cărturari ai vremii, din mănăstirile ctitorite de Domnii și boierii din cele două Principate române, în care limba de stat și cea bisericească era cea slavonă încă în plină înflorire și autoritate, — se pare că este cel dintâiu învățat străin, deși nu străin de sângele și aspirațiile Românilor, care a afirmat hotărît originea nobilă *romană*, a Neamului nostru: „În părțile Sarmaților de sus, se află o colonie, care, cum se spune, ar fi fost lăsată acolo de Împăratul Traian. Așezată între atâtea popoare barbare, ea a păstrat multe cuvinte latine, care au fost însemnate de Italienii umblați în acele părți. Așa oamenii spun acolo: *oculum*, *digitum manum*, *paucus* și multe altele de acestea. Aceste cuvinte arată că acei oameni descind din coloniștii, pe care Romanii i-au lăsat acolo, și că în această colonie se vorbea latinește”.¹

Reproducând cuvintele italianului *Poggio Bracciolini*, filologul german *Ernst Gamillscheg*,² în *Über die Herkunft der Rumänen*, recunoaște că prin ele „a fost rostită, cu 500 de ani înainte, pentru întâia dată, vederea că Daco-romanii, adică Românii, trăitori în Regatul de azi al României, ai fostelor Principate ale Moldovei și Munteniei și ai părților românești din

1 Vezi Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, în *Jahrbuch der Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, trad. în *Revista Fundațiilor Regale*, Nr. 8 [din 1 August 1940], p. 251.

2 De altfel, ca nazist, dușman notoriu al poporului român.

fostul Regat maghiar, *continuuă fără întrerupere pe vechii coloniști ai Impăratului Traian*. Faptul că știrea despre filința unui popor latin a fost adusă în Apus de Italiani, nu e un joc al întâmplării. Negustorii genovezi răzbatuseră încă cu două sute de ani înainte de Poggio Bracciolini până în Marea Neagră și-și întemeiaseră acolo schelele. La începutul secolului al XIV-lea, familia Angevinilor din Neapole, fusese chemată pe tronul Ungariei și adusesse cu sine, întâiu la Curtea din Buda, numeroși negustori italieni, și aceștia, la fel, au ajuns în contact cu voivodatele românești ale Moldovei și Munteniei, care stătea atunci sub suzeranitatea maghiară. Papalitatea se interesa, în deosebi în secolul al XIV-lea, de Principatele românești, în care dorea să-și întindă autoritatea, prin întemeierea de arhiepiscopate catolice. Cu toate elementele neromane pătrunse în limba românească, nu-i putea scăpa unui Italian înrudirea propriei lui limbi cu româna, dacă confrunta românescul ochiu, pâne, cu occhio, pane și altele din limba lui proprie.¹

Dela Poggio Bracciolini din sec. XV-lea și până la *Francisc Grisellini* din a doua jumătate a sec. XVIII-lea, autorul celei dintâi Istorii a Românilor Bănățeni,² cei mai de seamă istorici și învățați străini din Apus, în special Italiani, au susținut și afirmat cu tărie și convingere *orginea daco-romană și continuitatea neîntreruptă a Românilor pe pământul Daciei vechi*.³

Până și învățați străini de rasa latină și adesea dușmănoși idealurilor noastre naționale ca Samuel Köleséri — care la 1717 tipărește studiul său cu titlu atât de semnificativ „*Auraria Romano-Dacica*” —, iezuiții Samuel Timon, Gabriel Hevenesy, George Pray, Carol Wagner, preoții luterani și calvini, sași și maghiari: Matia Bél, Iosif Benkő, Martin Schmeizel, Ieremia Haner, Martin Felmer, Ioan Andrei Czirbesz, apoi renumitul geograf din Pojon, Carol Gottlieb Windisch, directorul gimnaziului săsesc din Brașov, Ioan Filstich, baronul Samuel Szilágyi din Mediaș, literatul de seamă Daniel Cornides, secretar literar al contelui Iosif Teleki, în castelul din Gornești, „autor polihistor cu cunoștințe foarte vaste”,⁴ despre care Șincai scrie că „om mai învățat n'au avut coroana ungurească pe vremea sa”,⁵ și încă mulți alți cărturari de seamă din Transilvania și Ungaria din sec. XVIII-lea, cari, trăind printre noi, au fost nevoiți să admită, în scrierile lor, unele tipărite altele rămase până azi în manuscris,⁶ și să se familiarizeze cu acest adevăr elementar, ce s'a impus conștiinței lor cu atâta implacabilă putere, încât s'au simțit *obligați* să-l propovăduiască până și în corespondența lor particulară și personală. Așa, de pildă, baronul Samuel Szilágyi, despre care profesorul Dr. Andrei Veress zice că era „un diletant însuflețit”,⁷ scria din Mediaș la 26 Iunie 1760 lui Daniel Cornides o *scrisoare literară*, în

1 Gamillscheg, *ibidem*.

2 Grisellini Fr., *Versuch einer politischen natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats*, Wien 1780, — și în românește: *Istoria Banatului Timișan*, trad. de N. Bolocan, București, 1926.

3 Vezi Aurelian Sacerdoțeanu, *Considerații asupra Istoriei Românilor în Evul Mediu*, București, 1936, pp. 17—193.

4 Dr. Andrei Veress, *Vechi istorici unguri și sași despre Istoria Românilor, [1760—1787]*, București, 1929, extras din *Analele Academiei Române, Mem. Secțiunii literare, Seria III, Tomul IV, Mem. 5*, pag. 267—271.

5 Șincai, *Cronica*, I, p. 400.

6 Veress, *o. c.*, p. 269.

7 *Ibid.*, p. 271.

care-și exprimă convingerea că în zadar am căuta urme despre Dacia gepidă, slavonă, pacinată și cumană în pietrele și monumentele de aramă din Dacia însași că nu vom afla, iar dela națiunile care locuiesc acum Dacia veche — *antiquam Daciam* —, cu excepția Valachilor, așezate aici *mai recent*, nu vom afla nimic despre originea Geților, Goților și Slavilor — „De Dacia Gepidica, Slavonica, Patzinacitica et Cumanica, frustra in ipsa Dacia quicquam quaesiveris, nihil enim heic eorum seu in lapidibus sive in aere monumenti, ne vestigiorum quidem, et nationes, quae *antiquam Daciam* nunc incolunt, si *Valachos excipias*, recentiores sunt, quam ut ab illis Getarum, Gothorum Slavorumque originem repetas“.¹

Pentru Szilágyi, care este convins că, cu excepția Românilor, toate celelalte neamuri conlocuitoare din Transilvania s'au așezat aici în timpurile mai noi, este absolut clar că națiunea valachică din Dacia, împănată cu monumentele coloniilor romane, își trage originea, limba (idioma), geniul și moravurile dela aceste colonii, căci despre neamul și limba Dacilor nu se știe nimic: „Ut ut de Romanorum in Dacia coloniis multa adhuc reperiantur monumenta, nationemque Valachicam inde originem ducere ipsum idioma, genius moresque non obscure indigitare videantur, qui fuerint tamen sic dicti Daci, quis populus, quaeve eorum lingua? tametsi Romano imperio tot gentium domine formidini olim extiterint, nemo facile dixerit, tanto minus comprobaverit“. Dacă n'ar exista monumentele Romanilor, noi, care locuim partea cea mai aleasă a Daciei vechi, ne-am îndoi până și de existența lui Decebal și că Dacii ar fi locuit cândva Transilvania noastră — „Nos, qui antiquae Daciae nobiliorem fors partem incolimus, nisi Romanorum exstarent monumenta Decebalum, imo ipsos Dacos aliquando fuisse Transilvaniamque inhabitasse dubitaremus“. Szilágyi mărturisește și zădărnici încercările sale de a cunoaște originea Dacilor, considerând în același timp visuri și neserioasă afirmația despre originea dacă a Sașilor:² „Illi, qui Saxonum originem a Dacis repetunt, somnia, non seria pertractant“.³

E clar, deci, ca lumina soarelui, că în secolul al XVIII-lea, adevărul despre vechimea și autohtonía Românilor, ca și despre descendența lor din străvechii locuitori ai Daciei, plutea în atmosferă, și nimeni nu ar fi îndrăznit să cugete altfel despre Români și despre originea și istoria lor.

Românii sunt și rămân pentru învățații străini *singurii autohtoni ai Daciei Traiane*, urmași direcți ai coloniștilor romani. Ei nu sunt nici Goți, nici Gepizi, nici Slavi, nici Cumani, ci *urmași ai întemeietorilor* și stăpânitorilor de totdeauna ai Daciei celei vechi.

Anii trecuți profesorul vienez *Hans Koch*, în volumul II din marea lucrare istorică germană *Propyläen — Weltgeschichte* [apărut în 1940], tratând problema redresării poporului grec și a elementului romanic din sudul și vestul Peninsulei Balcanice după prima atingere cu valul migrator al Slavilor de Sud, se ocupă și de soarta „puterii slave pătrunse în Dacia în a doua jumătate a sec. VI“, constatând o slăbire a acestei puteri în a doua jumătate a sec. VIII-lea: „O a doua slăbire se manifestă în ținutul Carpaților [Karpatenbogen]; aici noii veniți trebuia să-și măsoare puterea

¹ *Ibid*, p. 275.

² Johannes Troester, *Das alt- und neu Teutsche Dacia das ist die Neue Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nuernberg 1666, p. 322.

³ Veress, o. c., p. 275.

cu autohtonii *Traci* și *Daci*, cu resturile unor *Gofi*, imigrați ulterior, și cu *coloniștii romani*, care, în parte, *erau aici încă* din secolul al doilea, în parte fuseseră împinși spre Nord din sudul Dunării, de presiunea bulgaro-slavă, și își duceau aici prin plaiuri și poieni, ca păstori, o viață pribeagă de păstori și tocmai de aceea cu neputință de a fi distrusă [Vlachii]. Incercarea puterii lor se sfârși în paguba Slavilor; aceștia lăsară ce-i drept, poporului ce era pe calea unei noi închegări, o mare parte a limbii lor și o frântură din organizația lor militară, așa zisele Voevodate de mai târziu; poporul însă se formă, în cele din urmă, după unele oscilări, ca *popor romanic*, devenind *strămoșii Românilor de astăzi*,¹ — concludă atât de judicios și nepărtinitor istoricul vienez, confirmând astfel, încă odată, în mod categoric, adevărul istoric al autohtoniei Românilor în ținutul Carpaților.²

Cel ce a „clătinat din temelii” mai întâiu „Idela, care apare la început atât de firească, scrie Gamillscheg, a autohtoniei Românilor, pe locurile lor actuale de așezare” a fost *Robert Rösler*, și din anul 1871, când apar studiile lui referitoare la Români, „cearta pentru originea Românilor nu s'a mai liniștit. Problema istorică a devenit problemă politică, ceea ce n'a înlesnit cunoașterea adevărului. Pe când cercetătorii români stăruie, cu puține excepții, în afirmarea autohtoniei conaționalilor lor pe teritoriul de azi al României, cercetătorii maghiari reprezintă implacabil opinia contrară, iar cercetătorii francezi [F. Lot] și savanții germani [Stadtmüller] adoptă tot mai mult vederea că patria originară a Românilor se găsește la Sud de Dunăre, adică în afara hotarelor statului românesc de azi”.³

Motivele principale invocate de protivnicii continuității românești sunt: Timp de 1000 de ani, zic ei, „izvoarele nu pomenesc despre Români, pe teritoriul Daciei vechi. Această provincie a fost evacuată în anul 271 la porunca împăratului roman Aurelian, și de abia în secolul al XIII-lea documentele îi pomenesc din nou pe Români în legătură cu țara lor de azi. Dimpotrivă, la Sud de Dunăre, o populație românească e menționată încă cu trei veacuri mai înainte”.⁴ Aceiași protivnici „afirmă mai departe că pe întreaga arie a Dacoromaniei nu s'a păstrat niciun singur nume de localitate și nici o toponimie în forma în care am trebui să ne așteptăm la aceasta, în cazul autohtoniei Românilor”.⁵

Răspunsul filologului german la aceste argumente negative este cel dat de mult de către istoricii noștri naționali: „Tăcerea istoriei nu este atât de absolută, cum o înfățișează protivnicii continuității române, că *numele de localități vechi romane nu lipsesc cu totul*”.⁶

Plecând dela constatarea aproape unanimă a istoricilor maghiari mai vechi, începând cu *Anonimul Notar al regelui Bela II* [1131—1141] sau [1173—1196] III, despre prezența noastră, a Românilor, în epoca descălecatului unguresc,⁷ nu numai în ținuturile montane ale Banatului, în județele

1 Willy Andreas, *Propyläen — Weltgeschichte*, II, p. 505.

2 Vezi recenzia acestei lucrări semnată de *Dacus* [Daicovici] în *Transilvania*, Sibiu, An 73 [Febr.—Martie 1943], Nr. 2—3, p. 231.

3 Gamillscheg, *ibid.*, p. 252.

4 *Ibidem*.

5 *Ibid.*, p. 253.

6 *Ibidem*.

7 Cf. N. Drăgan, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, București, 1933, pp. 8—23.

Caraș și Severin, ci și pe câmpia bănățeană, în județele Timiș și Torontal, în special în ținutul dintre Timiș și Mureș, am crezut că cel mai potrivit răspuns ce-l putem da răslerienilor și tuturor celor ce ne contestă autohtonía pe acest pământ, este să ne adâncim în trecut și de acolo să scoatem temeliile existenței noastre de popor străveci al Timișului: „*Ősnépe ez Temesnek*“, cum ne considera, la 1868, istoricul șvab *Böhm Lénard*,¹ — și în același timp să demonstrăm tuturor detractorilor drepturilor noastre sfinte că elementul românesc este acasă atât în Banat cât și în frumoasa lui capitală, Timișoara, precum recunoaște și istoricul maghiaro-slovac *Matheus Bél*, care după ce a vizitat Banatul prin anii 1720—30 mărturisește² că „hinc est ut nihil sermone valahico Temesvarini sit vulgatus“ sau „Valachi incolunt potissimum provinciam“.³

În alt loc, același *Matheus Bél* scrie că după alungarea Turcilor din Banat, Împăratul a adus aici coloniști din toate părțile împărăției ca să cultive pământul, astfel că în scurt timp Banatul a devenit una din cele mai fertile provincii ale împărăției. Pe Români, pe care i-au aflat aici Ungurii la venirea lor în sec. IX, îi numește locuitori *străvechi* ai Banatului, iar pe Sârbi, Bulgari, Germani, Italieni și Francezi coloni noi: „*Valachi incolunt provinciam valachi antiquissimī regionis accolae*, quos Hungari sub finem saeculi IX huc se inferentes deprehenderant, Rasciani [Sârbii] qui tamen ad paucitatem redacti sunt, Bulgari, Germani, Itali et Gali *novi coloni*“.⁴

Lipsa documentelor scrise, privitor la existența noastră la Nord de Dunăre înainte de sec. XIII-lea, invocată de istoriografia maghiară, spre a contesta prezența noastră aici înainte de acest secol, nu poate constitui un argument serios, deoarece se știe că „numai în a doua jumătate a secolului al XII-lea s'a organizat cancelaria regilor unguri și numai de acolo înainte a dat numeroase documente, pe când înainte multe lucruri s'au făcut numai verbal“.⁵ Această mărturisire a profesorului sas *Rudolf David* întărește afirmația aproape identică a lui *Szentkláray*, care la 1900 scria:

„Az okiratok gyakoribb szerkesztése és kiadása már csak a XII. században jött nálunk mindinkább divatba. A királyok eddigelé szóbeli ize-nettel, futárok által tudatták rendeleteiket az ispánokkal és egyéb tisztviselőkkel, jobbára szóbeli kijelentések által osztogatták adományaikat és egyéb kegyelmeiket“.⁶ Regele *Bela III* [1173—1196], crescut la curtea împărătească din Constantinopol, este cel dintâiu care a introdus în cancelaria curții sale metoda de lucru văzută la Curtea basileilor bizantini, dispunând consemnarea în scris a celor mai de seamă acte de guvernământ: „A görög császári udvarban nevelt s a byzanti igazgatás gépezetével ismerős III. Béla rendelte el először, hogy ezentúl minden jelentékenyebb kormányeljáráás írásba foglaltassék“.⁷

1 Böhm Lénárd, *Délmagyarország vagyis az ugynevezett bánág külön története*, I, Budapest, 1868, p. 160.

2 Cf. Silviu Dragomir, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944, p. 26—27.

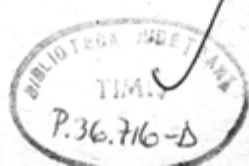
3 *Történelmi és Régészeti Értesítő*, VIII, Temesvár, 1892, p. 205.

4 *Matheus Bel, Comp. Geographicum*, pars II, ad annum 1792, pp. 254—257, 259.

5 Rudolf David, în *Kronstädter Zeitung*, an. 1936, Nr. 184; Ch. F. Maurer, *Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen*, Berlin 1882; cf. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, *Cittorii*, București, 1937, p. 40; Ion I. Nistor *Ungurii în Dacia Carpatină*, în *Analele Academiei Române*, Mem. sec. ist., seria III, tom, XXIV, mem. 15, București 1942, p. 479.

6 Dr. Szentkláray Jenő, *Krassó vármegye őshajdana*, Budapest, 1900, p. 109.

7 *Ibidem*.



Timpul dela descălecatul Ungurilor, din sec. IX-lea până la apariția primelor cronici maghiare din sec. XII-lea, pentru istoriografia maghiară constituie un mare semn de întrebare, un imens gol,¹ pe care, în lipsă de dovezi rezonabile, istoricii unguri se grăbesc să-l umple cu ipoteze² din cele mai îndrăznețe. Singur principatul lui *Glád*, care puțin înainte de venirea Ungurilor s'a consolidat aici, a lăsat urme istorice, scrie *Szentkláray Jenő*: „Egyedül Gád fejedelemsége az, mely kévéssel a magyarok bejövetele előtt konszolidálta magát és historiai nyomokat hagyott”.³ Despre caracterul slavo-român al acestui principat vom trata în altă lucrare.

Cum pentru răslerieni argumentul principal împotriva continuității Românilor la Nord de Dunăre îl constituie *toponimia slavă* a întregului teritoriu românesc, ne vom strădui în cele ce urmează să dovedim că în Banat avem într'adevăr pe lângă o toponomastică slavă sau slavo-română și una cu tradiție autohtonă daco-romană, capabilă să confirme existența și neîntrerupta desfășurare a vieții românești cu mult înainte de apariția celor 7 seminții maghiare conduse de principele Árpád. Aceștia, precum constată *Szentkláray*, la venirea lor în Panonia, au aflat în Banat o populație destul de civilizată și creștină: „Bizvást elfogadhatjuk, hogy ekkor már a keresztény vallás is behatolt az itteni vegyes népek közé... Azt tartom tehát, hogy a magyar honfoglalás nem találta egészen pogánynak és vadnak Délmagyarország lakosságát”.⁴

Nu numai că Ungurii la venirea lor n'au aflat populația mixtă [„vegyes népek”] slavo-română a Banatului de tot păgână și sălbatecă, cum se exprimă *Szentkláray*, ci, precum am demonstrat într-o altă lucrare,⁵ această populație era de mult creștină și cu secole mai înainte avea o superioară organizație bisericească cu preoți și episcopi la *Mehadia* [Ad Mediam=Ad Aquas=Aquae] și foarte probabil la *Morisena*=Cenad.⁶ Considerațiunile istorico-lingvistice ce urmează ne vor întări și mai mult convingerea că în Banat și înainte de secolul al IX-lea a existat și pulsat o puternică viață românească, și, precum rezultă din termenii de origine latină [Dumnezeu < *Domne-Deus* < *Domine Deus*; Biserica < *basilica*; Creștin < *christianus*; Botez < *baptizo*, -are; Cruce < *crux*, -cem; Duminecă < *Dominica* < *dies dominica*; Legea creștină < *Lex christiana*; Păcat < *peccatum*; Crăciun < *calatio*, -nem; Rusalii < *Rosalia*; Paște < *pasche*, *pascha*, -am; Sărbătoare < *dies servatoria* ori *conservatoria*; Rugăciune < *rogatio*, -nem; Păgân < *paganus*; Drac < *draco*; Răposa < *repauso*, -are; Inger < *angelus*, etc...]⁷ din vocabularul credinței noastre creștine,⁸ am fost creștini înainte de apariția Slavilor în regiunea dunăreană, deci înainte de sec. V, și creștini fiind am avut preoții și episcopii noștri, cari în numele Împăratului roman,⁹ ne-au îndrumat această viață pe linia creată de destinul nostru de a fi și rămâne sentinele înaintate ale credinței, culturii și civilizației latine pe pământul *Daciei Felix*.

1 *Ibid.*, p. 97.

2 *Ibidem*.

3 *Ibid.*, 73.

4 *Ibidem*.

5 Dr. Gh. Cotoșman, *Episcopia Mehadii*, Timișoara, 1943.

6 *Idem*, *Din trecutul episcopiei Timișorii*, 1943.

7 Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la Istoria Creștinismului daco-roman*, București 1911, pp. 85—95, 101—125 sq; cf. C. Diclescu, *Vechimea creștinismului la Români. Argumentul filologic*, București 1910; Dr. Simeon Reli, *Istoria vieții bisericești a Românilor*, I, Cernăuți 1942, p. 68 și urm.

8 C. Daicoviciu, *La Transilvania nell' antichità*, Bucarest, 1943, p. 191.

9 N. Iorga, *Istoria Românilor, II, Oamenii pământului*, București 1936, pp. 100—101.

Considerații istorice, arheologice și lingvistice

— Simbioza slavo-română —

I

În timp ce împăratul *Iustinian I* [527—565], privit de contemporani ca restaurator al Daciilor — *Restitutor Daciarum*¹ —, se făcea, ca și *Constantin cel Mare*,² stăpân pe ambele maluri ale Dunării, precum însuși mărturisește în *Novela XI* din 535: „Dar, în timpul de față, fiindcă din ajutorul lui Dumnezeu statul nostru s'a mărit, așa că ambele maluri ale Dunării sunt acum pline cu cetăți de ale noastre, și atât *Viminacium* cât și *Recidua* și *Literata*, care se găsesc dincolo de Dunăre, sunt din nou în stăpânirea noastră”,³ — semințiile numeroase ale Slavilor se revărsau năvalnic dela Răsărit, inundând văile și câmpiile Daciei Traiane.

5711

Atât de puternică a fost această revărsare de populație nouă încât în secolul VI *Transdanuvia* a luat numirea de *Σκλαβηνία* = *Sclavinia*.⁴ În număr mic, veniți prin infiltrațiuni și constituind insule sau enclave etnice, Slavii se poate să fi existat în Dacia și înainte de secolul al VI-lea; cercetările, în privința aceasta, n'au ajuns la un rezultat precis și categoric. În număr mare, luând în stăpânire întreg ținutul locuit astăzi de Români, ei nu vin însă decât începând din secolul al VI-lea.⁵

Unii slaviști, sprijiniți pe un pasaj obscur din *Geografia armenescă*, compilată pe la 670—680, atribuită pe nedrept lui *Moise Chorenaf'i* [† 487], considerat personaj istoric și ucenic al celebrului inventator al alfabetului armenesc, al sfântului *Mesrop*, din secolul V,⁶ afirmă că Slavii ar fi pătruns în Dacia Traiană și în Peninsula Balcanică încă din sec. II—III.⁷ Istoricii maghiari mai noi s'au grăbit să ridice la rang de dogma această ipoteză. Canonicul timișorean *Szentkláray* afirmă că în timpul împăratului *Traian* [98—117] roiuri slave au inundat Ardealul, ajungând până la Orșova și Dunăre: „Traján korában... szláv rajok özönlötték el Erdélyt, sőt Orsováig, a Dunáig értek le”.⁸ După părerea lui *Szentkláray*, această imigrare este

1 *Jordanes, De origine actibusque Getarum*, XXI, 121, în *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, XIV, ed. G. Popa-Lisseanu; cf. Ion I. Nistor, *Bizantinii în luptă pentru recucerirea Daciei și Transdanuviei*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Sect. Ist., Seria III, Tom. XXV, București 1943, p. 697.

2 *Nistor, ibid.*, p. 695—697.

3 *Procopius, De aedificiis*, IV, 6, în *Font. Hist. Daco-Romanorum*, XV, ed. G. Popa-Lisseanu, București 1939, pp. 101—104.

4 *Nistor, Romanii în Transdanuvia*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Sect. Ist., Seria III, Tom. XXIII, 1940—1941, București 1941, p. 582.

5 *Constantin C. Giurescu, Istoria Românilor*, I, București 1935, p. 218.

6 *Aurel Decei, Românii din veacul al IX-lea până în al XIII-lea, în lumina izvoarelor istorice armenesti*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VII, 1936—1938, publ. de Al. Lapedatu și I. Lupaș, București 1939, pp. 415—416 sq.; *Alexandru Philippide, Originea Românilor*, I, Iași 1925, pp. 326—327.

7 *Schafarik, Slavische Alterthümer*, trad. M., v. Achrenfeld, II, Leipzig, 1843, pp. 666—667; *Marin St. Drinov, Zaseleńie balkanskago pluostrova Slavianami*, Moscva 1873, după *Archiv für slavische Philologie* XXVIII, p. 638 susține apariția Slavilor în regiunea dunăreană la finea sec. II; cf. *Philippide, o. c.*, pp. 321, 327—329, 333.

8 *Szentkláray J., Krassó vármegye őshajdona*, Budapest 1900, p. 20.

atestată de toponimia slavă a Ardealului și Banatului chiar din timpul stăpânirii romane.

În Dacia Traiană alături de Daci au locuit și Slavi, cari cu timpul au asimilat pe băștinașii Daci, asupra cărora stăpânirea de 160 ani a Romanilor a avut o neînsemnată înrăurire, susține același istoric maghiar bănățean. Interpretând fără discernământ afirmațiile lui *Flavius Vopiscus*, *Sextus Rufus* și ale lui *Eutropius*, și Szentkláray, ca de altfel toți ucenicii lui Rösler, susține că *Aurelian*, odată cu legiunile a retras la 271, în Moesia, și coloniile romane.¹ Dacii, cari în repetate rânduri s'au revoltat împotriva stăpânirii romane,² au rămas și sub Goți în Dacia veche, locuind în satele lor vechi și cultivându-și pământul, împreună cu Slavii, în mijlocul cărora au dispărut, asimilându-se. Numele slav al râurilor *Cerna* și *Berzava* arată, scrie istoricul maghiar, cât de puternică a fost influența slavă în Dacia pe vremea stăpânirii romane: „Annyi bizonyos, hogy a római-kori dáciai föld-nép továbbra is lakta az ő falvait és tovább művelte földjeit a góthok uralmának korában. Ez a bennszülött földnép túlnyomó részben szláv volt, a mit onnan tudunk, hogy abból a korból szláv folyónevek, Cserna, Berzava maradtak ránk”.³

Contrazicându-se, scrie despre *coloniile romane* că au rămas pe loc în Dacia, resirate ca niște insule în mijlocul popoarelor Daciei, în special printre Slavi, care au format majoritatea populației, și printre semințiile germanice care au pătruns aici odată cu stăpânirea Goților: „De valaminť a római kolóniák szígetek gyanánt valának szétszórva a dáciai népek, nevezetesen a Dáciát mindinkább előzőnlött szláv elem közt: akkép lehetett ez a góthok beköltözése után az uralkodó germán népfajjal is. A szláv nép maradt itt számlilag a túlnyomó lakosság”.⁴ E limpede că pentru Szentkláray și în general pentru toți röslerienii vechi și noi, începând cu *Hunfalvi* și până la *Alföldi*,⁵ *Tamás*,⁶ *E. Lukinich*, *A. Fekete-Nagy*, *L. Makkai*, *L. Gáldi*,⁷ *Homan-Szekfű* și alții⁸ din zilele noastre, argumentul principal al existenței Slavilor în Dacia Traiană încă din timpul stăpânirii romane, și, implicit, argumentul împotriva continuității elementului daco-roman în spațiul carpato-dunărean, îl constituie nomenclatura topografică slavă, adică numirile slave de râuri și localități din ținuturile locuite de Români.

1 *Ibid.*, p. 35.

2 *Ibid.*, p. 32.

3 *Ibid.*, p. 40.

4 *Ibid.*, p. 40.

5 A. Alföldi, *A gót mozgalom és Dacia feladása*, în *Egyet. Phil. Közlöny*, Budapest, An. LIII, 1929, pp. 161—188; LIV, 1930, pp. 1—20, 81—95, 164—170, și în *Magyar Szemle*, 1939, XXXV, Nr. 1 [137], p. 24 sqq.

6 L. Tamás, *Romains, Romans et Roumains dans l'histoire de la Dacie trajane*, în *Archivum Europae Centro-Orientalis*, I. 1935, și rom. *Romaiak, Románok és Oláhok Dácia Trajánában*, Budapest 1935; cf. P. Henry, *Polémique sur l'origine des Roumains*, în *Revue Historique de Paris*, apud *Revue de Transylvanie*, IV, Nr. 3—4, Cluj, 1938, pp. 347—353.

7 E. Lukinich... — Gáldi, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400*, Budapest 1944, doc. Nr. 36 din 3 Aug. 1322, doc. an. 1002—1219, p. LXI; cf. și recenzie documentată a prof. I. Moga, în *Anuarul Institutului de Ist. Națională*, VIII, 1939—1942, Sibiu 1942, pp. 443—474.

8 În *Magyar Történet*; I—VIII, Budapest 1928—1934; cf. Decei, o. c., p. 458, nota 1; Philippide, o. c., p. 327 nota; Const. Iosef Jirecek, *A Bolgárok története*, trad. Mayer Rezső, Nagybecskerek, pp. 63—64, 68, 69, 77 n. 1, 89, 100, 101 sq; Pauler Gyula, *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*, I, Budapest 1893, pp. 5—6, 16—17, 484.

Fiind vorba de istoria Banatului, vom mai cita părerile unui alt istoric maghiar bănăţean, *Dr. Turchányi Tihamér*, care, ca şi Szentkláray, după ce admite că nu toţi Daco-romanii au părăsit Dacia cu Aurelian [care a retras în Moesia atât legiunile cât şi populaţia oraşelor şi a satelor dând naștere, la 271, celor două Dacii: *Ripensis* şi *Mediterranea* din sudul Dunării: „271-ben a régi Dácia megszűnt, a császár Dáciából úgy a városi népet, mint a falusi lakosságot, Moesia közepébe telepítette és ezentúl ezt a tartományt nevezték el Dáciának, még pedig Dacia Ripariensis és Dacia Mediterraneának],¹ scrie că între locuitorii rămaşi în Dacia majoritatea au format-o Slavii, ale căror urme sunt atestate în vechile numiri topice romane. [„Azok, akik magukat rómaiaknak vallották, ha nem is származásukra, de legalább is polgárjogra és elsajátított nyelvükre nézve, elhagyták ezt a földet és az új Dáciában telepedtek le. Az meglehet, hogy *egyese*k, kiket családi vagy egyéb viszonyaik az itt lakó és régóta megtelepedett népekhez csatoltak, *itt maradtak*.”

Természetes, hogy Aurelianus Dáciának *nem egész lakosságot* telepítette ki, mert hiszen ezek között igen *sokan voltak*, kiket a rómaiakhoz nem kötött semmi más, mint azoknak ereje és hatalma. Ezek, mikor a rómaiak innen eltávoztak, magukkal vivén a hozzájuk tartozókat, *maradtak régi lakóhelyeiken* és meghódoltak azoknak, akik a rómaiak után uraivá lettek e vidéknek. Ezek között *túlryomó számban szlávok laktak, mert a szlávok itt lakásának nyomait már a régi római helynevekben is megtalálhatjuk*].² Turchányi crede că numele Orşovei din epoca romană este identic cu numele „slav” al Cernei.³ Pe timpul stăpânirii Gepizilor, *nouii coloni slavi* pătrund în Dacia Traiană, lăsând puternice şi statornice urme în toponomastică. Nu ni s’a păstrat nicio numire dacă, romană sau din vremea năvălirilor barbare în Dacia Traiană: „Ez a szláv-ság hagyta a legtöbb és legmaradandóbb nyomot a megye földrajzi elnevezéseiben. Tudjuk, hogy legrégibb helyneveink között sok a szláv eredetű. Népvándorláskorabeli vagy *dák nyomokat helyrajzi neveinkben nem találunk. Római származásu pedig épen egy sincs*, ami világos jele annak, hogy ezen a vidéken [el vorbeşte despre judeţul Caraş-Severin] *maradandó nyomokat csakis a szlávok hagytak* vagy pedig más szóval ennek a vidéknek ősidjéből csak a szláv lakosság az, amely hatásának a nyomait átadta a későbbi korra is, épen azért, mivel itt a lakosságnak *állandó tartózkodási helye volt*“.⁴

În asemenea condiţiuni, principiul continuităţii daco-romane nu poate fi susţinut: „Az úgynevezett dáko-román *continuitás elvét* tehát nem lehet fentartani” — concludet Turchányi.⁵ Urmaşii coloniştilor romani, cari vor fi şi rămas aici — „*az egykori római gyarmatosok ivadékai közül, azok, kik annak idején még esetleg itt maradtak*” — s’au asimilat complet în masa popoarelor care au locuit Dacia, pierzându-şi conştiinţa de rasă şi amintirea unde au aparţinut — „*teljesen elvesztették eredeti faji tudatukat és hovátartozásuknak emlékét*“.⁶ Ajungând la asemenea concluzii uşor îi

1 Dr. Turchányi Tihamér, *Krassó-Szörény megye története, I, 1, A megye története 1490-ig*, Lugos 1906, pp. 58—59.

2 Ibid., p. 60.

3 Ibid., pp. 59—60.

4 Ibid., 62.

5 Ibidem.

6 Ibid., pp. 62—63.

vine să afirme, rămânând astfel credincios teoriei rösleriene, că locuitori sau cetățeni de origine sau limbă latină, după retragerea lui Aurelian, până târziu în evul mediu, nu mai întâlnim aici: „Római származásu vagy római állampolgári joggal bíró, vagy latin nyelven beszélő lakosság itt Aurelianus császár korától kezdve végesvéig, messze be a középkorig egyáltalában véve nem mutatkozik“.¹

Dacă în aceste ținuturi, dealungul furtunilor barbare, ar fi supra-viețuit elemente romanice, ele ar fi lăsat, ca și Slavii dispăruți, urme în nomenclatura topografică. Noile așezări, ridicate alături sau pe ruinele celor vechi, n'au păstrat, nici în nume nici tradiție, urmele și amintirea stăpânirii romane, crede același istoric maghiar.²

Argumentele rösleriene ale lui Szentkláray și Turchányi, reinnoite în zilele noastre de istoricii maghiari susamintiți, au fost însușite pe de-a-ntregul de către unii istorici sârbi, cari văd în Sârbii de azi din Banat urmașii direcți ai vechilor Slavi, adevărații și singurii autohtoni ai Daciei Traiane de după Aurelian.

La finea războiului mondial trecut, Jovan Radonici, în *Istoria Sârbilor din Ungaria*, apărută la Paris în preajma Conferinței de Pace dela Paris din 1919,³ unde a dat fericite rezultate pentru vecinii noștri dela Sud-Vest,⁴ scrie: „Sârbii din Ungaria n'au jucat numai un rol preponderant în istoria acestei țări; ei au exercitat și o puternică influență din punct de vedere civilizatoric și asupra Sârbilor din Balcani. Așezați în Transilvania, Banat și Bacica din secolul al VI-lea, ei au trecut, în cursul vremii, prin numeroase încercări. Totuși, ei au reușit să se mențină, grație imigrărilor din Balcani, care le-au permis să-și păstreze naționalitatea în mijlocul unor elemente străine.

La începutul evului mediu, Ungaria meridională și Transilvania erau populate de triburi *jugoslave* într-o măsură așa de mare, încât nomenclatura topografică a acestor regiuni luase un caracter pur slav. Urmele acestei nomenclaturi se mai găsesc și astăzi în Transilvania, unde din secol în secol, aceasta s'a înlocuit cu cea maghiară, germană și română. La sfârșitul secolului al VI-lea și la începutul celui de al VII-lea, aceste triburi *jugoslave* din Ungaria meridională au fost slăbite prin imigrarea unui număr al lor în Peninsula Balcanică. Dar legăturile dintre *Sârbii* rămași în Ungaria și cei emigrați nu s'au rupt niciodată“.⁵

Un singur adevăr se desprinde din afirmațiile învățatului sârb: cel privitor la *epoca* în care au imigrat Slavii în Transilvania și Banat. Ca mărturie documentară ne servește și Tabula Peutingeriană din sec. IV, care ne arată semînța slavă a *Venzilor* amintită de *Tacitus* la Est de Germani,

1 Ibid., p. 62.

2 Ibid., p. 63.

3 Jovan Radonici, *Histoire des Serbes de Hongrie*, Paris 1919, pp. V—VIII; P. Nemoianu, *Elementul de baștină în Banat*, în *Analele Banatului*, An. II, Fasc. 5, [Timișoara, 1929], pp. 2—3.

4 Vezi Sever Bocu, *Drumuri și Răscruci, I, Memorii*, Timișoara, 1939, pp. 54—55, 67, 108—109 sq; *Idem*, vol. II, *Discursuri*, partea I, cu o introducere de I. D. Suciu, București, 1945, pp. VII, XI, 29—33, 38—39, 191, 498; Gh. Demian, *Pentru Banatul robii*, Timișoara, 1933, pp. 30; Ing. Aurel Diaconovici, *Despre și pentru Banatul întreg*, Sibiu, 1920, pp. 30; Dr. N. Lupu, *Noi și Sârbii*, București, 1925, pp. 48.

5 Radonici, *ibid.*

Daci și Sarmati,¹ „în nemijlocita vecinătate a Daciei și a gurilor Dunărei”.² După *Jordanes* [551] „semințiile slave trăiau în vecinică vrăsmășe cu Goții din Transdanuvia, năzuind mereu să cuprindă așezările acestora”.³ Cele două seminții slave, *Anții* și *Schii* din Transdanuvia, „amenințau mereu cetățile romane dela limesul dunărean, precum o făcuseră aceasta Goții mai înainte. Din pricina aceasta împărații romani erau siliți să întărească paza la Dunăre, și să lupte mereu în contra năvălitorilor din Transdanuvia. Granița Dunărei n'a fost nicicând părăsită de Romani. De câte ori se simțeau mai tari decât barbarii, Romanii treceau Dunărea și ocupau acolo cetăți și castele, precum s'a văzut pe vremea lui *Constantin cel Mare*”,⁴ a lui *Iustinian* și a altor împărați romani și bizantini până la căderea Imperiului de răsărit sub Turci,⁵ la 1453.

Cu toate că „în a doua jumătate a sec. V-lea Slavii pătrunseră de-a-binelea în Carpați și în Transdanuvia”, și cu toată relatarea lui *Procopius* din *Cesarea* că „pe vremea sa Slavii ocupau partea cea mai mare din teritoriul de pe malul stâng al Dunărei”,⁶ totuși Slavii nu pătrund în Banat, în masse compacte, decât numai după moartea împăratului *Iustinian* [565]. Ca mărturie istorică luăm tot pe *Procopius*, care în scrierea sa *De aedificiis*, pe lângă un număr însemnat de numiri topice latine, citează 14 cetăți terminate cu apelativul caracteristic dac „dava” și 15 cu tracicul „para”.⁷ Pe malul stâng, *Procopius* amintește următoarele cetăți romane restaurate de *Iustinian I*, înainte de 535: *Lederata* sau *Literata*, *Recidua*=*Recidava*=*Recidiva* [Pârvan crede că este o transcriere coruptă a *Arcidavei*, capitala lui *Buerebista*],⁸ *Drobeta*=*Theodora*, *Sucidava*=*Sucidiva*=*Celei*, *Turris Traiani*, probabil *Turnul Măgurele*, *Daphne-Constantiana*⁹ „și alte multe pe care le-a ridicat din temelie la marginea țării”¹⁰ — înțelegând în special Banatul nostru — cel *Timișan* și al *Severinului* — „marginea țării”, a Imperiului. Iată, deci că „dacă dialectica unor istorici străini a putut să pună la îndoială continuitatea elementului roman sau romanizat din Dacia Traiană, această dialectică nu va mai putea tăgădui, după cele arătate mai sus, existența unor orașe dela nordul Dunării, după părăsirea Daciei, și nici interesul ce-l purtau împărații romani pentru această existență a lor”.¹¹

1 Tacitus, *Germania*, 46, apud I. Nistor, *Romanii în Transdanuvia*, p. 59 [în extras din *Analele Acad. Române*, I cit.]

2 *Jordanes*, *Getica*, în *Fontes Hist. Daco-Rom.*, XIV, p. 26 sq. și 88 sq.; I. Nistor, *Romanii în Transdanuvia*, p. 60 [în extras].

3 Nistor, *Romanii în Transdanuvia*, p. 69.

4 *Ibid.*, p. 66 [în *Anale* p. 586]; cf. Mihail Macrea, *Părăsirea Daciei și problema continuității daco-romane în lumina izvoarelor numismatice*, în *Omagiu lui Ioan Lupaș*, București, 1943, pp. 919—921; C. Daicoviciu, *La Transilvania nell' antichità*, Bucarest, 1943, pp. 189—193; D. Tudor, *Podul lui Constantin cel Mare*, Craiova, 1934, p. 5.

5 Nistor, *ibid.*, p. 67 [*Anale*, p. 587].

6 *Procopius*, *De belle Gothico*, 3, cap. 14, ed. Bonn, 2, 237, apud Nistor, *Rom. în Transdanuvia*, pp. 61—62; cf. Philippide, o. c., p. 333.

7 *Procopius*, *De aedificiis*, ed. Popa-Lisseanu, IV, 4.

8 Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 187; C. Daicoviciu, *La Transilvania nell' antichità*, pp. 43—45, 66; cf. Em. Panaitescu, *Numărul Geților și al Dacilor, Comentor după Strabo*, Extras din volumul *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 5, 8.

9 Cf. *Procopius*, *De aedificiis*, la *Introd.* p. 23 sq.

10 *Procopius*, *De aedificiis*, IV, 6, ed. Popa-Lisseanu, p. 102.

11 Popa-Lisseanu, în *Introd.* la *Procopius*, *De aedificiis*, p. 35.

II

În sprijinul rezultatelor istoriei, în special a mărturiei lui Procopius din *De aedificiis*, după care romanitatea a „continuat să existe cel puțin până în secolul al VI-lea, nu numai în Panonia, cum susține Alföldi,¹ ci și în Dacia Traiană”² vin arheologia și filologia. Săpăturile arheologice întreprinse de prof. univ. C. Daicoviciu, în diferitele puncte ale țării, au scos la lumină mai multe cimitire vechi daco-romane din epoca stăpânirii Goților și a Hunilor. Faptul că din ele lipsesc armele de luptă este cea mai bună dovadă că au aparținut unei populații pașnice și stabile.³ Obiectele casnice în special vasele de ceramică desgropate în acele cimitire și în alte locuri din țară⁴ poartă pecetea spiritului dac local, al tehnicii străvechi autohtone, cunoscută în Dacia din epoca La Tène [cu 300 de ani î. Hr.], care a supraviețuit părăsirii Daciei de către legiunile romane la 271.⁵ Această constatare a arheologilor întărește credința istoricilor că în Dacia — ca de altfel și în Galia, Africa și Britania — în sec. III—IV are loc o *renaștere a particularismului provincial, a vechiului spirit dac local*,⁶ manifestat mai ales pe tărâmul artei plastice. Goții din Transdanuvia și Sarmatai din Banat vor împrumuta tehnica ceramicii locale numită „*dakische Stempel-Keramik*”,⁷ care se va răspândi până în Polonia, fapt care se „datorește unei expansiuni getice pe teritoriul Poloniei de sud-est”.⁸

În Banat, pe timpul stăpânirii Goților se așează Sarmatai, avansând până la finea sec. IV până în Hunedoara și Oltenia.⁹ Învățatul vienez Patsch a demonstrat, cu multă competență, *continuitatea romano-sarmată în Banat și Crișana*, continuitate care nu lipsește nici în Transilvania. „Cimitirele din Sânt-Ana și din Lechința cu obiectele lor de ceramică gotică, *romano-provincială* dar de asemenea *autohtonă* [dakische Stempel-Keramik], nu sunt decât o slabă dovadă, dar totuși hotărâtoare”, observă arheologul bănățean C. Daicoviciu. Este vorba de cazul „unei populații indigene, care începe să revină la formele și stilurile vechi, influențată puternic de arta stăpânitorilor țării.”¹⁰ „Dar, dacă putem invoca persistența acestor forme preistorice ale ceramicii țărănești, ca un argument pentru susținerea continuității romane în Dacia, e imposibil de explicat supraviețuirea lor, dacă nu se admite dănuirea lor oarecum latentă, în timpul ocupației romane și renașterea particularismului local, care se manifestă în Dacia, ca și în tot imperiul, în epoca nevălirilor”.¹¹

1 Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, I, p. 19.

2 Popa-Lisseanu, în *Introd. la De aedificiis*, p. 35.

3 C. Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie*, în *Revue de Transylvanie*, Tome VI, Nr. 1, Cluj 1940, p. 69; Idem, *La Transilvania nell' antichità*, pp. 209—213; Gh. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: Poporul român*, București, 1940, pp. 98—99.

4 Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie*, p. 68; Idem, *La Transilvania nell' antichità*, pp. 103, 113, 117, 163, 214; Brătianu, o. c., p. 102.

5 Daicoviciu, *ibid*; Brătianu, *ibid*.

6 Brătianu, o. c., p. 93.

7 *Ibid.*, p. 101; Daicoviciu, *La Transilvania nell' antichità*, p. 117.

8 Brătianu, *ibid*.

9 Daicoviciu, *Le problème de la continuité*, p. 59; *La Transilvania*, pp. 176—178.

10 Idem, *La Transylvanie dans l' Antiquité*, pp. 81—82; cf. Brătianu o. c. p. 98.

11 Brătianu, o. c., p. 103.

III

Renașterea particularismului local dacic se manifestă nu numai în domeniul artei, care, precum am văzut, influențează în mod hotărâtor arta stăpânitorilor vremelnici ai Daciei Traiane, ci și pe țărâmul limbii, prin reaparitia câtorva nume de locuri preromane, care înlătură pe cele impuse de către administrația romană.¹ Cu aceasta am ajuns să atingem punctul nevralgic al argumentelor invocate de protivnicii continuității noastre în Dacia Traiană. Departe de noi gândul de a aproba părerea unora dintre istoricii maghiari, care susțin teoria neasimilării Dacilor de către Romani.² „Nu este imposibil — scrie prof. Gh. Brătianu — ca dăinuirea elementului dac, după cucerirea și romanizarea foarte repede a primei jumătăți a sec. al II-lea, să fie un fapt exclusiv rural. Dar secolul al III-lea nu este oare acela al satelor și al ogoarelor, adesea foarte depărtate de spiritul roman al cetății? Și să nu uităm nici prezența *Dacilor liberi* la hotarele provinciei. Desigur, nu s'au găsit mărturii scrise ale unui grai dac din această vreme, cum s'au găsit aiurea ale celui celtic sau punic. Trebuie menționată totuși reaparitia nediscutabilă a câtorva nume de locuri preromane, care înlătură acelea pe care administrația romană a voit să le impună”.³ Astfel, precum în locul elenicului *Philippopolis* ia naștere traco-dacicul *Pulpudeva*, din care se trage bulgarul *Plovdiv*, tot așa *Argesul* nostru reproduce nu pe *Mariscus* al stăpânirii romane, ci numele antic *Ordessos*, care ar fi supraviețuit „nu numai cuceririi romane, dar chiar și invaziei Goților”.⁴

La obiecțiunea că limba română „n'a păstrat nicio urmă a unei renașteri a celei a vechilor locuitori ai Daciei”, răspundem cu prof. Gh. Brătianu: „desigur, pentru că latina îi era incomparabil superioară și pentru că desele migrațiuni, care aduceau de dincolo de Dunăre numeroase elemente ale romanității balcanice, i-au păstrat superioritatea pe care i-o dăduse dela început cucerirea Daciei: latina vulgară a triumfat așa dar în Dacia asupra spiritului local, și unitatea lingvistică a poporului român îi stă și astăzi dovadă”.⁵

IV

În strânsă legătură cu limba stă și cheștiunea toponimiei, care până azi n'a primit o deslegare mulțumitoare.⁶ Filologul german Ernst Gamillscheg, tratând problema *originii Românilor*, scrie că protivnicii continuității românești la nordul Dunării afirmă că „pe întreaga arie a Dacoromaniei nu s'a păstrat niciun singur nume de localitate și nicio toponimie în forma în care ar trebui să ne așteptăm la aceasta, în cazul autohtoniei Românilor”.⁷

1 Ibid., p. 94.

2 Szentkláray, o. c., p. 40; Pauler, o. c., pp. 5; Turchányi, o. c., p. 57. Iar Alföldi susține în *Magyar Szemle*, An. XXXV, 1939, Nr. 1 [137] p. 24 sqq., că Traian [imitând pe August], a extirpat populația revoltată a Daciei, care a rămas un deșert. Cf. Daicovici, *Le problème*, p. 25; și *La Transilvania nell' antichità*, pp. 99—108, 167—170.

3 Brătianu, o. c., p. 93.

4 Ibid., p. 94; Giurescu, o. c. pp. 151—152.

5 Brătianu, o. c., p. 105.

6 Giurescu, o. c., pp. 96, 98.

7 Ernst Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, trad. în *Revista Fundațiilor Regale*, p. 253.

Răspunsul profesorului Gamillscheg la acest argument negativ, invocat de un Szentkláray, Turchányi, Alföldi, Lukinich, J. Radonici și alți röslerieni, este cel dat de către istoricii și filologii noștri, că „numele de localități vechi romane nu lipsesc cu totul”. . . Folosirea toponimiei în vederea lămuririi unor procese preistorice n'are nevoie de justificări teoretice. Oriunde nu s'a produs o discontinuitate culturală, numele de localități și de locuri se transmit dela un grup lingvistic și de colonizare la celalalt. *Popoarele pier, iar numele dăinuiesc*. Dacă, deci, aci pe pământul României, apar nume slave, iar numirile folosite în antichitate s'au pierdut, aproape fără excepție, aceasta dovedește că, prin imigrarea Slavilor, cultura romano-slavă a fost nimicită aproape în întregime. De vreme ce, însă, numele perioadei slave dăinuiesc la rândul lor, — au fost deci primite de Români, — urmează, mai departe, că expansiunea română, n'a reprezentat o cesură culturală, ci, dimpotrivă, că *ambele popoare s'au contopit organic*“.

„Întâia imigrație slavă pe teritoriul Daciei vechi — continuă filologul german — pare a se fi produs în cursul veacului al VI-lea. Întinderea ei în partea de Apus a teritoriului lingvistic daco-român o învederează un tip de nume de localități, care sună *Ohaba*¹ sau *Ohabița*. Acest termen însemna, la început, la Slavi, o *gospodărie ereditară scutită de dări*. Numele persistă, deși semnificația lui a devenit de mult neînțeleasă. E posibil, fără îndoială, și de sigur, e și probabil, că printre Slavii, la care se găsea instituția juridică a ohabei, să se fi găsit așezări de *populații romanice*, ca minoritate, care lingvistic nu devine manifestă. Însă faptul nu poate fi dovedit.“²

Despre „așezările paleoslave din secolul al VII-lea, a căror arie maximă o indică numirile în *Ohaba*“, prof. Gamillscheg constată că o parte din colonii *paleoslavi* — nu *jugoslavi* cum îi numește Radonici — „s'au deplasat mai târziu spre Sud, o altă parte a rămas la Nord de Dunăre. Acest substrat paleoslav iese la iveală încă și acum în chip de cuvinte de împrumut în județul Hunedoara, la sud-vestul Transilvaniei. Nu e o întâmplare că Slavii aceștia rămași, s'au așezat tocmai în luncile fertile ale văilor de-a-lungul Mureșului, de pildă, unde se găsește, încă din vremuri preistorice, unul din centrele culturale ale Transilvaniei de mai târziu. Cuceritorii au luat în stăpânire partea rodnică, cultivată deja a țării, împingând în munți populația autohtonă“.³

Spre a dovedi că muntele a fost locul de refugiu al strămoșilor noștri din calea cuceritorilor, — Gamillscheg stabilește în ținutul *Arieșului* și *Ampoiului* din Munții Apuseni că din 230 de localități, 87 sunt întemeiate de Români, 110 de origine maghiară și numai 32 de origină paleo-slavă, găsind „cu totul altul raportul reciproc la numele de munți. Dintre acestea: 13 sunt românești, numai 4 ungurești, pe când denumirile slave de munți lipsesc cu totul“.⁴ Această împrejurare se „explică nu printr'o aversiune a Slavilor de a se așeza pe culmile munților, căci peste tot alurea putem

1 Vezi Dr. Gh. Cotoșman, *Din trecutul com. Ohaba-Bistra*, în Revista Inst. Social Banat-Crișana, Timișoara, An. X [Sept.—Dec. 1942], pp. 620—629.

2 Gamillscheg, *ibid.*, pp. 258—259; Vezi Silviu Dragomir, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944, p. 19.

3 Gamillscheg, *ibid.*, pp. 262—263.

4 *Ibid.*, pp. 267.

constata și prin denumirile de dealuri prezența Slăvilor. Dacă tocmai în regiunea delimitată aici, numele de dealuri nu sunt slave, faptul se explică prin împrejurarea că *aceste vârfuri au rămas totdeauna în raza populației romanice*, în timp ce luncile roditoare din văi au fost ocupate de cuceritorii slavi¹.

Acelaș filolog străin ține să lămurească și acel așa zis „miracol al istoriei”, după care „Românii dela Miază-Noapte de Dunăre, nu numai că și-au păstrat în decursul năvălirilor de popoare, timp de 1500 ani, neamul, ci au avut, deosebit de aceasta, și forța de a-și asimila o serie impunătoare de alte neamuri. Ne pare, într'adevăr, o minune să vedem că o minoritate etnică, cu liturghie slavă și a cărei formă de stat este slavă, se impune peste tot și înmănușiază, până la urmă, o duzină de neamuri deosebite, sub aceeași limbă, într'un singur popor”².

Această minune a realizat-o *limba romanică*, care „era limba generală de înțelegere, limba cu cea mai multă putere de circulație, la care se recurgea atunci când reprezentanții feluritelor neamuri, adunate pe pământul Romaniei răsăritene, voiau să se înțeleagă. Această *lingvă romană* dela Răsărit, această română arhaică, este deci *forma întinerită* a așa numitei latine vulgare, care cu veacuri înainte unificase, abstracție făcând de deosebiri dialectale abia sensibile, întregul și imensul teritoriu roman din Occident”³.

„O astfel de limbă de circulație a fost indispensabilă în Europa de Răsărit dela începutul evului mediu”. Conglomeratul de neamuri, de rase diferite ce-și dau întâlnire pe pământul Daciei Traiane, începând cu Slăvil de toate categoriile: Ruteni, Bulgari, Sârbo-Croați, Slovaci, apoi Ungurii, Pecenegii [1068], Cumanii [1071] și în fine Tătarii [1240—1250], iau contact cu populația aborigenă romanică de a cărei limbă se folosesc, precum fac și azi Sașii și Secuții din Transilvania, spre a se înțelege între ei. „Nu este un joc al întâmplării, că tocmai *Romano-româna a devenit limba de circulație între toate aceste neamuri*. Deși Roma a renunțat la 271 la stăpânirea provinciei Dacia, și cu toate că în urma separării Imperiului de Răsărit, Balcanii au ajuns sub influența spirituală a Bizanțului, Latina a rămas totuși limbă de stat generală până la începutul secolului al VII-lea. Această limbă de stat și-au însușit-o și au folosit-o, în secolele VI și VII, *Slăvii imigrați*, dându-i însă înfățișarea ei nouă. *Româna este deci latina vulgară adaptată viziunii lingvistice și formei exterioare a limbii Slăvilor*”⁴. Și e foarte natural ca Slăvii să se fi folosit mai bine de această limbă de circulație cu caracter romano-slav, „decât de orice altă limbă în concurență, pentru că Româna promise prin răspândirea seculară de către huze slave, atâtea elemente slave, încât puntea dela limba proprie la limba de circulație nu lipsea mai nicio dată”⁵.

Tăria argumentelor și concluziile strict științifice, critice și obiective, fac din studiul filologico-istoric al prof. E. Gamillscheg una din cele mai îndrăznețe și izbutite replici ce s'a dat până azi, din partea unui învățat străin, adversarilor continuității noastre neîntrerupte pe pământul Daciei lui

1 *Ibid.*

2 *Ibid.*, 268—269.

3 *Ibid.*

4 *Ibid.*, pp. 269—270.

5 *Ibid.*, p. 271.

Traian. Afirmările sale confirmă și sprijinesc pe ale lui *Henri Gaizot* și pe ale vechilor învățați umaniști italieni între ei și *Bonfinius*,¹ despre care însuși istoricul maghiar *Réthy* — socotit printre cei mai aprinși adversari ai continuității noastre — scrie că *Bonfinius* [1427—1502], care a cunoscut poporul român din Ardeal „este cel dintâi care a ajuns la concluzia că Românii [az oláhok], cari, după el, din vremuri străvechi [ösidök] locuiesc Ardealul,² sunt urmașii Romanilor, rămășițele coloniștilor lui Traian — Ő az első ki arra az eredménnyre jut, hogy az oláhok kik szerinte, Erdélyt ösidök óta lakják: római utódok, Traján colonusainak maradékai“.³

V

Concluziile lui *Gamillscheg* sunt confirmate și întărite în domeniul toponimiei de către prof. *V. Pârvan*, *N. Drăganu* și *G. Pascu*, iar în domeniul lingvistic de către prof. *Th. Capidan*. Primii au demonstrat originea traco—geto—dacă a următoarelor nume de râuri: *Dunărea*, *Tisa*, *Timiș*, *Mureș*, *Bârzava*, *Cerna*, *Criș* și *Buzău*.⁴

Al doilea, în recentul său studiu *Limbă și cultură*, a reușit să arunce o lumină cu totul nouă asupra epocii celei mai întunecate din Istoria Românilor. Prof. *Capidan* presupune că „*Dacii*, după ocuparea țării lor de Romani și introducerea limbii latine, au continuat veacuri de-a rândul să vorbească limba dacă alături de limba latină. Erau prin urmare, în stare de bilingvitate. Desnaționalizarea lor prin limbă a urmat treptat: mai întâi a fost romanizată pătura suprapusă, după aceea, influențat de aceasta, poporul.“⁵

Ce limbă au vorbit *Dacii*, în stadiul actual al cercetărilor lingvistice, nu putem ști,⁶ căci din cele 27 nume de plante păstrate de medicul grec *Dioscorides*, ca și din cele câteva nume de râuri, localități și persoane⁷ se pot face doar simple conjecturi. Că limba noastră conține un număr apreciabil de cuvinte dace este mai presus de orice îndoială, căci „ar fi într-adevăr de neînțeles ca o limbă, bunăoară cum este a noastră, care s'a dezvoltat pe substratul traco-iliric, să fi primit din toate limbile cu care poporul nostru a venit în contact câte ceva, și numai din graiul strămoșilor traco-iliri să nu fi moștenit nimic. Ce anume a moștenit, nu putem afla decât în mod indirect, fiindcă limbile peste care s'a suprapus graiul roman ne sunt aproape necunoscute“.⁸

Dacă din limba strămoșilor *Daci* nu știm să ni se fi păstrat decât numai câteva numiri topografice, în schimb știm aproape precis ce am moștenit dela străbunii Romani. Banatul, care reprezintă, în mijlocul celorlalte provincii românești nord-dunărene, un fel de arie lingvistică „laterală“,

1 A. Sacerdoțeanu, *o. c.*, p. 22 și urm.

2 Sub „Ardeal“ înțelege și Banatul.

3 Dr. *Réthy László*, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, Nagybecskerek 1890, p. 150.

4 Nicolae Drăgan, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, București 1933, pp. 237, 242, 244, 248, 504 sq; G. Pascu, în revista *Viața Românească*, Iași [Septembrie 1913], cf. *Philippide*, *Originea Românilor*, I, p. 460; V. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de riuri daco-scitice*, pp. 20 și urm.

5 Th. Capidan, *Limbă și Cultură*, București, 1943, pp. 80—81.

6 Cf. Cesar Pruteanu, *Limba Dacilor*, Arad [f. an.], p. 12.

7 C. C. Giurescu, *o. c.*, pp. 88—89.

8 Capidan, *o. c.*, p. 81.

a păstrat în schimb, precum se poate constata și din *Atlasul Lingvistic Român*, o serie de cuvinte foarte rar întâlnite în celelalte ținuturi românești nord-dunărene. Așa avem aici cuvintele, de altfel întâlnite și la Românii transdanubieni în special la Macedo-Români: *aiu*, din latinul *ALIUM* [Macedo-Românii pronunță *ăliu*, *ălii*]¹, *ălu* [adeacă usturoiu], *neauă* [slav. zăpadă] ca și la Aromâni *neauă* din latinul *NIX*, *NIVEM*; *cuminecătura* [lat. comunicare]; *moare de curechi* [din lat. *muria* și *cauliculus*, adeacă zeamă de varză]; *păcurar* [lat. *pecorarius*, arom. *picurar*, adeacă cioban]; *pedestru* [în înțelesul francezului *piètre*]². Sunt deosebit de caracteristice verbele a pune pe fugă, de a alunga]; a *cure*, *curi* [franc. *courir*, a alerga, a veni iute, cu part. *curs*; arom. *curări*, a curge.³ La 1828 *Damaschin Bojâncă* scrie: „Curi iut' Bânățene, Vin' oh' Ungurêne”⁴ și a *incinta* [cu înțelesul de a aprinde, din lat. *incendere*, sau aprins din lat. *incensus*. Ex: s'a încintat fânul, m'am încintat de căldură]. Aceste cuvinte și altele încă necercetate „întrucât sub raportul extensiunii lor geografice se întrebuintează în ariile laterale sau izolate, cum constată, pentru câteva din ele, prof. Capidan, reprezintă forme foarte vechi în limbă”⁵.

În sec. VI, când pătrund Slavii în Dacia, Daco-Românii își aveau nu numai limba lor, formată după sistemul gramatical al limbii latine — morfologia română continuând „nu numai morfologia latină dar și pe cea indoeuropeană”⁶ —, ci și *cetățile* [civitatem] și *satele* [sat dela lat. *fossatum*, albanezul *fshat*] lor.⁷ Casele [lat. *casa*] lor erau prevăzute cu uși [lat. *ostium*] și cu ferestre [lat. *fenestra*] și aveau și curte [lat. *curtem*] cu poartă [lat. *porta*]. Aceste șapte cuvinte de origine latină: *celate*, *sat*, *casă*, *fereastră*, *ușă*, *poartă* și *curte* grăesc peremptoriu *împotriva nomadismului Valahilor*,⁸ și sunt suficiente spre a demonstra oricui că Slavii ne-au aflat aici, pe pământul Daciei Traiane, cu rosturile, cu civilizația, cu cultura, cu credința și limba noastră neolatină, în care elementele lexiche slave au început să pătrundă abia în sec. VII sau VIII,⁹ fără să-i altereze fizionomia și morfologia. Analizând elementele culturii noastre naționale ne vom încredința că, în clipa întâlnirii cu neamurile slave, Daco-românii aveau școala [lat. *schola*] lor, cu dascăli [grec. *διδάσκαλοι*, învățător = *διδάσκαλος*], care învățau *școlarii* să scrie [lat. *scribere*] cu litere [lat. *litera*, -ae] străbune, și să se roage [lat. *rogatio*] din Scriptură [lat. *scriptura*], în fața sfântului [lat. *sanctus*] Altar [lat. *altaria*] din Biserică [lat. *basilica*].

1 I. Dalametra, *Dicționar macedo-român*, București, 1906, p. 12.

2 Capidan, o. c., p. 104; N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 13; Idem, *Istoria literaturii românești*, I, ed. II, București, 1925, pp. 15—19; Brătianu, o. c., p. 57; G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea Românilor în Dacia*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., Seria III, Tom. XXII, 1940—1941, pp. 89—90; Dalametra, o. c., pp. 144, 166 pentru cuv. *neauă*, *picurar*.

3 Iorga, *Istoria literaturii*, I, p. 115; Dalametra, o. c., p. 73.

4 Sever Bocu, *Drumuri și răscruci*, II, *Discursuri*, Part. I, București, 1945, p. 170.

5 Capidan, o. c., p. 105.

6 *Ibid.*, p. 71.

7 *Ibid.*, pp. 147—149.

8 *Ibid.*, pp. 148, 275; cf. Valeriu Șotropa, *Viața Românilor în evul mediu, pe baza limbii române*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, ca *Buletin istoric*, Timișoara, An. XII [Noem.—Decem., 1943], pp. 190—228, și An. XIII, [Mai—August, 1944], pp. 481—525. Vezi acolo și toată bibliografia.

9 Capidan, o. c., pp. 148, 275.

Germanul W. Domasche, studiind elementul slav din limba română, „deducea greșit că noi Românii am fi învățat agricultura numai dela Slavi, pentru motivul că printre terminologia latină referitoare la agricultură și celelalte îndeletniciri casnice dela țară există și cuvinte de origină slavă”.¹ Este destul să amintim următoarele cuvinte de origină latină: loc [locus], pământ [pavimentum], agru [agrum], arătură [aratura, a ara=arare], semănătură [seminatura], a secera [sicilare], a culege [colligere], a treiera [tribulare], a tăia [taliare], grâu [granum], orz [hordeum], secară [secale], a săpa [sappare], a culege [colligere] și a strânge [stringere] cu furca [furca] spicele [spic=spicum] pline [plenum], și a le treiera [tribulare], în arie [area], și a întoarce [intorquere], paille [paiu=palea], lungi [longus] vara [vera, ver] etc., — pentru a ne face o idee cât de palidă în ce măsură am putut fi influențați și în acest domeniu al vieții sociale și agricole de către Slavi, cunoscuți de altfel ca buni agricultori.

Până și plugul [slav. *IIIVITB*], „una din noțiunile cardinale ale agriculturii”² și în același timp simbol al înfrățirii și simbiozei slavo-române a țaranului [țaran dela țară, lat. *terra*] daco-roman cu cel slav, nu exclude posibilitatea ca strămoșii noștri geto-daco-romani, și ei tot atât de buni agricultori ca și Slavii din aceeași rasă indoeuropeană, să fi avut și ei o unealtă asemănătoare, absolut indispensabilă unei culturi raționale a pământului.³ Cu numele daco-roman al „plugului” slav se va fi petrecut desigur acelaș proces ca și cu numele de localități, păstrându-se doar în lucrarea sau funcțiunea acestuia, care este aceea de a ara pământul [lat. *arare terra, agrum* sau *pavimentum*]. Și precum verbul a săpa [sappare] vine dela substantivul sapă [lat. *sappa*], tot astfel și a ara [arare] vine dela arătrum, cum s'a numit plugul în latinește, și cum îl vor fi numit și Daco-romanii înainte de înfrățirea cu Slavii.

Că într-adevăr Daco-romanii au avut și ei o unealtă agricolă asemănătoare ne stau mărturie cuvintele de origină latină prin care Românii bănașeni numesc *principalele părți* ale plugului, *funcțiunea* lui și *materialul* lung [longus] și fierul lat [latus], care primăvara [primavera] la arat [arat] strălucește sau lucește [strălucitor=lucidus, a luci, lat. *lucire, lucere*], eliberându-se astfel de rugina [rubigo], primită peste iarnă [hibernus], și rotilele [roată, lat. *rota*] și răzușul sau răzătoarea [radula, a răzui=radere, dela a rade=radere].

Contactul intim, până la absorbire și completă asimilare, după conviețuire de veacuri [sec. VII—IX], a resturilor slave rămase la Nord de Dunăre, cu strămoșii noștri Daco-romani, a avut drept rezultat acceptarea în lexicul acestora a trei cincimi cuvinte slave, — iar pentru Slavi contactul cu Romanii din Dacia și Peninsula Balcanică, unde au făcut cunoștință cu o înaltă civilizație, a avut drept rezultat însușirea de „elemente nouă pentru o viață domestică și chiar artistică mai înaintată”.⁴

1 *Ibid.*, p. 175.

2 P. Cancel, *Termenii slavi de plug în daco-romana*, București, 1921, p. 9.

3 Aurelian Sacerdoțeanu, *Români și Barbari în sec. IX*, București, 1937, p. 7.

4 Capidan, *o. c.*, p. 216; Szentkláray, *Krassó vármegye*, pp. 40, 63—64.

Nume de localități și râuri cu tradiție autohtonă

În lumina acestor considerații istorico-lingvistice, să încercăm a lămurii acum și „ultima obiecțiune, ce se aduce contra persistenței noastre în Dacia, obiecțiune care — precum observă prof. Th. Capidan — numai în aparență, pare dintre cele mai întemeiate, este lipsa numelor de *localități cu tradiție autohtonă*. Ele sunt înlocuite cu nume slave. De aci se trage concluzia că, înainte de pătrunderea slavă, Românii ar fi părăsit peste tot Dacia, înapoindu-se în vechile lor așezări, abia după coborîrea Slavilor în sudul peninsulei balcanice. Judecând lucrurile prin analogie, în felul cum ele s'au petrecut și în alte țări pe unde au pătruns Slavii, prezența numelor slave nu confirmă teoria despre absența noastră în Dacia”.¹ Referindu-se la Grecia, dovedește că „în această țară există ținuturi ce ajung până în Atica și Peloponez, în care numele de localități slave sunt foarte numeroase. Cu toate acestea astăzi nimeni n'ar putea spune că locuitorii greci, în cursul evului mediu, au lipsit din acele regiuni, spre a se întoarce abia după plecarea Slavilor”.²

Nicolae Iorga, preocupat de problema numirilor slave de localități din Banat, „a căror proveniență este fără îndoială străină”,³ se întreabă: „Cine au fost acești Slavi cari au creat în parte nomenclatura Banatului. Trebuie să vedem într'înșii, cum s'a pretins de peste Dunăre, pe cei dintâi locuitori din noua epocă istorică a acestui teritoriu? Românii să nu fie oare decât locuitorii târzii, veniți în urma unei populații care prin întâietatea ei în aceste locuri să-și fi câștigat anumite drepturi?”.⁴ Ca și Capidan, regretatul istoric crede că spre „a se găsi o explicare, trebuie să ne gândim la două fenomene analoage din Peninsula Balcanică. Unul este al Albanezilor, cari locuiesc o țară unde numele de localități sunt și ele de origine slavă, ceea ce nu înseamnă că Albanezii ar fi venit de cine știe unde din Nord și n'ar fi făcut decât să moștenească pe Slavii cari ar fi fost întâii locuitori ai provinciei. Și, tot așa, mai jos, în Peloponez, Grecii, și numai Grecii, se află într'un loc unde, dela Tripolița până la vechea țară a Spartanilor, numele au un sunet slav, pe care nimeni nu s'a gândit să-l tăgăduiască. Dacă unii filologi pot să li fixeze Albanezilor cine știe ce veche locuință la Nord, pe care nimeni n'ar putea-o defini geografic, și de acolo ei să fi venit în pământ străin, întrebarea se pune: dar Grecii unde s'ar fi ascuns ei o bucată de vreme, pentru ca pe urmă să cadă în stăpânirea Slavilor, din care de alminteri, au rămas două seminții bine cunoscute: *Iezeriții* [dar aici nu sunt *iezeri*] și *Milingii*, pentru a-i desființa pe urmă?”.⁵

Socot logică și perfect îndreptățită soluția pe care N. Iorga o dă acestei probleme: „La un moment dat, o parte din populație poate fi silită de împrejurări să se refugieze. Mai multe generații pot să trăiască în acest loc de refugiu. Implejurări mai favorabile pot să aducă revenirea vechilor

1 Capidan, *o. c.*, pp. 169—170; cf. N. Iorga, *Români și Slavi, Români și Unguri*, București, 1922, pp. 12—22.

2 Capidan, *ibid.*

3 Iorga, *Observații și probleme bănățene*, p. 20.

4 *Ibid.*, pp. 21—22.

5 *Ibid.*

locuitori, cari, strecurându-se fără violență asupra înlocuitorilor, împrumută dela dânsii numele date de aceștia. Pentru a învedera lucrul mai bine, să ne gândim că Oltenii, cari s'au așezat în Banat, ar fi fost goniți de Turci, că o populație turcească s'ar fi așezat în locul lor și ar fi dat nume turcești, iar ei dacă li-ar fi fost dat să revie, n'ar fi putut face altfel decât să adopte aceste nume turcești. Același lucru s'a întâmplat, de altfel, și cu Românii și Bulgarii scoși din vechile lor așezări de Turci de-a lungul Dunării și în Dobrogea: s'a întâmplat ca sate slave și românești să ia locul Turcilor dispăruți, dar numele turcești să rămână".¹

Stăruința ce depunem spre a lămurii problema numelor de localități cu tradiție autohtonă rezidă în convingerea ce avem că „un nume local autentic adică moștenit dela Romani sau Traco-Iliri, prețuește cât un document. El este ca o monetă din inscripția căreia putem descifra timpul când s'a bătut. Numai că aceste nume, din cauza vechimii lor prea mari, sunt foarte rare. Raritatea lor devine și mai mare pentru țările expuse la invazia popoarelor barbare. Acestea, când pătrund într-o țară și încearcă să reproducă un nume local indigen, procedează, din cauza greutății la pronunțare, în mai multe feluri: mai întâi, îl apropiie de un alt nume cunoscut din limba lor proprie. Astfel, Slavii din Dacia au schimbat numele dac de râu *Tierna*, *Tsierna* din Banat în *Tsârna* (neagra), iar numele de sat *Berzovia* dela dacicul *berz* — „mesteacăn“ adică Mestecănișul, în *Bârzava* [bârza] etc.”.² Altădată ei traduc pur și simplu numele străin. Astfel, din *Seaca* și *Valea Seacă* Slavii au făcut *Suho* și *Suhodol*, etc. În fine, de multe ori ei îl înlocuiesc printr'un alt nume. Fapt este că, cu introducerea unui nume de localitate nou, nu pierd numaidecât cel vechi. Ambele se întrebuințează veacuri de-a rândul, până ce la urmă de tot cel vechi se pierde. Aici trebuie să observăm că dispariția numelui vechi nu constituie numaidecât o dovadă despre dispariția populației indigene, care l-a întrebuințat. O mărturie despre aceasta ne oferă, după cum am văzut, *numele de localități slave din Grecia*. Atunci când Slavii s'au așezat în *Grecia*, schimbând multe din numele de localități grecești cu nume slave, *Grecii n'au fugit din țara lor* ca să se înapoieze abia după dispariția Slavilor din *Grecia*. În *Albania*, lucrurile s'au petrecut la fel. Acolo numele de localități slave sunt tot atât de dese ca la noi, iar numele autoctone mai toate, sau au dispărut, sau au o tradiție întreruptă. Vorbind dar de continuitatea Românilor, după cum Albanezii, în intervalul dintre sec. II-lea și sec. al XI, n'au lipsit din teritoriul lor național, *tot așa nici noi Românii, în tot evul mediu românesc, n'am lipsit din Dacia*” —³ concludе filologul de origină macedo-română *Th. Capidan*, confirmând astfel concluziile altor savanți români [S. Pușcariu, Bógrea, Giuglea, Lupaș, N. Bănescu, I. Nistor] și străini, preocupați numai de aflarea și stabilirea adevărului istoric.

Alături de *Tsierna* și *Berzava*, prof. Capidan susține că *Dunărea*, *Crișul* și *Oltul* dau dovadă „despre continuitatea noastră în Dacia”, ca unele cari au nume cu *tradiție autohtonă*.⁴ „*Dunărea* din iran. *danu* „Fluss, Strom“ [oset. *don*: Wasser, Fluss], explicat mai de mult și din sufixul trac — *ris* [ca în *Naparis*], explicat de V. Pârvan [*Nume daco-scit*, p. 16].

1 *Ibid.*

2 Capidan, *o. c.*, p. 170.

3 *Ibid.*, pp. 170—172.

4 *Ibid.*

Numele românesc presupune o formă *Danaris*, care a trebuit să dea *Donaris*, cu *a* trecut în *o* ca în oseta, din care a ieșit forma românească *Dunăre*. Vocalismul acestui nume — susține Capidan — nu arată influență slavă, cum s'a crezut de unii învățați: „Numele a fost transmis prin Slavi, întru cât vocalismul său înfățișează transformări, care se explică prin slavă”. În vremea când s'a format la Traci numele *Danaris*, Slavii încă nu se coborîseră în ținuturile dunărene. Trecerea lui *a* în *o* eu mi-o explic din limba tracă. Tracii, ca toate popoarele indoeuropene din grupul oriental afară de Armeni, confundau *a* cu *o*. Această confuzie se moștenește astăzi la Albanezi: *mater*: *motrë*. Prin urmare este de presupus că ea a existat în limba Geto-Dacilor¹. Prof. Capidan scrie că „este meritul profesorului Ernst Gamillscheg, care în *Zeitschr. für slav. Phil.* [vol. III, p. 149—154] a relevat însemnătatea Dunării pentru continuitatea Românilor în Dacia”².

Înainte de a arăta că Românii bănațeni au mai păstrat și alte nume de localități, de râuri, de munți și coline cu tradiție autohtonă, ținem să subliniem constatările lui *Tomaschek*, care în introducerea studiului său despre Traci, vorbește de greutatea cu care scriitorii vechi transcriau, cu litere grecești, cuvintele străine: „Să încerce cineva să transcrie cuvinte armenе, slave sau indo-iraniene cu alfabetul grecesc, și-și va da imediat seama de greutatea acestei încercări.”³ Iar prof. Capidan ne asigură că „dacă există în lingvistică o problemă într'adevăr grea, este aceea privitoare la interpretarea justă a numelor de localități. Un nume de localitate, sub forma autentică veche, prezintă o mare valoare, — dacă desfacerea lui din cele două elemente componente: forma de bază veche cu cea actuală, se face după aceleași norme stricte de corespondență fonetică, care se aplică la toate cuvintele de limbă”⁴.

Filologul Capidan, care enunță acest principiu, tratând despre *arhaismul dialectelor transdanubiene*, scrie că importanța acestor graiuri „nu rezultă numai din felul cum s'au dezvoltat ele sub impulsul tendințelor generale, ci și ca graiuri idiomatice întrebuințate până azi în așezări cu totul *izolate*. Ele s'au păstrat sub o formă atât de *arhaică*, încât, în lipsa documentelor de limbă mai vechi, permit reconstituirea limbii române medievale începând cu sec. VIII-lea sau al IX-lea până în preajma apariției primelor texte literare. Acest arhaism se arată mai ales în fonetism”⁵.

Plecând dela constatarea că vocalele sunt mai puțin rezistente decât consonantele — cari în toate limbile constituie scheletul unui cuvânt —, profesorul Capidan scrie că dialectele transdanubiene sub raportul acestei rezistențe „se prezintă cu un consonantism mai puțin alterat decât dialectul daco-român”⁶. Ca exemplu ne dă cuvântul macedoromân *scamnu*, derivat din latinescul *scamnum*, pronunțat de Dacoromâni sub forma „*scaun* prin înlocuirea lui *m* cu *u*. Ceva mai mult, dacă ținem seamă de faptul că *-m* latin dela sfârșitul cuvintelor nu se pronunța nici în latinește, putem afirma că rostirea acestui cuvânt la Aromâni se păstrează până astăzi ca în limba

1 *Ibid.*

2 *Ibid.*

3 *Ibid.*; cf. Dr. G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Leipzig, 1896, pp. 5—9 sqq.

4 Capidan, *o. c.*, p. 210.

5 *Ibid.*, pp. 302—303.

6 *Ibid.*, p. 303.

latină",¹ scrie Capidan. Această constatare a savantului român, valabilă pentru aproape toți Români del nordul Dunării, nu se potrivește, însă, Românilor bănățeni, cari în majoritatea lor, dela Orșova, Mehadia, Caransebeș și până la Igrış, Saravale și Beba-Veche din jurul orașului Sănnicolaul Mare dela granița de Apus a țării, pronunță cuvântul *scaun* ca și frații lor Aromâni: *scamnu*. Mărturie despre aceasta ne dă și ALR, în care se vede că arla cuvântului *scaun* sub forma *scamn*, *scămn*, *scămne*, și a diminutivului său *scăunel* sub forma *scamn mic*, *scămnul*, *scămnel*, se reduce numai la *Banat*, în vreme ce în restul țării se pronunță *scăunel*, *scăuneș*, *scăunaș*, *scăunenciu*, *scăunieși*, *băncușă*, *jeț mic*, — iar la Istroarmâni *șcămâl*, *scandu*.² Prin urmare, și Români del bănățeni ca și Aromâni au păstrat forma arhaică latină neschimbată a cuvântului *scaun*=*scamnu*.

Printre deosebirile ce există între graiul Românilor nordici și al celor sudici, prof. Capidan semnalează și „păstrarea lui *n* în forme ca *frănu* și *fărnu* [lat. FRENUM], *grănu* și *gărnu* [lat. GRANUM], etc., față de dacor. *grău*, *frău*, etc., cu *-n* dispărut prin nazalizare”.³ În multe părți ale Banatului Români pronunță aceste două cuvinte ca și frații lor Aromâni. Dar *-n* intervocalic la Români del bănățeni se menține și în cuvintele: *călcăniu*, *sicrinu*, *gutăniu*, *intăniu*, *căpătăniu*, *cuniu*, *incuniu* și *descuniu*,⁴ apoi *fănină*, *pietroni*, *iepuroanie*, *lupoanie*, *vulpoanie*, *ursoanie*, *Popescoania* [soția lui Popescu], *Gruescoania*, *Trăiloanie* etc.⁵ Atlasul lingvistic român [ARL] arată că cuvântul *cuiu* „în majoritatea punctelor” cercetate, se pronunță *cui*, *cuie*. În Banat, însă, și într-un punct din Hunedoara, cuvântul se pronunță păstrând pe *n* înaintea lui *i*: *cuni*, *cunie*, *cunye* [cuni, cunye, cune, cunye, cunyē],⁶ dela latinescul *cuneus*, precum *călcăiu*=*călcăniu* derivă dela lat. *calcaneum*.

După ce am adus aceste câteva probe de limbă, spre a demonstra că la Români del aria „laterală” sau „izolată” a Banatului s’au păstrat o seamă de cuvinte, cari și acum, după aproape 2000 de ani, se pronunță în forma lor veche din latina vulgară, fără să fi urmat procesul firesc și obișnuit de schimbare și evoluție fonetică, — referindu-ne la principiul lingvistic susamintit, stabilit de prof. Capidan,⁷ vom observa că, cu excepția câtorva nume de râuri și localități, nu cunoaștem forma autentică, originală, de bază a acestor nume. Și aceasta din motivul că numai un infim număr din localitățile Daciei au fost însemnate de Ptolomeu în *Geografia* sa, scrisă imediat după cucerirea Daciei de către Traian, ca și de autorul *Tabulei Peutingeriane*, o hartă a lumii vechi din sec. IV după Hristos.⁸

1 Ibid., p. 304; Dr. Carlo Tagliavini, *Il „Lexicon Marsillianum”, „Dizionario latino-rumeno-ungherese*, București, 1930, harta dela fine; Dalametra, o. c., p. 182; Georges Millardet, *Linguistique et dialectologie romanes*, în *Revue des langues romanes*, Tome LXI, VII-e Série, Montpellier, 1921—1922, pp. 327; cf. Sextil Pușcariu, *Recenzii*, Extras din *Dacoromania*, An. III [1924], Cluj, 1924, p. 828.

2 Sextil Pușcariu — Emil Petrovici, *Atlasul Lingvistic Român*, Partea II [ALR II], Sibiu—Leipzig, 1940, p. 139, întrebarea Nr. 3904; Idem, *Micul Atlas Lingvistic Român*, Partea II [ALRM II], harta Nr. 370; Tagliavini, o. c., p. 179.

3 Capidan, o. c., p. 310.

4 Weigand, o. c., pp. 17, 19; Iorga, *Observații și probleme bănățene*, p. 13.

5 B. P. Hașdeu, *Români del Bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial*, București, 1896, p. 20.

6 Pușcariu—Petrovici, *Atlasul Lingvistic Român*, p. 126, întrebarea Nr. 3842; *Micul Atlas Lingvistic*, harta Nr. 300; Weigand, o. c., pp. 17, 19.

7 Capidan, o. c., p. 210 și n. 88, p. 407.

8 Giurescu, o. c., pp. 64, 82—84, 123.

În legătură cu problema numelor străvechi de localități din Dacia lui Traian trebuie să luăm în considerare și faptul amintit, privind pe Daci, că nici străbunii lor *Tracii* nu ne-au lăsat nimic scris în limba lor, în care se pare că nu s'a scris niciodată, ei servindu-se în scris de limba elină, căreia i-au rămas tributari, mai ales în urma cuceririlor regelui Filip II al Macedoniei și ale fiului și urmașului acestuia, Alexandru cel Mare, cari prin răspândirea culturii și civilizației elene au contribuit în largă măsură la desăvârșirea procesului de elenizare a lumii tracice.¹ Din puținul material lingvistic ce ne-a rămas dela Traci, „material constând din câteva glose, nume de plante, nume proprii onomastice și toponomastice, știm că limba lor arăta trăsături comune cu grupul de limbi germano-balto-slav”.²

Plecând dela prețioasele concluzii ale prof. Capidan, suntem de părerea că terminațiunea toponomastică caracteristic slavă *-ova* și *-eva* „ar putea fi”, precum credea și istoricul neamului, N. Iorga, prescurtarea terminațiunii specific traco-dacice *-dava* și *-deva*,³ prin aspirația lui *d* și prin metaforia sau trecerea lui *a* în *o*, de altfel obișnuită la „toate popoarele indoeuropene din grupul oriental, afară de Armeni”.⁴ Dacă acest principiu poate fi admis, atunci și numele localităților bănațene Breazova, Calova, Cornereva, Ianova, Orșova, Panciova, Paniova, Pârvova, Petrila-Petrilova, Țerova, Tincova, Vasiova, Vrani, etc., sunt tot atât de slave la origine ca și numele orașelor italiene Genova⁵ și Padova⁶ și a Genevei elvețiene, pe cari nici Slavii înșiși nu pretind a le fi întemeiat. Câteva date istorice vor lămuri originea *neslavă* a numelui acestor localități.

1. *Breazova* sau *Brazova* [din albanezul *breθ*⁷ sau *bredhi*,⁸ Aromânii pronunță ca Daco-romanii, *brad*,⁹ *brazi*], comună în jud. Severin, se amintește la 1579 în numele lui Petru Brazovay, adică de Brazova; la 1596 comuna Brazova, la 1612 Brassuna ca praedium, în conscripția dela 1717 Breschova, pe harta dela 1723 Bersova, cu radicalul trac *berz* plus suf. *-ova*, fapt întărit și de top. *Berzovița*, țarina comunei dinspre comuna *Curtea* jud. Severin,¹⁰ precum și de numele comunei de odinioară *Berzowa* din acelaș județ, amintită la 1489.¹¹ Parohia românească de aici la 1846 figura ca „parochiam antiquam”.¹²

1 Filip Horovitz, *Influența elenismului asupra lumii traco-dacice și traco-daco-romane până la retragerea legiunilor din Dacia*, Iași, 1927, pp. 5—8.

2 Capidan, *o. c.*, p. 134.

3 N. Iorga, *Istoria Românilor, II, Oamenii Pământului* [până la anul 1000], București, 1936, pp. 15, 277.

4 Capidan, *o. c.*, pp. 172—173.

5 Cf. *Nomenclature officielle des bureaux télégraphiques ouverts au service international*, 16-e édition, vol. I, Berne, 1934, p. 546, col. 1, arată localități cu acest nume în Italia, Colombia și Guatemala; Vezi și *Dictionnaire des bureaux de poste. Publié par le bureau international de l'union postale universelle*, ed. IV, Avril 1937, Berne, p. 482, col. 1.

6 Cf. *Nomenclature officielle...*, ed. 17, vol. II, Berne, 1939, p. 1243, col. 2; cf. *Dictionnaire des bureaux de poste*, p. 1108, col. 2.

7 *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, tom. I, par. I, București, 1913, p. 636, col. 2.

8 L. Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. V-a, p. 75, col. 2.

9 I. Dalametra, *Dicționar macedo-român*, p. 42.

10 Pesty F., *Krassó vármegye története*, II, part. I, Budapest, 1884, pp. 30—31.

11 *Ibid.*, p. 42.

12 *Universalis Schematismus ecclesiasticus et literarius graeci non uniti ritus I. Regni Hungariae et M. Principatus Transilvaniae pro A. 1846/7 redactus*, Budae, p. 144.

2. *Calova* [lat. *caballus* > cal, cu suf. -ova], comună în jud. Severin, amintită în documentele latino-maghiare mai întâiu la 1433. La 1495 Kalwa, la 1501 Kalova, la 1576 Collova, 1580 Kalova, 1650 Kalova. În hotarul comunei Obreja, jud. Severin, este pârâul Calova. Lângă comuna *Petnic*, jud. Caraș, curge pârâul *Calva*,¹ cu aceeași term. ca *Malva*, de unde și *Dacia Malvensis*. La 1531 moșia Kalwa, la 1547 comuna Kalwa din jud. Severin².

3. *Cornereva* [lat. *cornus* > corn, probabil dela *coarnele*], comună [și pârâu] în jud. Caraș, amintită în documente la 1519 cu numele Konyarova, la 1535 Konierova, 1539 Konyerowa, 1543 Conyorowa, 1582 Kaniorowa, 1584 Komierowa, 1603 Kunierova, 1690—1700 Kunyerovo, 1845 Korniareva, sub Unguri Korniareva sau Kornyaréva³, iar poporul adecă. Românii pronunță Cornereva. La 1846 parohia ortodoxă-română de aici era considerată de către autoritățile bisericești superioare sârbești ca „parochiam ant'quam”.⁴

4. *Ianova*, comună în jud. Timiș, pomenită în listele de zecimi papale dela 1332—1337 cu numele de *Ilyeno* și *Ienev*, adecă *Ileano*, *Ieneu* sau *Ianu*, nume obișnuit în Banat pentru *Iulian*. Sufixul -ova îl primește mai târziu. Astfel, la 1690 figurează *Ienovo*, pe hărțile dela 1761 și 1783 *Ianova*,⁵ cum pronunță azi, prin lunga obișnuință oficială, și poporul autohton. La 1846 parohia românească din *Ianova* figura ca „parochiam ant'quam”.⁶

5. *Orșova*, istorica localitate *Vrscia*, *Vrsoua* adecă *Urschia* sau *Ursova* [dela lat. *ursus* > urs, cu suf. -ova], amintită de notarul anonim al Regelui Bela⁷ II sau III, [care scrie *Urschia* ca și *Thyscia*, *Thiscia*=Tisa, cu term. -cia], care a cules numele din tradiția păstrată de Românii autohtoni din principatul lui Glad, sau chiar de către Unguri în vechile lor cântece populare.⁸ În sec. XIII se numea *Urschow* [Vrsow], în sec. XIV la 1351 și 1366 Orsova, la 1396 Orswe, Oroswe, la 1419 Orswa, 1427 Orsuam, 1439 Orswa, Orsaua, 1443 Orswa, 1452 Orosya, 1504 și 1519 Orsoua, apoi Orșova până azi,⁹ oficial, căci autohtonii o numesc *Rușava*.

(Urmează)

Prot. Dr. Gheorghe P. Cotoșman
profesor la Academia teologică, Caransebeș

1 Pesty Frigyes, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, Budapest, 1878, pp. 101—106.

2 *Ibid.*, pp. 106—107.

3 *Ibid.*, pp. 281—285.

4 *Universalis Schematismus*... pro A. 1846/7, p. 212.

5 Dr. Borovszky Samu, *Temes vármegye*, Budapest [fără an], p. 105.

6 *Universalis Schematismus* cit., p. 123.

7 Anonymi Bele Regis Notarii, *Gesta Hungarorum*, ed. G. Popa-Lisceanu, în *Fontes Historiae Daco-Romanorum*, I, București, 1934, cap. XI, XLIV.

8 Ion I. Nistor, *Ungurii în Dacia Carpatină*, în *Analele Academiei Române*, Mem. sect. ist., seria III, tom. XXIV, mem. 15, București 1942, p. 478.

9 Pesty, *A szörényi bánság*, II, pp. 389—428.

Despre personalitatea morală

I

Spre deosebire de animal, a cărui fire nu are nicio fereastră deschisă către ceeace e dincolo de lumea simțurilor, omul se află în situația privilegiată de a putea concepe și năzui o imagine a sa alta decât cea concretă, de a putea năzui și lupta pentru realizarea personalității sale.

Calea care duce la formarea personalității nu este aceea a izolării în dolcefarnientism, ci numai activitatea intensă, fapta, munca ordonată, poate chezășui cuiva promovarea la un asemenea rang. Și iată în ce chip.

În deobște, munca nu este ceva ușor, plăcut, distractiv. Mai orice soi de îndeletnicire implică greutate, sudoare, oboseală, durere. De n'ar fi așa n'ar mai ființa, poate, pe lumea asta, oameni a căror preocupare de căpetenie să fie aceea de a o ocoli, de a i se sustrage în cât mai mare măsură. Și atunci, dacă munca implică greutate, ducerea ei la bun sfârșit înseamnă biruirea tuturor acestor greutăți. Iar biruirea greutăților se obține prin încordarea tuturor puterilor, printr'un efort susținut. Efortul susținut este cea dintâi trăsătură caracteristică a muncii.

Dar pentru ca o activitate să se poată chema muncă, nu-i suficient să implice un efort, ci e necesar să mai aibă și un sens. Adică trebuie să tindă către un scop liber ales.

În *Amintiri din casa morților*, Dostoewski povestește cum uneori, deținuții cărau, înainte de amiază, nisip într'un anumit loc, pentru ca după amiază să se vadă poștiți să asude a-l duce înapoi. Truda aceasta cerea, fără îndoială, un efort, dar fiindcă nu se desfășura sub imperiul unui scop liber ales, ea n'ar putea fi numită muncă.

Ideea scopului liber ales diriguește și întetește întreaga desfășurare a muncii, îi dă unitate și îi ajută să se mențină într'o atmosferă de continuă tensiune.

Nu trebuie ignorat nici faptul că orice activitate — muncă comportă și un caracter creator, în înțelesul că transformă o structură dată, într'una superioară. O transformă în așa chip cum natura, prin propriile ei mijloace, n'ar izbuti niciodată s'o prefacă. Tendința creatoare constituie o altă caracteristică a muncii. (Cf. M. Moldovan, *Dinamica muncii*, Buc. 1930).

Am subliniat lucrurile acestea nu cu intenția de a da o definiție a muncii, ci cu gândul de a arăta că efortul susținut întru realizarea unor scopuri liber alese — sau ceeace ar fi cam totuna: în vederea realizării unor valori — efortul acesta creator, ordonat, susținut, ne ajută în cea mai largă măsură la actualizarea forțelor latente cu cari suntem nativ înzestrați. Ba, am putea spune că numai munca singură ne arată de ce suntem capabili, ce lipsuri și ce aptitudini avem, de ce puteri reale dispunem.

Rezistența pe care o întâlnim din partea naturii, în sânul căreia vrem, prin muncă, să operăm transformări, greutatea de tot soiul pe care le întâmpinăm în desfășurarea activității noastre ne obligă să ne opintim într-o aspră încordare, eliberând, în felul acesta, din matca virtualităților toate forțele cu care suntem înzestrați și organizându-le în vederea biruirii obstacolelor ce ne stau în cale.

Realizarea în concret, însă, a aptitudinilor native și disciplinarea lor nu înseamnă altceva decât realizarea propriei noastre personalități.

Am putea defini, așa dar, personalitatea ca „realizarea în concret a aptitudinilor prin muncă”. În acest înțeles este personalitate orice profesionist care, prin muncă, s'a format în așa chip că, în îndeletnicirea sa, înfăptuește, pozitiv, tot ceea ce poate el înfăptui. De pildă, inginerul care, în cadrul condițiilor date, își conduce cu cele mai bune rezultate, întreprinderea sa, este o personalitate. Personalitate este și dascălul care, în domeniul specialității sale, desfășoară o cât mai rodnică activitate. Tot așa meșteșugarul ce-și împlinește meșteșugul cu toată hărnicia și priceperea de care dispune. Același lucru se poate spune despre medicul, economistul, avocatul, militarul, omul de stat etc., cari-și folosesc până la limită aptitudinile întru cât mai buna împlinire a îndeletnicirilor proprii. Și cum unul și același om își poate dobândi deprinderi statornice în mai multe domenii de activitate urmează că unul și același om poate avea mai multe personalități. Nu mai multe euri, ci mai multe personalități. Cineva adică poate fi în același timp personalitate culturală, personalitate filosofică și personalitate politică. Un altul poate cumula personalitatea scriitoricească cu cea de dascăl; pe cea de preot cu cea artistică; personalitatea de meșteșugar cu cea artistică; personalități câte feluri de îndeletniciri ajunge să-și însușească și să practice desăvârșit, sau aproximativ desăvârșit.

II

Acum, cineva ar putea pune următoarea întrebare: Faptul că oamenii se frământă, se trudesă întru a se realiza ca personalități științifice, literare, artistice, economice, politice, militare, etc., faptul acesta marchează el oare realizarea întregului specific omenesc? Adică, prin faptul că cineva ajunge un tehnician desăvârșit, un economist, savant, literat, artist, militar, dascăl, om de stat, etc., prin realizarea într-una sau alta din aceste ipostaze, ori chiar în mai multe deodată, epuizează el oare toate aspectele umanității cuprinse în zăcămintul eului său propriu?

Ni se pare că răspunsul nu poate fi decât negativ.

Într'adevăr, nimeni nu poate realiza deplin omenescul dintr'însul decât cu condiția ca, pe lângă efortul de a-și dobândi deprinderi statornice de muncă, să și mai ia osteneala de a se forma și ca personalitate morală.

Mai mult decât oricare altele, însușirile morale ne diferențiază calitativ de celelalte viețuitoare. O oarecare inteligență și o intenție de simț estetic mai pot fi identificate și la unele animale; dar despre un sentiment al binelui și răului, despre o conștiință morală nu poate fi vorba decât la oameni. Insușirea specifică a omului — a observat Aristotel — e că numai el poartă în sine sentimente de bine și rău, de drept și nedrept și de ce este asemănător acestora.

Dar în ce constă personalitatea morală? Care sunt trăsăturile ei caracteristice?

Personalitatea morală nu este o realitate suprapusă mecanic firii noastre, ci e transformarea sau mai corect: autotransformarea acestei firi, cu ajutorul valorilor morale liber acceptate.

Observa — și pe bună dreptate — unul dintre pedagogii noștri de frunte, că personalitate morală începe să devină cineva abia din clipa în care își dă seama de însușirile individualității sale naturale și-și ia îndrăzneala să se judece, să se critice, prin prisma valorilor morale dictate de propria sa conștiință; să se critice și să-și modeleze individualitatea potrivit pretențiilor ridicate de către normele morale.

Am putea zice, așa dar, că dacă personalitatea științifică, economică, politică, etc., se dobândește prin efortul de transformare a unor realități separate de eul propriu, personalitatea morală se obține prin efortul de transformare a firii proprii, prin crearea de sine însuși. „Cea mai frumoasă creațiune — scrie pedagogul de care pomeneam — cea mai frumoasă creațiune... este creațiunea de sine însuși. Omul care s'a refăcut sufletește prin prisma... comandamentelor morale, este o personalitate morală. Să te cunoști, să te critici și să te transformi prin prisma comandamentelor morale admise de tine, iată condițiile personalității morale“.

Dar să stăruim o clipă-două asupra trăsăturilor caracteristice ale personalității morale.

Întâia dintre aceste însușiri este libertatea, autonomia.

A fi autonom înseamnă a fi ajuns la o anumită treaptă de ne-atărnare a spiritului. Neatărnare mai întâi față de lumea din afară: față de natură și față de societate.

Legat de firea înconjurătoare prin însuși modul său de a fi, omul suferă puternice înrăuriri din partea acesteea.

Prin ordinea, frumusețea, prin majestatea legilor cari o guvernează, natura poate scutura în așa chip sufletul cuiva, încât acesta s'ajungă în situația de a-și uita de rangul pe care-l are față de dânsa și de a aluneca spre idolatrizarea ei. Dar cel ce idolatrizează natura, cel ce se lasă absorbit și copleșit de turburătoarea ei măreție își anulează propria sa libertate de a deveni personalitate morală.

Natura poate pune, însă, la încercare independența spirituală a omului și pe altă cale. Anume, e cunoscut faptul că truda unei întregi vieți poate fi năruită în praf și pulbere într-o singură clipă, de o catastrofă sau alta. Un cutremur de pământ, un trăsnet, o revărsare de ape, izbucnirea unui vulcan îți pot distruge, cât ai bate din palme, tot ce ai izbutit să realizezi după ani și ani de traiu amar și istovitoare muncă.

Firește, asemenea nenorociri te pot strivi, sau te pot împinge până pe marginea prăbușirii iremediabile. Dar tot atât de bine ele pot trezi, din matca lor, energii spirituale nebănuite, cu ajutorul cărora să te vezi crescut până la îndrăzneala de a te lua la trântă cu destinul, de a pune o distanță între tine și el, de a purcede, prin muncă îndârjită, la organizarea din nou a vieții proprii.

Spuneam că și colectivitatea poate atinge independența spirituală a insului. Prin unele tradiții și moravuri ale sale, prin superstițiile, moda,

opiniile, prin unele pretenții silnic impuse, societatea poate încuraja pe om să apuce pe calea unei supunerii oarbe, a unei nedemne înfeudări morale.

Un asemenea inconvenient nu poate fi ocolit decât printr'o atentă cumpănire a pretențiilor colectivității, a rânduelilor și moravurilor ei și printr'o liberă primire și eroică promovare numai a celor găsite pe linia rațiunii morale obiective. Cu alte vorbe, pentru a preveni primejdia de a fi total absorbit în colectivitate e trebuit să afirmi față de dânsa o cumpănită dar hotărâtă neatărnare interioară.

Autonomie înseamnă, deci, neatărnare față de mediul exterior.

Dar ea implică o neatărnare și față de firea proprie, față de lumea chemărilor și înboldirilor inferioare ale firii proprii.

Cercetările pedagogice mai noi au arătat cât de alături de adevăr este antropologia rousseauistă, potrivit căreia întreaga zestre de aptitudini cu care insul vine pe lume ar fi alcătuită exclusiv din înclinări bune. „Cea mai naivă dintre doice și cea mai indulgentă dintre mame — ne spune un cercetător — pot în fiecare moment să observe la copil forța precumpănitoare a înclinărilor rele“. Aproape la aceeași încheiere au ajuns un Claparède, F. A. Delmas-Marcel Boll, un Foerster și alții.

În studiile lor asupra personalității, Delmas și Marcel Boll au ajuns la concluzia că în firea omenească sunt înăscute cinci dispozițiuni, cinci tendințe fundamentale. În fruntea acestora — observă menționații savanți — stă *aviditatea* din care lăstăresc tendințele egoiste, înboldirile spre orgoliu, etc. (Cf. La personnalité humaine. Son analyse. Paris 1922).

Într'una din cunoscutele sale lucrări, Foerster se rosteste și el așa: „Omul este dela naștere o ființă cu două fețe: una bună și alta rea. Aceasta este realitatea tragică, pe care vorbăria optimiștilor n'o poate suprima“.

Este, prin urmare, în afară de orice îndoială că, în prea complicata noastră fire, împreună cu unele înclinări spre bine, sunt împletite și puternice porniri spre rău. Acestea din urmă exercită o primejdioasă presiune asupra celor dintâi, unelind să le absoarbă într'însele și să le folosească energia întru atingerea țințelor proprii. Prilejuri, uneori dintre cele mai neînsemnate, le scot din somnolența lor, le fac să vibreze intens și să se amplifice până la a primejdui cu înăbușirea toate năzuințele spre azur ale sufletului.

Dacă lucrurile stau așa, atunci trebuie să recunoaștem că despre o autonomie reală nu poate fi vorba decât la acela care a izbutit să se desprindă din vraja chemărilor subterane ale firii proprii, să angajeze și să susțină, fără șovăire, lupta cu ele până la dominarea lor, până la repunerea capului, a spiritului, în rangul de cârmaci firească al lor.

Printre zăgrăviturile din bisericile noastre, întâlnim, adeseori, icoana unui sfânt sub picioarele căruia e închipuit, zăcând rănit mortal, un înfricoșător balaur. Zăgrăvitura exprimă simbolic adevărul că viața superioară reprezentată prin sfânt, nu poate fi realizată decât prin biruirea animalității din noi, prin eliberarea de instinctualitatea animalică, închipuită prin balaurul dela picioarele sfântului.

Dacă negativ autonomie înseamnă neatărnare, pozitiv ea înseamnă puterea de deciziune, de autodeterminare. Puterea de a nu te lăsa îndrumat în acțiunile întreprinse, decât de convingerea și conștiința proprie.

Puterea sau dreptul acesta însă, nu trebuie interpretat în sensul unui subiectivism refractar oricărei îngrădiri, oricărei datori de supunere. Conștiința morală nu poate obliga decât în măsura în care are certitudinea că se rostește în numele legilor morale obiective. Despre o infailibilitate absolută a ei nu poate fi vorba. Experiența ne arată că, în sentințele sale, conștiința poate fi în mare măsură influențată de capricii, de interese egoiste, de presiunea tendințelor instinctive. Cheazășia eliberării ei de sub tirania eului inferior nu i-o poate da decât supunerea către chemările, către pretențiile pe cari valorile și legile morale i le adresează poruncitor din înălțimea idealității lor neajunse.

A te pleca respectuos în fața adevărilor morale înalte și a le accepta drept călăuză a conștiinții proprii, nu însemnează a-ți sacrifica dreptul la libertate, ci dimpotrivă însemnează a-ți-o asigura împotriva încălcărilor din partea imboldurilor întunecoase ale firii.

Respectul și supunerea față de adevărurile eterne constituie condiția sine qua non a sporirii și prezervării puterilor personale, a smulgerii din strâmțimea vederilor individuale și a lărgirii orizontului vieții spirituale. Fără respect și supunere față de adevăruri cari ne depășesc, atât individual cât și colectiv, nu-i cu putință realizarea niciunei autodepășiri, a niciunei creșteri în spirit.

A doua trăsătură caracteristică a personalității morale este atitudinea neșovăitoare, recililnă, este consecvența.

Consecvența mai întâi în ce privește gândul, vorba și fapta. Adică, vorba să traducă în chip exact gândul, iar fapta să concretizeze cât mai fidel vorba. Cine nu s'ar jena să acorde vrednicia de personalitate morală insului care una are în gând și altceva pune în vorbă, ori una vorbește și cu totul altceva făptuește?

Consecvență, în al doilea rând, în ce privește principiile, normele, ideile ce ți-ai însușit de bună voie și de cari înțelegi să te lași călăuzit. Șovăirea între un principiu și altul, părăsirea cu ușurință a unei concepții pentru a încerca o alta, schimbarea de atitudine după cum îți dictează interesele egoiste... toate acestea sunt în directă opoziție cu pretențiile demnității de personalitate morală.

Firește, nu e vorba de schimbarea unor concepții, a unor idei aflate, după matură chibzuință, în desacord cu realitatea morală obiectivă. Într-o asemenea împrejurare, nu numai că îți este îngăduit, dar ești chiar dator să-ți revizuești convingerile în sensul armonizării lor cu pretențiile legilor morale. Ci e vorba despre schimbările de conduită și convingeri etice consimțite sub presiunea intereselor egoiste. Numai acestea îți interzic accesul la rangul de personalitate morală, numai acestea sunt reprobabile din punct de vedere moral. Din clipa în care s'a lămurit și s'a decis pentru adevărurile morale eterne, personalitatea morală le rămâne statornic credincioasă, le slujește cu intransigență și, în caz de nevoie, e gata să le mărturisească cu prețul vieții proprii.

Adânc impresionat de măreția unei catedrale apusene, poetul Heine a scris undeva cuvintele: „Oamenii acelor vremuri — e vorba de vremurile când la zidirea unei catedrale colaborau generații după generații de credincioși — oamenii acelor vremuri aveau dogme, pe când noi n'avem decât opinii. Dar nu cu opinii se clădesc catedralele“. Aplicând cuvintele acestea

la problema care ne preocupă, am putea spune că personalitatea morală nu poate fi realizată pe temelia de nisip a opiniilor nestatornice, ci numai pe aceea de granit a adevărilor morale eterne, singurele care pot obliga la consecvență și o pot justifica.

O altă trăsătură caracteristică a personalității morale este sociabilitatea desinteresat jertfelnică.

Contactul cu semenii este o trebuință a firii omenești în genere. Pentru orice om traiul în tovărășia altora nu-i ceva accidental ci face parte din însuși modul său de a fi. Cine nu poate ori nu simte trebuința să trăiască în societate acela e ori o fiară ori un zeu, observa într'una din lucrările sale marele Stagirit.

Fără de comunitatea semenilor, omul se află în situația de primitor, dar și de dăruitor.

E primitor întru cât bunurile, valorile de care are nevoie pentru a se forma într'o direcție sau alta, nu și le creează singur, ci societatea este aceea care i le pune la îndemână.

Este dăruitor întru cât, în general, omul nu se mulțumește să fie un simplu consumator de valori oferite deagata de alții, ci simte nevoia să creeze și el ceva nou și să dea altora.

Trebuința aceasta de a da altora, de a fi într'un chip sau altul de folos semenilor, trebuința de a le sluji ese la iveală, în chipul cel mai lămurit, la omul cu o personalitate morală bine dezvoltată, bine conturată.

Dacă sub halna celorlalte personalități precum: a personalității artistice, științifice, economice, politice, etc., cineva poate rămâne prizonier al tendințelor interesate, contrare cerințelor omeniei, cel ce a izbutit să-și formeze sau să se apropie de starea de personalitate morală, a izbutit prin însuși acest fapt să-și înfrângă tendințele egoiste prin deprinderea de a sluji desinteresat.

Modelată după cerințele valorilor înalte, personalitatea morală năzue să ridice pe cât mai mulți dintre semenii, cât mai aproape de sine adică la un cât mai înalt nivel de omenie. Nu prin silă. Nu prin amenințări. Nu prin vreun fel de constrângere. Ci prin exemplu. Prin persuasiune. Prin slujirea pornită din dragostea desinteresată.

Orientată în sensul afirmării și sporirii practice a binelui, personalitatea morală știe descoperi chiar și în cel mai decăzut dintre oameni restul de bunătate, tocmai atâta cât îi e trebuitoare pentru a-și sprijini pe ea opera de salvare a aceluia.

Prin dragostea pe care se silește s'o aprindă în inimile semenilor, omul moral contribuie în gradul cel mai înalt la stingerea pornirilor spre vrășmașie la înlăturarea neînțelegerilor, la micșorarea distanțelor artificiale dintre diferitele categorii sociale și prin aceasta, la solidarizarea și înfrățirea tuturor într'o comunitate armonică și unitară.

III

În lupta ei pentru mai bine, lumea actuală e pe cale să instaureze mai în toate domeniile de activitate unele noi rânduești de viață.

Conducătorii diferitelor colectivități se străduiesc să întuiască și să traseze, măcar în linii mari, cadrele cele mai potrivite pentru captarea și canalizarea în sens constructiv a uriașelor forțe în desfășurare.

Justificarea efortului conducătorilor acum menționați ne-o dă faptul că viața socială nu se desfășoară după legi necesare sau *numai* după legi necesare, ci într-o mare măsură ea e opera inițiativelor libere și conștiente ale omului. Sociologia însăși recunoaște că dacă ea nu face parte din rândul științelor exacte, aceasta se datorește faptului că fenomenele sociale sunt legate și de voința liberă și conștientă a omului.

Subliniind atârănarea parțială a vieții sociale de factorul voință, vrem să atragem atenția asupra obligației pe care omul o are de a nu se lăsa prins ca un obiect inert în curgerea vieții colective, ci de a se manifesta ca subiect activ al acesteea.

În calitate de subiect al vieții sociale, omul îi poate înrăuri desfășurarea atât dinafară cât și dinlăuntru.

Din afară o poate înrăuri prin crearea de cadre, așezăminte, rândueli noi, prin felurite mijloace de propagandă, etc. Dinlăuntru o poate înrăuri mai ales prin personalitatea sa morală.

Prin autonomia conștiinții sale, care nu se lasă îndrumată decât de principiile morale liber consimțite și conforme cu demnitatea proprie; prin perseverența cu orice risc, în convingerile morale și prin afirmarea lor practică; prin deprinderea de a intra în cât mai strânsă comuniune cu semenii și de a-i sluji cu desinteresată dragoste, personalitatea morală se situează în fruntea factorilor de neapărată trebuință pentru reforma vieții sociale.

Prin afirmarea autonomiei sale, omul moral încurajează pe cei din jurul său de a nu se lăsa atrași în subordinea tendințelor inferioare ale firii și, în general, de a nu se lăsa copleșiți de nicio porță protivnică legilor morale și demnității personale.

Prin atitudinea lui lineară, prin consecvența lui eroică, omul moral îmbărbătează pe semenii să-și temeluiască viața pe convingeri tari și pe principii etice în al căror imperativ categoric se face limpede auzită vocea gravă a eternității.

Prin dispoziția și deprinderea sa de a sluji, cu desinteresată dragoste, pe alții, personalitatea morală arată oricui vrea să vadă, calea cea mai sigură a împlinirii răului dintre oameni și în același timp, a celei mai trainice înfrățiri dintre dânșii.

Iată de ce suntem încredințați că chiar și în împrejurările de acum, și, poate, mai ales în împrejurările de acum, formarea personalității morale nu numai că nu e o problemă de ordin secundar, dar dimpotrivă e una dintre cele mai importante și de cea mai acută actualitate.

Prot. Dr. D. I. Belu

profesor la Academia teologică, Oradea—Timișoara

O ctitorie a lui Ștefan cel Mare puțin cunoscută

Biserica dela Volovăț

1. Perspective — 2. O privire în urmă peste veacuri —
3. Aspectul și caracteristicile ctitoriei — 4. Vitregia vremurilor
 Resemnări și nădejdi ale oamenilor

1. Perspective

Pornind pe drumul către Miază-zi din oborul de azi al vechii așezări moldovenești a Rădăușilor, oraș întins acum și de multă vreme reședință a județului cu același nume, drumețul ajunge în câteva minute pe malul râulețului Sucevița, puținel pe arșiță de vară sau frig uscat de iarnă, dar furios în ape umflate când plouă cu îmbelșugare. O clipă, doar, de se va opri înaintea podului și-și va arunca ochii în zare dealungul drumului ce urmează drept înainte, va zări numai decît clădirea înaltă cu acoperiș de șindrilă a unei biserici, profilată nelămurit din verdeața pomilor, dar în contururi deslușitoare când frunzișul e scuturat.

Din acest loc de observație, înconjurat de câmpurile mînoase, de pe amîndouă malurile Suceviței, peste legănat domol de holde sau peste ogoare goale, biserica apare ca un turn de cetate în fața satului ce se întinde în lungime dela Răsărit spre Apus. Dealul Seropan, cu ai săi 516 metri, cea mai ridicată înălțime din partea locului, este de ajuns ca să-i alcătuiască un fundal plăcut ochiului, mai ales că poartă o bogată coroană de fagi și stejari, verde vara, roșie toamna. Se adevăresc și aici spusele profesorului Ion Simionescu: „Cine a avut grija să aleagă locurile de înălțare a bisericilor lui Ștefan, n'a dat greș niciodată. A avut ochiu de strateg, dar mai ales de artist, care apreciază podoabele naturale, drept cadru pentru locaș de rugă”.¹

Mai trebuie o jumătate de oră de drum potrivit cu piciorul dela apa Suceviței și când ajungem în fața bisericii, am bătut și în poarta satului Volovăț. Suntem la periferia de Miază-zi a șesului rădăușean, sîmburele văii Sucevei, cea mai lungă și mai largă din Sudul Bucovinei. Dela Volovăț începe undulația deluroasă, care urcă încet spre Obcina mare, întâia din renumitele culmi paralele arborosene.

¹ I. Simionescu, *Lecturi geografice. Mîndștiri din fară*, ed. Casa Școalelor, București 1931, pg. 101.

Astfel, biserica dela Volovăț se rânduește în șiragul acelor vechi ctitorii, cari străjuiesc locurile de frumoase îmbinări ale naturii, unde marginile văilor se ating cu poalele dealurilor sau de unde pornesc potecile de munte. Într'adevăr, dacă de pe partea dimpotrivă a văii Sucevei, de pildă din înălțimea de deasupra Dorneștilor, am putea cuprinde cu privirea toată zarea deschisă, care mărginește acea largă vale, n'am scăpa nici Sucevița, nici Arborea, Părâuții și St. Ilie și nici turlele ctitoriilor din fața cetății domnești sucevene. Odinioară acest șirag se putea întregi cu mănăstirea de călugărițe dela Horodnic și cu biserica dela Bădeuți.

Între Sucevița și Arborea este locul ctitoriei dela Volovăț, ridicată de Ștefan cel Mare între anii 1500—1502.

2. O privire în urmă peste veacuri

Când cel mai mare gospodar al Moldovei așeza pe pământul Volovățului un puternic lăcaș de închinare, în locul unei vechi și scunde biserici de lemn, cum povesteau bătrânii, era acolo o așezare omenească de mult cunoscută. Cercetările din vremea noastră au descoperit chiar o stațiune pe cât se pare destul de însemnată pentru arheologie. „Am găsit acolo 3 tumuli foarte mari, 3 mijlocii și 16—17 tumuli mai mici, în parte intacti, în parte săpați dela vârf... Înspre Apus de această grupă, se leagă un teren multiplu terasat, poate vechiul loc de așezare“, scria arheologul Joseph Szombathy.¹

Oricum, această sălășluire de oameni a Volovățului ființa la descălicatul Moldovei. Moșnegii locului, după cum și în cronica parohială era consemnat, păstrau amintirea unei babe, Uța, pe care Dragoș Vodă ar fi găsit-o acolo și după ea s'ar fi numit și satul, adică „Valea Uței“. De bună seamă că nu tot așa spune știința — în vechile documente satul e numit Vălhoveț, Olhoveț sau Olovăț, — dar este interesantă prezența lui Dragoș, cel dintâi domn de țară moldovenească, în tradiția acestui sat, tradiție care stăruie și în părerea că tot Dragoș a clădit la Volovăț mica biserică de lemn, ce-și duce încă zilele bătrâne în cimitirul dela Putna, mutată fiind aice odată ce dincolo s'a ridicat ctitoria de zid a lui Ștefan.

Amintiri de-acestea din bătrâni se află și între însemnările lui Neculai Costin cronicarul.² Ori de-i adevărat că acea bisericuță de lemn este cel dintâi lăcaș dumnezeesc al Moldovei pare greu de crezut. Dar știm că grinzile („bârnela“) din pereții ei au și capetele tăiate din topor (nu retezate cu ferăstrăul), iar cuiele din feluritele locuri ale clădirii sunt parte de lemn, parte din foiu (așa zisele „cuie țigănești“) — și acestea sunt semne de vechime, vrednică de cercetare. Un sămbure de adevăr trebuie totuși să fie în acea „seamă de cuvinte“.

Nu știm dacă citim bine gândul și nimerim pricina pentru care Ștefan a ales Volovățul drept loc pentru una din ctitoriile sale. Ni se pare, anume, că acolo dacă și erau de mai înainte lăcașuri de închinare, mici și sărăcăcioase trebuie să fi fost și nu-i era îndemână evlaviosului domn să nu cinstească, după obiceiul său, tocmai această localitate, care era destul

¹ Citat de I. Andrieșescu, *Bucovina în lumina arheologiei*, în vol. I. din „Analecta“, publ. de Institutul de istoria artei al Universității din București, pg. 13.

² T. Balan, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuți 1933, pg. 113.

de însemnată pe atunci. Căci despre vechimea și însemnătatea Volovățului ne putem încredința din chiar documentele moldovenești ale veacului al XV-lea.

Un act din 1421 arată că Alexandru cel Bun și fiul său Iliăș dăruiesc Volovățul Ringalei, fosta soție a bătrânului, și limba latină a documentului numește localitatea „oppidum”, ceea ce vrea să însemne oraș. Prin actul din 29 Iunie 1456 Petru Vodă Aron îl promite ca zestre văduvei lui Iliăș, împreună „cu satele ce-i aparțin din vechime, cu toate veniturile din tot locul.” În documentul rămas dela același domn, din 1 Octombrie 1455, se vorbea de satul „Olhoveș, cu mori, Tătari, cu loviștele și cu toate veniturile”, iar din actul lui Ștefan cel Mare din 15 Martie 1490 aflăm că acolo ar fi fost două biserici.¹ Grăitor pentru însemnătatea acestui sat este și faptul că în cele dintâi trei documente Volovățul apare alături de orașul Siret ca apanaj, cum am spune astăzi, al celor două cneghine polone, măritate cu domni moldoveni. Cum pe atunci Siretul era unul din cele mai mult aducătoare de venituri orașe ale țării, înțelegem că și locul Volovățului nu putea fi prea jos în această privință, câte vreme era menit să sporească belșugul unor foste doamne și mame de domni.

Nicolae Iorga mergea și mai departe cu părerea: „Volovățul acesta a fost un și mai vechiu sălaș de domnie decât Rădăuții, cu toate că nici un stăpânitor al tinerei Moldove n'a fost astrucat aice, ci toți au făcut drumul lor cel din urmă acolo în față, coborând valea ce înverzește supt ochii mei.”² Pentru dovadă, ne lipsesc documentele. Dar neîndoiește rămâne că această așezare era dela începutul Moldovei „drept domnesc” și așa a rămas până la capătul veacului al XVI-lea, când Petru Schiopul o dăruie stolnicului Nicula „pentru a lui dreaptă slujbă, ce ne-a slujit în țara noastră, apoi pentru că ne-a dat 60.000 aspri când ne-au trebuit pentru trebile țării și când am plătit datoria lui Iancul Vodă și alte multe nevoi.” Stolnicul Nicula schimbă satul cu moșia Stănilești, din ținutul Hotinului, a mitropolitului Gheorghe Movilă și a fraților săi, iar aceștia dăruiesc Volovățul „nou ziditei mănăstiri” Sucevița,³ căreia îi rămâne, prin întărirea domnească din 20 Iunie 1589 a lui Petru Vodă, „uric și ocină cu tot venitul nerușii” până la secularizarea din 1783, poruncită de Iosif II, împăratul Austriei.

Dacă Volovățul a fost atâta vreme „drept domnesc” și numai de mare nevoie Petru Schiopul îl dăruie, înseamnă că avea bogate și știute venituri, trebuitoare visteriei, ceea ce ne-au și arătat uricile de mai sus. De altfel toată partea locului a fost păstrată de domni pentru proprie folosire. Volovățul cu satele de prin prejur erau „ascultătoare” de ocolul Bădeuțului, având un vornic în frunte, iar la Bădeuți se afla o „curte domnească”, ce apare mereu în documente și unde adesea petrecea Ștefan. Dela îndeletnicirea mai mult ciobănească a țărănimii trăitoare atunci pe meleagurile arborosene mai în jos de valea Siretului, cuprinse de păduri dacă nu erau muntoase, șesul Rădăuților făcea abatere. Acolo s'a făcut plugărie din vechime, acolo erau lunci bogate, nenumărate mori și prisăci de mare preț, heleștee pline cu pești. La Jicov, Vicovul de jos de astăzi, se lua vama cea mică a Sucevei. O mănăstire de maici erau la Horodnic

¹ Vezi la T. Balan, ibidem.

² N. Iorga, *Neamul Românesc în Bucovina*, citat la L. Morariu, *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, Cernăuți 1922, pg. 51.

³ T. Balan, op. cit., pg. 110—111.

încă mai înainte de Ștefan cel Mare.¹ Mai multe sate ce ființau pe vremea marelui domn acum nu mai dăinuiesc, toate acestea, ca și întemeierea episcopiei dela Rădăuți, încă la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, dovedesc din prisos că acele locuri erau de mult așezate, iar munca ome-nească din plin roditoare.

Astfel putem ușor înțelege că Ștefan cel Mare, după ce a înfrumusețat gropnița strămoșilor săi dela Rădăuți și a ridicat o altă ctitorie la Bădeuți, nu putea lăsa cunoscuta și bogata așezare a Volovățului fără o mărturie a cucerniciei sale, vrednică de numele său.

Pentru visterie, moșile domnești din ocolul Bădeuțului aveau și însemnătatea că erau aproape de cetatea de scaun. Dar, când acesta a fost mutat dela Suceavă la Iași, ele nu mai erau la îndemână și mai ales stăteau în drumul oștilor leșești și a hoardelor tătărăști, a căror năvală prinde a se întinde dela Petru Rareș înainte și cari găseau aici și câmp de umblare și pradă îndestulătoare. Domnii se văd îndemnați a-și lăsa drepturile în alte mâni. Părăduirea nu se oprește la avutul omului, ci se abate și asupra lăcașurilor sfinte, aflătoare în cale dușmană, cari ajung despuiate și de multe ori părăsite. Aceasta a fost și soarta bisericii dela Volovăț.

Nu am găsit vr'o însemnare de unde să se arate lămurit cari fapte anume sau gânduri ale neuitatului domn au prilejuit ridicarea acestei ctitorii. În urma strălucitoarelor sale biruinți asupra lui Ioan Albert al Poloniei, Ștefan s'a gândit să se măsoare din nou și în chip hotărât cu puterea turcească, ceea ce se vădește din însuși documentul de pace cu Polonia. O ligă nouă contra Turcilor se înjghebase, iar la 1500 apărătorul Moldovei trimise pe Boldur Vornicul să năvălească în Chilia și Cetatea Albă și să le ardă.² Poate că biserica dela Volovăț însemna mărturia recunoștinței pentru această faptă de arme sau poate era jertfa de rugare a ajutorului dumnezeesc pentru cea mai grea încercare ce-o plănuia Ștefan, dar pe care sfârșitul vieții nu i-a mai îngăduit-o.

(Urmează)

Dr. I. G. Negură

¹ Vezi T. Balan, *Doc. buc.*, vol. II., Cernăuți 1934, pg. 12, apoi C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea 1, ed. II, București 1937, pg. 28.

² C. C. Giurescu, op. cit., pg. 83.

Modernizarea religiei

Apologie către creștinii moderniști

Timpurile noi ce stau subț semnul atotputerniciei cosmice al acelui faur modern de destine, care este omul, ridică neconținut, pe culmea agitată a valurilor, probleme vitale pentru o sumă de instituții tradiționale.

Una dintre aceste probleme este „modernizarea” pe orice teren de manifestare a spiritului uman, iar o instituție tradițională, la temelia căreia bat valurile cotidianului cu mai multă furie, este „religia creștină”.

Omenirea ultimelor decenii cunoaște din propria sa experiență — de-atâtea ori așa de tragică — ce luptă titanică a purtat pentru modernizarea lumii. Înțelegeașă adecvat, modernizarea se acoperea cu acțiunea salutară de progres și cultivare a omenirii pe toate căile și prin toate mijloacele posibile; înțelegeașă greșit, modernizarea viza de multe ori numai efemere aparențe și forme uscate și seci de fond.

Oricum însă, lumea se moderniza cu cel mai accelerat pas...

Vieța zilnică se umplea cu fel de fel de artificii moderniste noul, unele utile, altele nu. Sufletul contemporanilor rar când rămânea perfect echilibrat în fața avalanșei de invenții moderne, de descoperiri moderne, de confort modern, de progres modern, de civilizație modernă, de cultură modernă...

Cam aceștia sunt termenii ce circulă cu mai multă intensitate în zilele noastre și tot ei sunt cei care tulbură și amețesc cele mai multe minți...

Dela introducerea „modernizării” în toate compartimentele vieții zilnice și până la „modernizarea religiei” n'a fost decât un pas...

Să recunoaștem dela început: Invenția modernă este prea copleșitoare pentru unele suflete, în vremurile de astăzi, pentru ca ele să nu se clatine din temelii lor șubrede de credință!

Anumit am zis „șubrede”, deoarece credință puțină și imperfectă are acela, care la orice moment mai solemn din viața sa, la orice proces mai vehement psihic, la orice accident mai insolit, pune în cumpănă întreaga sa formație sufletească, întreaga sa soterie...

Totuși omul modern care are radio, telefon, automobil și avion nu mai vrea să creadă în „gogorițe”, nu mai vrea să fie „bunicuță” cu candelă la icoane și cu rugăciune pe buze,¹ el vrea modernizare și n cadrele religiei creștine, vrea acomodare timpurilor de astăzi, preconizează eliminări de

¹ E. Russu, *Modernizarea religiei*, în *Democrația*, An. II, Nr. 29, Duminecă 27 Mai 1945, p. 1.

reminiscente doctrinale și rituale retrograde și vrea, în ultimă instanță, vieață trepidantă, tumult activist, efervescentă clocotitoare.

Rămâne de văzut însă, dacă apriga dorință de „reformă modernistă”, pe care-o flutură vremurile noastre, așa cum oarecândva flutura protestantismul frondele și protestele sale doctrinale, ar putea fi ancorată într-o realitate, sau ar putea atinge vreun liman din înviforata mare de patimi ce-o înconjoară din toate părțile zărilor tulburi.

Căci nu e totul câștigat, dacă omul modern, care ascultă o simfonie la radio, vorbește la telefon, sau călătorește cu automobilul și televizionează vieața zilnică la mii de kilometri, nu mai poate păstra noțiunea unui „rai în formă de grădină de vară și a unui iad în formă de cuptor”.¹

Cu totul altul este nodul gordian și el nu se desface așa de ușor, prin naive afirmații de realități doctrinale controlabile, nici prin căutate și facile succese de stil.

Dacă religia creștină s'ar fi modernizat, de câte ori au vrut oamenii să o modernizeze, astăzi corifeii modernismului n'ar mai fi avut ce moderniza, deoarece n'ar mai fi existat nicio religie!

Dacă religia creștină s'ar fi protestantizat în întregime, la vremea sa, astăzi nici protestantismul n'ar mai fi existat, deoarece el se menține numai prin opoziția ce-o face rom. catolicismului și ortodoxiei, cât și prin realitatea pură și absolută a unui adevăr creștin ce-l contestă de sute de ani!

Așa că mai întâiu de toate aruncăm amatorilor de modernizare remarca, perfect adevărată, că acțiunea lor este distructivă și nu constructivă în domeniul religios, iar aceasta dintr-o mulțime de cauze, dintre care vom considera o parte importantă la locul său.

Considerentele noastre se vor odihni, toate, pe intențiile, dorințele, programele și desideratele de modernizare a religiei pe care le susțin, sau le preconizează, amatorii cei mai recenți. Nu vom face nicio incursiune, cât de mică în trecut, nici nu vom aroga altuia afirmațiuni și tendințe pe care poate că nu și le mai însușește, iar nouă drepturi de apologet, pe temelii învechite, sau pe care ni le construim noi singuri.

Crize moderniste au mai fost în Biserica creștină, așa că astăzi nu suntem la prima lor apariție, iar cutare sau cutare articol nu este cea dintâi manifestare de asemenea natură.

Cea mai bine cunoscută este *criza modernistă rom. catolică*, care a izbucnit în Franța, la începutul acestui veac plin de tragisme, antinomii și paradoxii.²

Manifestându-se, la început, la primii săi promotori, ca sfioasă tendință de înnoire, de reviriment anti-protestant, el cucerește teren tot mai mult, pentru a deveni un adevărat curent, un adevărat flux.

Subt *modernism*, astăzi se înțelege un curent doctrinal religios care urmărește împăcarea definitivă între adevărurile raționale subiective moderne și adevărurile autoritare de credință.³

Definiția cuprinde totul, iar promotorii ei au făcut totul pentru a o înstăpâni în sufletele contemporanilor.

1 Vd.: Russu, *ibidem*.

2 Vezi: L. Lagrange, *M. Loisy et le modernisme*, Juvisy, 1932, p. 124 sq.

3 P. Rezuș, *Curs de Teologia fundamentală*, Caransebeș, 1942, p. 39.

Lupta unui A. Loisy, M. Blondel, Ed. Le Roy, L. Laberthonnière, G. Tyrell, Fr. X. Kraus, H. Schell, etc. etc., este de-o vigoare și tenacitate demnă de-o cauză mai bună, dar s'a soldat cu o completă înfrângere și cu o desăvârșită compromitere a pozițiilor doctrinale creștine.¹

Dela ei ar trebui să ia pildă orice modernist cu veleități de reformă.

Moderniștii rom. catolici au plecat dela teze inițiale aparent inofensive și dela poziții încă acceptabile, în ortodoxia lor, dar valul reformativ i-a cuprins în vârtoarea amețitoare a exagerării și rezultatele nu mai erau de recunoscut, iar sosirile la țintă nu mai puteau bucura.²

Creștinismul modernist rom. catolic a devenit o pură erezie, care cuprindea în sânul său cele mai oribile excese raționaliste ale protestantismului.³

Modernismul rom. catolic a plecat dela nevoia de împăcare a unor tabere seculare în dispută: *rațiunea și credința*; el a intenționat să armonizeze asperități de cunoaștere cu rigidități de dogmă; el a urmărit o înnoire de forme arhivetuste și de fond imuabil și a ajuns acolo unde trebuia să ajungă.

Rațiunea modernistă a pornit, astfel, dela „*agnosco*“, pe care l-a grefat unor dogme supranaturale, apoi s'a limitat și s'a îngrădit numai în immanent, dela care a înaintat spre culmile progresului și civilizației moderniste prin evoluție treptată naturală.

Agnosticismul, immanentismul și evoluționismul și-au dat mâna împreună și au compromis iremediabil modernismul rom. catolic.

În accepțiunea modernistă, religiunea creștină este o noțiune hibridă, desbrăcată de supranatural și transcendentă, conținutul său doctrinal este lipsit de corectivul unei revelații divine, preceptele sale morale nu mai au obligativitate absolută pentru mântuire.⁴

Tălăzuit de orice rațiune, însoșit de fiecare după voia sa, respins sau admis, creștinismul era o religie în agonie, care-și flutura aripile obosite...

Într-adevăr, această religie nouă nu mai avea iad, rai, draci, sfinți, îngeri, dogme, dar ea nu mai avea nicio Fecioară Maria, niciun Iisus Hristos, nicio biserică adevărată, nicio mântuire sigură... Totul era innăbușit de avalanșa raționalistă a immanentismului, agnosticismului și evoluționismului.

Iar acum să revenim și la moderniștii veacului nostru.

Scopul este același, mijloacele sunt aceleași, numai indivizii diferă dela caz la caz.

Modernizarea se manifestă și astăzi, tot așa ca și acum patru decenii în urmă.

Tendențele de modernizare rămân, unele, lângă biserică și lângă religia creștină, dar altele resping radical religia creștină, pentru cele mai hidoase simulacre și compromisuri spirituale.

Cu destulă bunăvoință, obiecțiunile moderniste, programele moderniste, tendințele și intențiile s'ar putea grupa în:

1 Cf. J. Rivièr, *Le modernisme dans l'église. Etude d'histoire religieuse contemporaine*, Paris, 1929, p. 72 sqq.; 278 sqq.; etc.

2 Cf. Rivièr, *Modernisme*, p. 54 sq.

3 Vezi: J. Kübel, *Geschichte des katholischen Modernismus*, Tübingen, 1909, p. 7 sq.

4 Cf. G. Tyrell, *Zwischen Skylla und Charybdis*, Iena, 1909, p. 14.

a) Modernizarea ritualului

Subt aceasta se înțelege mai mult o simplificare și prescurtare decât o modificare.

În asprele și violentele trepidații ale vieții moderne, omul s'a îmbibat de-o nerăbdare stranie, care nu-i mai îngăduie liniștirea de sub cupolele sfintelor biserici, interiorizarea și meditația.

Totul ce face trebue, de aceea, să fie trepidant de goană și nerăbdare...

Același om modern este apoi învățat să cântărească vremea cu ora de lucru, iar la biserică aplică aceeași măsură Divinității.

Crede, adică, fals, acest om modern, orbit de fulgerările celor mai diferite lozinci, că poate aplica „ora de lucru” și repausului duminical, poate folosi „ora de lucru” și în greaua și spinoasa muncă de agonisire a mântuirii sale subiective.

Tradiționala slujbă divină este atunci pentru acest om modern plictisitoare, prea lungă, prea complicată...

Voci diferite se ridică, astfel, care critică, de atâtea ori prea tare, sublimitatea serviciului religios. Ele ar dori eliberarea din servitutea unor forme anchilozate de vremuri și oameni.

Aceste voci sunt purtate, cel puțin, de credincioși în care mai pâlpăie o flacără umilă în candela sufletului lor...

Câți însă îndurează pe maica lor, Biserica ortodoxă, cu atitudinile lor moderniste puse în praxa unui indiferentism și ateism din ce în ce mai generalizat?

Aceștia nu mai iau parte la niciun serviciu divin, pentru ei problemele religioase au devenit indiferente, sufletul lor este sterp de orice credință...

Bagatelizarea formei, eschivarea dela unele obligații formale, sunt însă semnificative...

Toate aceste sunt simptome de modernizare...

Laicul zilelor noastre ajunge foarte ușor la aceeași concluzie, pe care a fluturat-o cândva protestantismul în începuturile sale de frondă.

Dintrodată îl auzi că se întreabă: La ce atâtea slujbă, atâtea rugăciune, atâtea biserici?

Fără! De ce „iară și iară să ne rugăm”?

Acțiunea de modernizare a religiei creștine cere slujbe mai scurte, impune forme mai simple, ritual mai linear...

Iată una din fețele modernizării religiei!

Di Eugen Russu, în revista „*Democrația*”, din 27 Mai 1945, Anul II, Nr. 29, scrie un articol de fond intitulat: „*Modernizarea religiei*”, în care spune: „Mai sunt biserici, mai sunt preoți, mai sunt cântări; ne mai mână, irezistibil, pașii într'acolo, măcar uneori. Dar ce mai înseamnă toate acestea? Forme goale, ritual sterp, tradiții trecute prin prisma repetițiilor în zona indiferenței. Nu simțim și nu ne cutremurăm, pentru că nu mai trăim efectiv contactul patetic cu acel Summum de Adevăr și Virtute, care se numește Dumnezeu. Trăim prin înertie niște forme uscate, din care s'au stins de mult vibrațiile adânci”.

Forme goale, ritual sterp, tradiții trecute prin prisma repețițiilor în zona indiferenței, forme uscate, acestea mai sunt, după *dl. E. Russu*, tradiționalele haine ce-au împodobit cultul creștin...

Ce-ar vrea modernismul să introducă în locul lor?

Greu de spus nu numai de noi, dar credem și de către toți moderniștii cu tendințe de înnoire și reformare...

Celor ce vor să se desbăre radical de forme rituale le răspundem:

Vieța creștină s'a manifestat din plinul sufletului său unic și și-a croit haine după măsura sa. Aceste haine ne vorbesc de vremuri apuse, de credințe strămoșești arzătoare, de lupte iconoclaste, de înfrângeri și victorii...

Aceasta ca formă.

Ca fond, ritualul nu este sec și indiferent, el înveșmăntează jertfa cea fără de sânge... Totul se adună în spre glorificarea acestui moment: mișcare, cântec, haină, icoană, murmur sfios, cor sublim, totul...

Nu că prisosește, dar lipsește încă forma destulă pentru adorarea omenească a Domnului nostru Iisus Hristos, care este inima liturgiei și a oricărui serviciu liturgic...

De unde, dar, deodată puțină răbdare a omului de astăzi, în fața celei mai mari răbdări de pe pământ?

De unde exigența exagerată în fața unor forme solemne de înveșmântare a unui cult, care are la temelie sa numai intenția bună de glorificare a lui Dumnezeu și de mântuire a creaturii Sale?

Să respectăm tradițiile, să cinștim formele culturale, să îmbrățișăm și noi, în inima noastră, pe Domnul nostru Iisus Hristos, așa cum îl îmbrățișează tipicul și ritualul creștin.

Să nu precupețim dragostea, să nu drămuim credința, să nu urmărim comoditatea formei scurte și laicizate!

Datoria de conștiință o au atât preoții, cari au tendințe de modernizare, cât și laicii.

Canoanele rigide de altădată?

Da, ele au înălțat Biserica creștină mareașă de astăzi, prin disciplina lor exemplară...

Tipicul?

Da, el a săpat piozitatea în sufletul „bunicușelor” noastre, care ne-au crescut pe părinții și mamele noastre...

Ritualul?

Da, el a sfințit și îndumnezeit neamul în mijlocul căruia trăim...

b) Modernizarea doctrinei

Modernizarea doctrinei vizează fondul religiei creștine.

În acțiunea aceasta de modernizare este atinsă mai întâiu dogma și-apoi supranaturalul.

Dogma este criticată — după vechiul șablon *loisyst* — drept autoritară, rigidă, inflexibilă și nemaleabilă, iar supranaturalul ca imposibil, incognoscibil și inexprimabil.¹

¹ Cf. A. Loisy, *Autour d'un petit livre*, Paris, 1903, p. 190 sq.

Vezi și: A. Nicov, *La notion de verité religieuse d'après M. Loisy*, Chișinău, 1936, p. 6 sqq.

Armele vechi și cunoscute ale rațiunii sunt puse în șir de bătaie și lupta nu lasă nimic neexplorat, nimic necompromis, nimic atacat...

Ce nu face rațiunea modernistă?

Pornește dela „un rai în formă de grădină de vară, un iad în formă de cuptor“, dar atinge integritatea dogmatică a tuturor învățăturilor creștine...

Urmărește ca „religia vremurilor noastre să fie vie“,¹ dar omoară mai întâiu străvechi dogme, fără de care este compromis întregul creștinism.

Religia creștină nu se poate concepe decât cu doctrina revelată ce-o are.

Orice reformă, care s'ar face, compromite nu numai revelația divină, dar și economia, care stă la temelia ei.

Di Eugen Russu preconizează: „Religia vremii noastre nu mai poate fi un schelet de forme uscate; o sumă de mistere voit-haotice; o scară de antropomorfism naive; un păzitor ipocrit și mincinos al unei false morale; jandarmul tradițional al unei tradiționale ordine sociale. Religia vremii noastre trebuie să fie armonizată cu celelalte planuri de trăire actuală ale omului. Ea trebuie să fie familiară și prietenă omului. Ea trebuie să fie sinceră și cu prestigiu ei propriu și clar. Ea trebuie să fie vie. Pentru a o crea, trebuie, să svărlim prejudecățile; trebuie să începem prin a ne pune cu curaj problema“.²

Creștinismului îi sunt negate, astfel, toate calitățile sale doctrinare, culturale, sociale și umanitare.

Această religie nu mai este vie, nici unitară, ci voit-haotică; ea nu mai este adevărată, nici sinceră, ci plină de antropomorfisme naive; ea nu mai are nicio utilitate morală, nici socială, ci e ipocrită, mincinoasă și tiranică; ea nu mai e nici utilă, ci plină de prejudecăți... Textul citat este prea clar, ca să mai sufere vreo răstălmăcire...

Iată alt rezultat modernist, care abea este la începutul său de manifestare!

Dar, dacă doritorul de reformă revine mâne și vrea înfocuire, înnoire, înviere, etc. etc.

Ne întrebăm ce prejudecăți va asvârli?

În atitudinea aceasta radicală zace însă un întreg proces al sufletului contemporan, suflet lipsit de credință și îmbătat de rațiune!

Omul modern nu crede în iad, nu crede în rai...

Sunt unii cari-și închipuie aceste noțiuni într'un mod naiv și le aruncă apoi religiei creștine, tot așa precum procedează și cu alte noțiuni: cu cea de drac, inger, etc.

De aici apoi, până la acuza nemeritată de speculare a bunei credințe a oamenilor nu mai e decât un pas...

Ori iad, rai, inger, demon, există, dar în cu totul alte proporții și accepțiuni, decât cele ce le impută modernismul religiei creștine.

Adică cum: în spațiile acestea imense interplanetare, pe care neam de neam modernist nu le va putea explora în întregime, nu ar putea exista, fie chiar și-o grădină, fie chiar și-un cuptor?

¹ Vd.: Russu, *ibidem*.

² *Modernizarea religiei*, p. 1.

Dar, iadul și raiul, în accepțiunea lor dogmatică creștină, nu sunt locuri sensibile și materiale pentru puterilor noastre de apercere actuală, ci numai pentru puterile noastre de apercere de după moarte, iadul și raiul există, deci, cu adevărat.

Cine e vinovat însă, că credinciosul de rând își face o idee mai senzuală despre aceste noțiuni, sau mai abstractă?

E dureros că și cel ce le atacă procedează într'un mod naiv, uzând de artificii doctrinale, când realitatea e alta.

Sau cu existența demonilor și îngerilor?

Ce se opune acestor existențe? Rațiunea modernistului? Dar această putere este departe de-a desființa ceva prin simpla negare...

Spațiile însă, nu se opun existenței a milioane de îngeri!

Cel ce neagă să încerce a dovedi neexistența, spre a sdrobi temelia credinței noastre... Cu simple negații încă nu se schimbă nimic în dogmatica creștină...

Și-așa stă chestiunea și cu dogmele cele mai superioare...

Negații, apoi reforme, iar în loc: nimic, haos, dezastru...

A nega însă, ordinea morală și cea socială a religiei creștine este de-a-dreptul rea voință, căci acestea sunt prea reale și infuzează prea intim umanitatea, spre a le contesta...

Și totuși...

Vorbele se spun așa de ușor, articole se scriu așa de facil, negațiile se însăilează așa de ingenios pe canavaua gândului eretic!

Dar, iată ce enormități eretice poate debita *prof. Ștefan Mitrea*, din prilejul unei anchete asupra „*Omului post-belic*”: „O nouă religie? Nu știu precis ce se înțelege prin cuvântul religie. În accepția curentă, nu pot s'o interpretez decât ca o sumă de naivități anacronice, soluții simplu verbaliste în problema cunoașterii și a misterelor metafizice, soluții de un concret brutal și constrângător în privința moralei sociale, soluții artificiale, diametral opuse tendințelor vii în privința moralei și perfecției individuale. Ce este Dumnezeu, în înțelesul pe care îl poartă cei mai mulți oameni cu ei, decât un nume, un simplu nume, pentru cauza și sensul unor fenomene pe care nu le cunoaște efectiv? Ce este raiul-iadul decât modalitatea brutală și amenințătoare de a ne constrânge să facem binele? Ce este ascetismul și altruismul extrem decât o falsă perspectivă a perfecției, care contrazice flagrant tendinței naturale, vii, spre bucurie?”¹

Iată ce „*summum*” de naivități, anacronisme, verbalisme, artificialisme, modalități comode, etc. etc., este religia pentru unii dintre intelectualii noștri!!

Dar să dăm cuvânt mai departe taberei moderniste.

Ce vrea să modernizeze, anume, și ce vrea să înlocuiască din religia creștină?

Revendicările sunt multe.

O parte dintre ele sunt de ordin filosofic.

Religia ține în loc progresul gnoseologic, prin cenzura sa metafizică-transcendentală.²

Este adevărată această obiecțiune?

¹ Vezi: *Șantier spiritual*, în *Democrația*, An. II, Nr. 38, Duminecă 1 Iulie 1945, p. 3.

² Doleanțe vechi cunoscute dela: L. Laberthonnière, *Essais de philosophie religieuse*, Paris, 1903, p. 10, 34, 85 sqq.

Nu. Dacă era adevărată, chiar diferitele teorii și sisteme gnozeologice contrare religiei creștine nu se nășteau. Ori nașterea și existența lor invalidează acuza de mai sus.

E altceva la mijloc.

Rațiunea și toate creațiile ei ar vrea să știe religia creștină desființată, cu întreg tezaurul ei doctrinal, deoarece ea este un permanent coșmar pentru raționalismul excesiv al secolului nostru...

În afară de asta, rațiunea nu poate avea pretenția să deșie ea, cu exclusivitate, adevărul.

Afirmația învechirii adevărilor religioase creștine este cel puțin naivă, spre a nu o categorisi altfel.

Dumnezeu învechit, nemurirea învechită, legile morale creștine învechite?

A face bine este o acțiune învechită?

A iubi aproapele este o prejudecată?

A-ți lucra mântuirea este o ipocrizie?

Altă parte de revendicări sunt de ordin social.

Creștinismul este anchihozat, așa, de aproape două milenii și n'a produs nimic. E deficitar!

A cui însă ar fi vina, chiar dacă ar sta lucrurile așa?

Nicidecum al religiei creștine însăși, ci a omului modern, care nu înțelege să aplice așa cum trebuie preceptele divine ale acestei religii incomparabile cu altele.

Poate fi acuzată religia creștină de inaderență la societate?

Religia, care a întronat pentru prima dată în lume egalitatea între popoare și indivizi, fraternitatea între clase sociale și libertatea pentru fiecare?

Mai pot fi oare revendicări sociale, pe care religia creștină să nu le fi cuprins?

Desființarea sclavajului, emanciparea omului, reglementarea muncii, folosirea morală a averii, condamnarea sabotajului economic și a sgârceniei materiale, proclamarea ca virtute a dragostei față de Dumnezeu și de seamăn, practicarea reală a carității, propovăduirea unei păci universale, sunt capitole de aprigă luptă hristică și apostolică, care n'au fost știrbite întru nimic nici astăzi din catehismul doctrinal creștin.

După dezideratele sociale creștine nu se ascunde nimic venal și minor. Roadele creștine sunt raportate la mântuirea universală a întregii omeniri, fără deosebiri confesionale, rasiale, naționale, economice, sociale și culturale.

De ce dar se aduce acuza învechirii unei doctrine neconținut vii; de ce se folosesc termeni ca cei de mai sus, care acuză religia creștină că e „paznica ipocrită și mincinoasă a unei false morale, jandarmul tiran al unei tradiționale ordine sociale“?

Care e falsa morală?

Care e tradiționala ordine socială?

Falsa morală ar fi aceea morală venerabilă creștină, experimentată de omenirea cultă și civilizată din Apus și din Răsărit de aproape două mii de ani.

Este morala care cere cinste și onestitate, respectarea familiei și a legii strămoșești...

Asta este morala falsă creștină, căci alta nu cunoaștem!

Tradiționala ordine socială ar fi aceea care îndeamnă ființa omească să respecte, ca pe niște dogme divine, libertatea, egalitatea, fraternitatea, dreptatea, precum și proprietatea altuia, dreptul altuia la viață, la opinii personale, la muncă independentă, cu un cuvânt: *dreptul fiecăruia de a trăi și de a fi om*.

E aceasta o ordine morală deosebită de cea a oricărui om conștient de drepturile, datoriile și menirea sa?

De ce atunci această ordine socială nu mai este viabilă și care, într'un asemenea caz imposibil, i-ar putea lua locul?

Și dacă i-l va lua, care ar fi calitățile sale superioare de viață?

Iată o sumă de observații logice și juste, care ar putea pune pe gânduri pe amatorii de modernizare a religiei creștine, cu orice preț și cu orice risc.

Să nu uităm însă, o categorie de modernizanți și mai radicală, care introduce în religia creștină diferite artificii de formă sau de fond, cu scopul expres de a o compromite.

Una dintre aceste artificii de ultimă oră este și *filosofia non-sensului și ilogicului*.

Adică totul ce învață religia creștină este non-sens și illogic, neavând corespondent în realitate, nici posibilitate de însușire și circulație logică.

La întreg balastul revelațional supranatural al religiei creștine trebuie cedat, ca la o povară insuportabilă pentru umerii omenirii moderne, în marșul său trepidant spre cultură și spre progres!

Toate bune însă, numai până la un punct și anume până la acela că însăși religia creștină n'are deloc pretenția de-a fi complet logică și cu sens pentru mintea oricui dintre oameni.

Ba din potrivă, ea este geloasă pe supranaturalul său, pe care-l păzește de orice umanizare, de orice raționalizare, sau, ca să fim în nota modernistă a vremii, de orice „logicizare”.

Condiția sine qua non a existenței religiei creștine este păstrarea inviolabilă a misterului,¹ a supranaturalului, a transcendentalului, pe care l-au apărut toate sinoadele ecumenice, împotriva rațiunilor eretice.

În misterul creștin, în supranaturalul revelațional, în transcendentalul divin, este, apoi, ancorată trăirea noastră în Hristos și mântuirea noastră în El.

Aceasta însă n'o poate pricepe un modernist numai cu rațiune și lipsit de credință!

O poate pricepe un credincios adevărat, care știe că una dintre condițiile mântuirii sale este odihnirea rațiunii sale în sânul dumnezeiesc al nepătrunsei Treimi creștine.

Există, e drept, o parte aparent irațională a non-sensului și ilogicului supranatural creștin, care se poate rezolva, științific, în cadrele Teologiei fundamentale.

Altă parte însă nu se poate soluționa. Ea aparține non-sensului transcendental, misterului, supranaturalului; acest non-sens începe cu primele

¹ Tipică din acest punct de vedere este confesiunea omului de litere sau de știință, extrem de bine informat în branșa lui, dar superficial informat în materie de religie creștină!

dogme în Teologia dogmatică și se continuă până pe cele de pe urmă pagini, deoarece Teologia dogmatică este autoritară și lucră numai cu credința.

În Teologia fundamentală nu există non-sens, totul este rațional, deoarece și obiectul acestei discipline teologice este mai generalizat, iar principiul ei este exclusiv rațiunea.

Non-sensul irațional dogmatic, identic cu ilogicul, cu neputința funciară a rațiunii de a raționaliza, de a umaniza supranaturalul, misteriosul, este condiția sine qua non a mântuirii noastre, mântuire numai prin credință, exteriorizată numai prin fapte bune.

Dacă non-sensul modernist ar fi real, atunci într'adevăr dogmatica creștină ar fi o construcție dintre cele mai haotice dintre câte există.

Atunci la ce crearea omului?

La ce căderea? La ce întruparea? La ce moartea pe cruce? La ce învierea?

Dacă nimic nu are sens!

Să nu se creadă că aceste întrebări sunt ridicate, într'un asemenea caz, numai în calea religiei creștine.

La ele trebuie să răspundă și rațiunea modernistă, ori în care discipline științifice profane s'ar exercita.

„La ce omul“, după modernism, este o întrebare tot atât de acută, ca și pentru alte sisteme de gândire și de viață contemporane.

Este imposibil însă, să se conceadă că omul cu atâtea mesianisme ancorate în el, numai în scurtul răspas al vieții acesteia, cu atâtea meniri, cu atâtea planuri, cu atâtea tragisme psihice, tensiuni și afecțiuni, ar putea dintrodată dispărea, fără o echivalență transempirică, într'o altă lume. Este destul să se nege nemurirea și orice construcție dogmatică devine fără sens...

Dar, cine are curajul acesta feroce de-a sărăci omenirea de singura sa mângâiere ce-o mai are în această vale a plângerii?

Iar dacă îl are, cine ne garantează că negația teoretică a nemuririi are corespondent într'o realitate negativă — dacă o putem numi așa, —, care pune punct final existențelor noastre, odată cu moartea?

Organizarea non-sensului și ilogicului are dublu ascuțiș, care taie dureros și 'n teoriile moderniste de ultimă oră.

Să invităm, așa dar, și pe acești moderniști radicali să acorde mai mult credit realităților religioase și să considere cu mai multă atenție calitățile logice și raționale ale creștinismului.

Tuturor moderniștilor însă, să le dorim liniștire și odihnire între hotarele religiei creștine, fără tendințe de reformă, fără fronde protestatare, fără păgubitoare cântăriri și fără — *mai ales fără* — nemeritate jigniri și acuze aduse preoților și Bisericii pe care o servesc.

Cu deficiențe inerente umane, ca orice este creat imperfect în lumea asta, preoții slujesc la altarele credinței și jertfei, la care fiecare trebuie să se apropie nu cu mintea ascuțită ca o sabie și gata de a tăia și cu sufletul sterp, ci cu smerenie, cu dragoste și mai cu seamă cu credință.

Atunci fiecare modernist va primi, în inima sa, pe Domnul nostru Iisus Hristos, ca pe singurul său Domn și Stăpân, iar religia creștină se va dovedi atunci perfectă și ideală, fără nicio nevoie de primenire și reformă modernistă.

Prot. Dr. Petru Rezuș

profesor la Academia teologică din Caransebeș

PROBLEME ACTUALE

Indrumări tipiconale

„Religiunea în genere este legătura omului cu Dumnezeu, iar cultul e în prima linie manifestarea concretă a religiei. Prin cult își îndeplinește Biserica o parte esențială a menirii sale dumnezeiești, de aceea ea a statornicit anumite forme de cult, pentru diferite manifestări religioase ale credinței“.

„Ființa cultului după partea sa obiectivă sau dumnezeiască e o continuă mijlocire a mântuirii genului omenesc mântuit obiectiv de Hristos“.¹

Cultul se exprimă în diferite forme stabilite de Sf. Părinți ai Bisericii și cari au fost fixate apoi în diferite cărți, ca: Liturgier, molitfelnic, ceaslov, octoich, triod, penticostar, minee, etc. Rânduielele fixate în aceste cărți *sunt obligatorii* pentru toți slujitorii sf. altare și nu se pot face abateri decât cu aprobarea Ierarhului, spre a nu se da anză la introduceri arbitrare după bunul plac al fiecărui slujitor.

Cu toate că în aceste cărți liturgice este fixat tipicul diferitelor slujbe și ierurgii totuși se observă multe abateri și adăugiri la textul fixat. Unii preoți o fac pe motivul că așa au moștenit-o dela înaintașii lor, alții din ușurință sau din o excesivă lipsă de conștiințiozitate. De aci provine varietatea obiceiurilor locale la diferite slujbe și lipsa de uniformitate în săvârșirea slujbelor bisericești și chiar a Sf. Liturghii, ceea ce se observă mai ales la slujbele în sobor.

Vom arăta unele abateri și modificări la slujba sf. Liturghii, observate cu ocazia unor slujbe în cuprinsul Eparhiei Caransebeșului, spre a atrage atențiunea cuc. preoți a nu le mai săvârși în viitor și a se conforma întocmai îndrumărilor tipicului.

Ziua liturgică, Dumineca, se începe cu Vecernia de Sâmbătă seara, apoi Duminecă dimineața Utrenia și apoi Sf. Liturgie. Deci preotul care voește să slujească Sf. Liturgie *trebuie* să slujească și Vecernia și Utrenia. Durere sunt unii preoți — puțini — lipsiți de conștiință, cari ori nu fac de loc aceste slujbe ori le fac la repezeală, iar unii lasă să cânte numai cântărețul.

Cu privire la rânduiala săvârșirii Sf. Liturghii, precum și la pregătirea preotului ce voește să o săvârșească, se dă o amănunțită „*Povățuire*“, în Liturgierul dela Sibiu, 1902, pag. 295—326. Mă întreb câți preoți au cetit cu atențiune această povățuire și câți își fac pravila așa cum trebuie pentru o putea săvârși Sf. Liturgie? Câți preoți își fac Sâmbătă seara și Duminecă dimineața rugăciunile prescrise? Iar în decursul Sf. Liturghii câți preoți cetesc sau zic rugăciunile prescrise în Liturgier? Mulți nu zic nici

¹ Dr. V. Mitrofanovici: Liturgica Bis. ort., Cernăuți 1929, pag. 3 și 13.

rugăciunile înainte și după Sf. împărtășire ceea ce constituie o gravă abatere, pentru care va avea să dea fiecare seama la judecată.

După părerea noastră, această lipsă de conștiințiozitate a preoților la săvârșirea Sf. Liturgii provine din cauză, că ei nu-și dau seama de importanța actului ce-l săvârșesc și de rolul ce-l are preotul ca săvârșitor al Sf. Taine și în special al Sf. Liturgii.

Vom semnală unele abateri dela tipic, pentru a atrage atențiunea cuc. preoți spre a nu le mai săvârși în viitor.

1. Intrucât în Banat Sf. Liturgie nu se săvârșește în continuarea Utreniei, ci între ele se face o întrerupere de 1—2 ore, unii preoți fac la finea Utreniei Proskomidia, îmbrăcați numai în epitrafii și felon, ceea ce *nu se admite*, intrucât la săvârșirea Proskomidiei preotul **trebuie** să fie îmbrăcat în toate odăjdiile de liturgie. În urmăre preotul va face proskomidia nu la finea Utreniei, ci la începutul Sf. Liturgii, după ce a îmbrăcat odăjdiile prescrise pentru Sf. Liturgie.

La îmbrăcare va zice rugăciunile prescrise (pag. 53—57) și va observa rânduiala din liturgier pentru proskomidie, care se încheie cu Otpustul, pe care unii preoți nu-l mai fac și trec la Sf. Liturgie.

2. **Fericirile** se cântă *toate*, și la unele se cântă și stihirile zilei, după cum se arată în tipic. Nu se admite să se înceapă cu fericirea care are stihiră, căci nu e corect, ci trebuiesc cântate și cele ce nu au stihiră.

3. La Vohodul cu Evanghelia iese înainte diaconul cu Evanghelia și apoi preoții cei tineri înainte, iar de nu este diacon preotul cel mai tânăr ia Evanghelia și iese primul și după rugăciunea intrării zice înaintea ușilor împărătești: „*Înțelepciune, drepti*“, iar **nu** „cu înțelepciune dreaptă“ — cum zic foarte mulți preoți. În unele liturgiere, chiar și în cel de Sibiu, este greșit spus. Tot așa la cetirea Sf. Evangheliei se zice: „Cu înțelepciune, drepti, să ascultăm“...

4. La ectenii se pomenește M. Sa Regele așa: „preaînălțatul și binecredinciosul sau dreptmăritorul Regele nostru Mihai I“ (iar *nu de Hristos iubitorul*, cum e scris în liturgiile mai vechi dela București), împreună cu Augusta Sa mamă Regina Elena (iar *nu* numai Augusta sa mamă Elena).

5. La eșirea cu Sf. Daruri preotul cel mai bătrân — când nu e diacon — ia aerul, potirul și discul și ese cel dintâi pe ușa de miazănoapte, zicând cele prescrise. După el es ceilalți preoți în ordinea bătrâneței. *Nu se admite, ca un preot să ia aerul, altul potirul și al treilea discul.*

Pomenirile se fac în ordinea arătată în liturgier (pag. 90—91) și la urmă se vor pomeni „eroii ostași căzuți pe câmpul de luptă pentru apărarea patriei“ și se încheie cu „și pe voi pe toți... să vă pomenească întru împărăția Sa, *totdeauna*, acum și pururea și în vecii vecilor“. Unii preoți lasă afară pe *totdeauna* și pe *și* ceea ce nu este permis.

6. După simbolul credinței preotul deschide ușile împărătești și din mijlocul lor, cu fața spre popor, zice: „Darul Domnului nostru Iisus Hristos“..., apoi se îndreaptă cu fața spre miazăzi și înălțând Sf. Cruce zice: „Sus să avem inimile“. După aceea se îndreaptă către miazănoapte și zice: „Să mulțumim Domnului“, și-și face Sf. Cruce.

În cele mai multe biserici se zic acestea în Sf. Altar, fiind închise ușile împărătești și perdeaua trasă, ceea ce e foarte greșit, deoarece nu se

poate împărtăși asupra credincioșilor „Darul Domnului... și împărtășirea Sf. Duh, să fie cu voi, cu toți” — stând cu spatele către popor, și nefiind văzut de el, când zice aceste cuvinte.

7. Sfințirea darurilor se face de *un singur preot*, de regulă de cel ce a făcut proscomidia sau de protos. În nici un caz **nu se admite** — cum se obicinuește în unele locuri — ca un preot să spună: „Luați, mâncați”..., altul „Beți dintru acesta toți”... iar al treilea să zică: „Ale Tale, dintru ale Tale”..., căci numai unul poate face consacrarea Sf. Taine, iar ceilalți se roagă împreună cu el.

8. „Și să fie milele marelui Dumnezeu”... preotul deschizând ușile împărătești zice, binecuvântând poporul. În unele părți greșit se zice; din altar fiind închise ușile și perdeaua.

9. La împărtășirea preoților, protosul împarte agnețul „Sf. Trup” și taie păticea „Hristos”, în atâtea părți câți slujitori sunt și le așează pe disc. Vin apoi preoții în ordinea bătrâneții și iau Sf. Trup de pe disc, iar diaconului îl dă preotul. **Nu se admite** — cum *greșit* se face la slujbe în sobor — ca preotul să dea Sf. Trup altui preot, care are acelaș dar, ci numai diaconului se dă. Preoților îl dă numai arhiereul.

Înainte și după împărtășire, toți preoții **trebuie** să zică toate rugăciunile prescrise (pag. 111—114). Sunt — durere — unii preoți, cari nu-și fac aceste rugăciuni atunci când primesc însuși Trupul și Sângele Mântuitorului, care s’a jertfit pentru noi toți și pentru preotul liturgisitor.

Preoții conliturghisitori **trebuie** să fie pregătiți spre a se putea împărtăși. Cel ce nu e pregătit **nu** poate și nu trebuie să liturghisească. La slujbe în sobor observi adeseori cum unii preoți se retrag dela Sf. Împărtășanie, căci au venit mâncați și după ce au fumat. Greșesc acei preoți fumători pătimiși, cari spun, că nu e păcat să fumezi înainte de Sf. Liturgie, întrucât aceasta nu ar fi mâncare.

La o cercetare disciplinară contra unui preot, trimis de Consiliu episcopesc, înainte de a pleca la biserică pentru sluji Sf. Liturgie, spre marea mea mirare și indignare, preotul locului mă invită să luăm o gustare (cu mâncări reci, țuică, vin, etc.), căci Sf. Liturgie, cu ședința consiliului parohial și ancheta ține mult și o să flămânzim. Acest preot pentru această lipsă de conștiință a harului său, trebuia imediat depus, ca unul ce nu este vrednic și care-și bate joc de darul ce i s’a dat. Presupun, că acest slab preot, cum s’a dovedit în parohia sa, a practicat acest fel de gustări înainte de Sf. Liturgie. Ce blasfemie!

10. La împărtășirea credincioșilor se va folosi *o singură linguriță*, care nu se va spăla cu lisoform sau alt desinfectant și nici nu se va trece prin flacăra de spirt, cum se practică de unii preoți puțini credincioși, căci cine a mai auzit ca acolo unde e real prezent Mântuitorul Hristos să fie pericol de moarte. Nu s’a pomenit în decursul veacurilor un singur caz, ca să se fi molipsit cineva de vreo boală cu ocazia împărtășirii cu Sf. Cuminecătură.

11. *Otpustul*, care e diferit după zile, se va face după textul din liturgier. Nu se admite să se combine otpustul din textul diferitelor slujbe. Greșit intercalează mulți preoți la otpustul dela Sf. Liturgie din dumineci cuvintele: „ale sfinților și dreptilor, dumnezeешtilor părinți Ioachim și Ana”, care se zice **numai** peste săptămână, **nu** însă și Dumineca.

12. Se obicinuește în multe părți, din motive practice și ca credincioșii dela liturgie să ia parte, ca *parastasul* să se încadreze în Sf. Liturgie, înainte de „Fie numele Domnului”. Lucrul acesta nu e corect, deoarece parastasul pentru cei morți e o slujbă, care nu are nici o legătură cu Sf. Liturgie. Și fiindcă se intercalează aici mulți preoți nu dau binecuvântarea la început și nu fac nici otpustul, ceea e foarte greșit și acest lucru trebuie să înceteze. După rânduiala tipicului orice slujbă trebuie să înceapă cu binecuvântarea și să se încheie cu Otpustul prescris.

Acestea sunt observările unui frate preot mai bătrân, care din dragoste față de buna rânduială în slujbele bisericesti semnaleză aceste abateri, spre a contribui cu aceste șire la o îndreptare a lor și la o revenire la rânduiala canonică. Această rânduială trebuie observată cu strictețe de toți slujitorii bisericesti, căci altcum se ajunge la o adevărată anarhie, care numai spre folosul Bisericei și a credincioșilor ei nu poate fi.

Preotul B

COMENTARII

Unirea Bisericii

Sesizat de articolele semnate de Păr. O. Gherasim, în numărul trecut al revistei noastre, la rubrica „Atitudini ortodoxe”, un prieten greco-catolic îmi trimite, personal, o scrisoare în care, printre altele, îmi reproșează, cu toată delicatețea, că am admis publicarea acestor articole „menite să zădărnicească primii pași pentru apropierea celor două Biserici”.

„Este timpul faptelor, îmi scrie prietenul meu, nu al polemicilor”. Suntem de acord cu autorul scrisorii. Menționez însă, pentru lămurirea lui, că nu sunt nici redactorul revistei, nici autorul articolelor (prietenul meu presupune un pseudonim pe care l-ași fi utilizat eu, nefiindu-i cunoscut în Banat numele autorului).

Răspund totuși, pe această cale, scrisorii care mi-s-a trimis personal, determinat de unele afirmații, izvorâte, desigur, dintr-o opinie generalizată în conștiința fraților greco-catolici.

Autorul scrisorii constată în articolele citate, atât „lipsă de informație în ce privește adevărul istoric” cât și lipsă de bunăvoință față de încercările pe care le fac greco-catolicii pentru realizarea unității Bisericii”. Găsește chiar, unele cuvinte „provocatoare și tulburătoare” pentru bunele raporturi care trebuie să existe între cele două Biserici naționale, mai ales în articolul „Prozelitism interconfesional”. Autorul scrisorii ar dori ca „această problemă, atât de importantă, să se discute mai academic”.

Impărtășim, cu toată sinceritatea și cu tot entuziasmul, și acest desiderat al prietenului care ne scrie. Dar să ne fie îngăduit a aminti că antecedentele care au determinat „atitudinea ortodoxă” a confratelui Gherasim, nu se rânduiesc pe linia nobilă a acestui desiderat. Păr. Gherasim sesizează anumite manifestări, în presa, în predicile și în ținuta confrăților greco-catolici față de noi, pe care le găsește incompatibile cu misionarismul ideal al creștinismului și dorește ca atitudinile reciproce între cele două Biserici surori să fie concepute și exprimate în termeni care să servească testamentul programatic al Mântuitorului, tinzând la unitatea Bisericii Lui. C. Sa este dureros impresionat de metodele prozelitismului interconfesional aplicate la noi în Banat și Ardeal. Păr. Gherasim este bucovinean, care petrecând câteva luni în mijlocul nostru, a fost uimit de faptul că „uniții n'au ajuns să înțeleagă și să simtă terenul șubred pe care stau și drama națională pe care o regizează prin despărțirea lor de ortodoxia românească”. C. Sa trăiește într-o altă provincie a țării, în care Românii se închină la un singur altar și nu înțelege cum putem noi trăi despărțiți, închinându-ne la două altare, când avem o singură conștiință creștinească și românească, săpând prăpastia care ne desparte prin atacuri și apologii confesionale.

Conțin aceste constatări vreo „lipsă de informație“ asupra realității religioase din Ardeal și Banat ?

Conțin afirmațiile Păr. Gherasim vreo „falsificare a adevărului istoric“ ?

Despre „adevărul istoric“ dela 1700, referitor la actul unirii cu Roma a unei părți din clerul și poporul ortodox din Ardeal, s'a scris foarte mult. Aceleași fapte istorice au fost studiate din ambele părți. Adevărul este unic dar prin interpretări și adausuri subiective s'a ajuns la concluzii contradictorii. Trebuie să recunoaștem că aproape în toate studiile, tratând această problemă, cu toată sgomotoasa revendicare a obiectivității, se poate surprinde nota de subiectivism. Fără a cunoaște autorul și apartenența lui confesională, din primele pagini, se poate cunoaște proveniența și tendința studiului. Un singur lucru este evident pentru orice cercetător al trecutului nostru național și anume: actul de trecere confesională dela 1700, nu a fost efectul unor convingeri religioase. Trecerea nu s'a făcut după un serios examen de conștiință. Ea s'a produs în grupuri compacte, prin voința câtorva conducători spirituali, fără o pregătire îndelungată și temeinică a înșilor, în speranța asigurării unor drepturi politico-sociale.

Reacțiunea majorității poporului dreptcredincios a fost promptă și puternică. Ruptura însă a rămas. Biserica ocrotitoare a poporului nostru s'a rupt în două. Forța ei s'a micșorat prin diviziune. Prin acțiuni separate s'a produs doar confuzie și scepticism în sufletul credincioșilor. Atitudinile au devenit, de multe ori, vrăjmașe. Mărturisim „într'un gând“ pe Hristos, dar ne închinăm la două altare care se învrăjdesc.

Iată consecințele actului dela 1700 !

Toți ne dăm seamă, ortodocșii și uniții, că drama aceasta nu mai poate continua în sbuciumata existență a poporului nostru. Toți ne dăm seama că ceea ce ne desparte este accidental și trecător, iar ceea ce ne unește este esențial și permanent: Hristos și mântuirea noastră a tuturor. Toți, mai mult sau mai puțin concilianți, ne dăm seama că unirea celor două Biserici românești ar trebui să se facă și s'ar putea face. Dar când este vorba de „primii pași“ ? Se ridică teze și deosebiri dogmatice, principii și drepturi de preeminență și toate gândurile bune se risipesc în interminabile polemici. Și drama despărțirii noastre continuă.

Încercări de apropiere s'au făcut din ambele părți și se fac și în zilele noastre. Dar toate acestea au fost și sunt prea timide și prea nehotărâte. Vorbe, articole și sbuciumări izolate...

Am zădărnicit noi, ortodocșii, bunele intenții de apropiere ale fraților greco-catolici ?

Nu cunoaștem nicio intenție sinceră și hotărâtă din partea lor de a reveni la Biserica de care s'au despărțit.

Noi îi așteptăm, pentru a restabili comunitatea de credință și destin a Neamului nostru.

Dacă nu se poate realiza o conciliere totală prin uniformizarea dogmatică, până la restabilirea unității primare a Bisericii lui Hristos sau restabilirea ecumenicității, care trebuie să se producă oricum, într'un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, cele două Biserici românești, urmând celor mai înalte comandamente, au datorila să colaboreze pe terenul practic al vieții poporului nostru, abjurând toate vrăjmașii și îngăduindu-și deose-

birile de credință și organizare. Animată de o singură voință, întărită de o acțiune unitară „Biserica românească”, Biserica noastră strămoșească, Biserica noastră milenară, își va putea realiza misiunea ei sublimă în servirea poporului nostru. Într-o Biserică strămoșească restabilită, va înceta prozelitismul interconfesional, zelul de a câștiga, cu orice mijloace, suflete încreștinate prin Biserica soră. Atenția ei se va îndrepta spre misiunea de adâncire a învățăturii creștine în viața poporului nostru.

Dr. Marcu Bănescu

Rădăuțul și Suceava

Două orașe din capătul de nord al Țării Românești, astăzi două nume, ca toate celelalte, în unele suflete cu o rezonanță mai amplă, în altele cu una mai îngustă...

Două orașe însă, care îmbrățișează întreaga istorie a Moldovei din primele ei începuturi de închegare și până departe prin secolul al XVIII-lea.

În tot acest timp lung, de aproape patru veacuri întregi, Rădăuțul și Suceava își împart gloria și vrednicia istorică.

Mai strălucește o vreme, ca o cometă, și un alt oraș din acea parte de nord a țării noastre, Siretele, dar numai vreo câțiva ani, cât a fost capitală de țară, iar apoi se pierde în negura uitării, neînsemnând altceva decât din punct de vedere comercial, căci târgul Siretelui, cu șoltuzii și pângarii săi, în număr de 12, are primatul comercial multă vreme pe meleagurile Moldovei de Sus.

Rădăuțul și Suceava însă, își păstrează un primat autentic al lor de cultură și noblete autohtonă moldavă, din veac în veac, aruncând raze luminoase asupra acestei țărișoare chiar și după ce a fost detrunchiată dela sânul patriei mame de către hrăpăreața Austrie a Tereziei, împărăteasa dela Beci.

Mai mult încă, dacă Suceava, capitală a țării îndată sub Mușatini, care-și schimbă scaunul lor de domnie dela Rădăuți, a fost capitală a Moldovei până sub Alexandru Lăpușneanu, adică un răstimp incomparabil mai lung, când a fost și reședința mitropoliei țării, Rădăuțul a rămas pentru altă vreme singura episcopie a țării de sus, până la 1781, când episcopul exempt Dosofteiu Herescu își mută și el scaunul său vlădicesc mai la nord, fericiind alte orașe cu fala sa arhierească și prestigiul său duhovnicesc.

Rădăuțul s'a văzut, astfel, desbrăcat de toată măreția sa istorică, așa după cum și Suceava ieșise pustie și goală din același proces de decadență și depreciere al orașelor noastre autohtone.

Amândouă, iar cu Siretele — dacă-l socotim — tustrele, își au sufletul lor specific, plin de umbrele și fantomele trecutului...

La Rădăuți a rămas gropnița Bogdanizilor, acel Pantheon național, acel Saint-Denis, care cuprinde în sânul său întreaga noastră dinastie autohtonă până la Alexandru cel Bun...

Stă singuratecă și tristă, supusă dintelui vremii, care-o macină încet, dar sigur, când „ar trebui așezată sub sticlă în întregime”, cum spunea cândva marele istoric Nicolae Iorga, care nu se mai sătura a o vizita, ori de câte ori călca pe acele olaturi moldave. Rădăuțul n'are altceva.

Oraș de șes, larg și întins, cu casele sale răzeșești încă neînghițite de procesul de modernizare cubistă a orașelor noastre, stă toropit de căldurile verii și de gerurile iernii, care aici în acest șes ating cea mai scăzută temperatură din țară, dar și de nepăsarea — am putea zice și îndolența — edililor.

O biserică monumentală, care este menită a fi catedrala ortodoxă a acestui oraș, stă neisprăvită, ridicându-și mâinile rugătoare spre cer — tot atâtea schele putrede de-atâta vreme de când nu mai sunt întrebuințate...

Stă așa și-și așteaptă omul...

Rădăuțul este un destul de renumit centru turistic, căci lumea se scurge prin el spre Putna, spre Sucevița, spre Seletin și Șipote, așa că și din acest punct mai profan de vedere catedrala rădăuțeană ar trebui odată terminată...

Toate valetelile și toate plângerile se dovedesc însă zadarnice și nu mai ai ce face decât să dai din umere, ca toți aceia ce privesc această catedrală cu atâta regret că nu e terminată poate de-acum zece, cincisprezece ani.

Suceava astăzi strânge, la sânul său, străvechea mitropolie arbo-roseană, cu toate instituțiile sale.

Are mai mult noroc decât Rădăuțul.

Ruinele cetății se vor fi înfiorând iarăși de noua măreție a acestui oraș, renăscută din cenușa câtorva sute de ani de nesocotire a acestei așezări, catedrala străveche a Mirăuților va auzi din nou glas de vladică, moaștele Sfântului Ioan Novi vor tresălta, ca 'n alte vremuri, în prea mândre procesii vladicești și voievodale.

Fenomenul acesta, a ridicării câteunui oraș românesc din anonim, este însă atât de sporadic și de accidental, încât te doare inima, că atâtea alte orașe arborosene, moldovene, muntene și ardeleni mor de inaniție culturală, cu tot sufletul lor mare, poate prea mare istoric.

Siretele, Rădăuțul, Hușii, Romanul, Vasluiul, Târgoviște, Câmpulung Muscel, Curtea de Argeș, Caransebeș, Lugoj, Sibiu, Alba Iulia sunt tot atâtea orașe românești ce agonizează în fața industrialului, comercialului și economicului altor centre cosmopolite, sterpe de orice cultură și de orice spiritualitate.

Reînvierea urbanistică a orașelor noastre ar trebui să țină socoteală și de factorul spiritual, căci după cum trupul mort este fără suflet, așa și toate celelalte înfăptuiri ale omului moarte sunt fără spiritualitate.

Reînvierea aceasta o poate înfăptui, mai ales, Biserica noastră străbună, pe care o slujesc străvechile catedrale voievodale, acolo unde-au fost ridicate de domnii țării.

Rădăuțul, ca și Suceava, așteaptă în jilțul arhieresc dela gropnița Bogdanizilor să se întrupeze din nou legendara figură, care arhipăstorit turma cea cuvântătoare pe aceste meleaguri timp de aproape patru veacuri și mai bine, într'un șirag lung de 42 [patruzeci și doi] de vlădici...

Rădăuțul, mai ales, nu-și merită soarta sa de astăzi, de totală restriște culturală și spirituală.

Dr. Petru Rezuș

LECTURI MORALE

CLAUDIA PROCULA*

De A. Fr. v. Krane

Pilat vorbi iarăș și de data aceasta vocea lui se aude aproape ca o rugămintă:

— Dar ce rău a făcut? Eu nu-l găsesc vinovat de moarte. Îi voi da o pedeapsă și apoi îl voi elibera.

— Răstignește-l, răstignește-l! strigară ei și mai înversunați.

Cele două femei își frâng mâinile desnădăjduite. Claudia însă tot nu vrea să creadă că soțul ei este atât de slab. Nu, nu se poate ca Pilat să cedeze! Făcu un semn prietenei ei. „Privește!”, șopti ea și buzele-i tremurau.

Amândouă se pleacă cât mai mult peste balustradă. Îl văzură pe guvernator pe terasă. Statea singur, cu fața răvășită, și fruntea acoperită cu broboane de sudoare. Un servitor îi aduse un spălător mic de argint, cu apă. El își muie mâinile și se spală în fața tuturor. „Sunt nevinovat de sângele dreptului acestuia... Voi veți vedea!”, strigă el cu o voce disperată.

Și poporul orbit de ură îi răspunse într'un singur glas: „Sângele lui asupra noastră și asupra copiilor noștri!”

Când Serafia auzi groaznicul blestem căzând asupra poporului ei, se prăbuși ca sub lovitura unui destin înfricoșat.

Când își reveni, zări fața palidă a soției guvernatorului care-i dădea să respire dintr'o esență puternică.

— Hai, Serafia, revino-ți mai repede! Trebuie să fii tare ca și mine. Acum e timpul să luptăm.

E înspăimântător... soțul meu se vede că nu mai poate altceva... l-a condamnat la biciuire în speranța că prin aceasta poporul se va înduioșa... Pedeapsa va fi aplicată chiar în piață... O...!

Ea a amuțit deodată, tremurând din tot corpul. Dinspre piață se aud gemete înăbușite de durere.

— Au început să-l tortureze? se tânguie Serafia și se ridică deodată. Îl schingiuesc... aici în fața tuturor...! O, lasă-mă să plec! Vreau să fiu în apropierea lui... cu ai mei!”

Claudia o ținu strâns de mână.

— Numai o clipă încă, se rugă ea. Am trimis după ceva ce trebuie să iei cu tine... așa... Ea luă din mâna servitoarei care alerga spre ea, o legătură de ștergere. Aici, Serafia, ai cea mai fină pânză... tot ce am

* Urmare din Nrii 5—7, 1945.

mai bun! Ia-o și aleargă la el... Claudia mai trase încă odată cu urechea însă niciuna n'are curajul să priviască afară și continuă: Când... când... tortura va lua sfârșit, atunci leagă-i rănilor cu această pânză. El va fi apoi liber, căci poporului îi va fi milă când îl va vedea... el trebuie să fie liber. Serafia nu mai auzi ultimele cuvinte. Aleargă mereu înainte ducând cu ea darul Claudiei.

Aceasta a rămas singură în galeria pustie, unde sentinela stă în fața intrării ca o statuie de bronz. Aurelian tremurând tot s'a lipit de perete. Din forum se aude până la ei șueratul bicelor prin tăcerea care s'a lasat peste mulțimea gâfâind de plăcerea sângelui care țâșnește din rănilor proaspăt deschise. Puterile iadului s'au pus pe lucru și Dumnezeu și-a ascuns fața.

Sărmana femeie își astupă urechile cu amândouă mâinile ca să nu audă ceiaze totuși fără voia ei aude, cu inima zdrobită de durere... Suspină înăbușit ca și când fiecare lovitură ar cădea pe corpul ei.

În acest moment cineva a atins-o ușor pe umăr. Tresări, lăsând să-i cadă mâinile în jos — în fața ei stă Pilat. Dar el nu mai este ca azi dimineață omul calculat și stăpân pe sine, ci un om care și-a pierdut parcă cumpătul și umblă acum clătănându-se pe picioare, cu toga atârându-i în desordine pe umeri.

— Dă-mi inelul înapoi! spuse el cu o voce răgușită. Nu-mi pot ține promisiunea, împrejurările sunt mai tari decât voința mea! Am făcut tot ce-i omeneste posibil, însă contra destinului nu pot lupta, Zeii vor moartea Galileanului. Dacă nici ultima încercare nu-mi reușește, atunci îi pierdut... trebuie să-l predau Iudeilor!

— Pontius, aceasta nu se poate!... Gândește-te la visul meu! strigă Claudia.

Guvernatorul zâmbi ironic.

Dar că și capul meu este în primejdie, n'ai visat?

— Asta n'are nimic a face cu Galileanul!

— Cu mine însă da! Și aici, și-o spun, numai e vorba de visuri ci de realitate. N'ai auzit cum m'au amenințat? Dacă tu îl eliberezi pe acesta, nu mai ești prieten Cezarului!... O, cum i-a apucat din senin dragostea de împărat și ei știu foarte bine ce să-i șoptească, la ureche, lui Tiberiu..

— Nu te potrivești deloc, vor numai să te sperie.

— Nicidecum! Am informații sigure că uneltesc de mult contra mea, la Caprăa¹.

— Cu toate acestea tu nu poți condamna pe un nevinovat... asta-i strigător la cer! Gândește-te că ești pus aici să aperi dreptatea.

— Sunt cazuri când dreptul de a-ți apăra propria-ți viață trece pe primul plan.

— Niciodată! Un roman nu poate vorbi așa! Adu-ți aminte de marii noștri înaintași, de Regulus care nu și-a călcat jurământul nici de frica torturilor și nici chiar în fața morții; de Brutus care și-a condamnat la moarte pe propria lui fiică fiindcă așa cerea dreptatea.

¹ Tiberiu locuia atunci pe insula Capri, latinește Caprăa.

— Toate acestea s'au întâmplat din înalte considerațiuni de Stat. N'au nicio legătură însă cu acest Galilean.

— El nu este însă un simplu om, ci trimisul lui Dumnezeu... Sunt sigură de asta... De ce ași fi avut eu acel vis?

— Ei, dacă-i trimisul lui Dumnezeu, atunci să-l apere el. Eu am făcut și fac ceea ce pot. Însă dacă viața mea atârână de un fir de păr!?

— Cu toate acestea, o, Ponțius, trebuie să-l aperi!

— Femeie, ți-ai ieșit din minți? Îți spun doar că-l în joc capul meu! Divinul Tiberiu nu stă mult pe gânduri, când e vorba de un om care i-a fost ponegrit!

— Chiar și atunci... scumpul meu Ponțius! Claudia se aruncă la picioarele soțului ei. Scumpul meu Ponțius, fă ceea ce glasul unei puteri de sus îți poruncește! Eliberează pe Iisus, scapă-l din mâna dușmanilor, folosește toată autoritatea ta și strigă sus și tare că n'are nicio vină... O, soțul meu, te rog pentru tot ce ai mai scump, fii tare, nu vreau să fii înfierat ca un judecător nedrept, nu-l da pe Iisus pradă acestor criminali...

Pilat stă nemișcat în fața acestor stăruinți deslănțuite ca o furtună asupra lui. Își duse mâna la frunte și-și apăsă tâmpelile care-i svâcniau neîncetat.

— Tiberiu mă va arunca în închisoare... poate mă va și executa... murmură el abătut.

Atunci Claudia se ridică în picioare și-l privi extaziată.

— Și chiar așa de se va întâmpla, eu voi fi alături de tine! Cu tine sunt gata să merg în exil, să îndur cea mai neagră mizerie, să stau în cea mai întunecoasă carceră! Iubirea și credința mea te vor însoți, te vor mângâia, te vor întări. Da, sunt gata să merg cu tine — dacă se va întâmpla — până la locul de execuție și capul meu să cadă odată cu al tău și eu voi fi atunci mai fericită și mai mândră să mor alături de tine decât dacă ași fi pe tronul imperial, lângă Cezar.

Claudia făcu un pas înapoi, își desfăcu brațele și cu ochi strălucitori, ca răpită de o viziune ea-i spuse:

— O, Ponțius, glasul Domnului vorbește prin mine, și-mi spune că zarul care va hotări soarta ta stă gata să fie aruncat. Fii hotărît și nu te înpăimânta de orice ar veni asupra-ți. Generațiile viitoare nu vor mai rosti acel cuvânt groaznic pe care l-am auzit în vis, ci vor striga: Ferice de Pilat, judecătorul cel drept care a ieșit biruitor în lupta cea grea. Locul lui este sus în cer unde se roagă pentru noi ca să-i urmăim pilda...

Plânsul îi înăbuși vocea. Se lipi de soțul ei care ascultă tăcut. Lacrămile și privirea ei spun însă mai mult decât cuvintele...

Prin mintea lui Pilat trec fel de fel de gânduri. Gânduri, despre fapte mari și frumoase, despre convingeri pentru care ai fi în stare să mergi până la moarte, despre o iubire care rămâne neclintită în zile grele până la capăt...

— Aproape mai convins! spuse el într'un târziu. Și când mă gândesc la Galileanul acela... înfățișarea lui este în adevăr extraordinară... Poate că este un trimis al lui Dumnezeu. Însă de ce ce nu-i ajută... și... oh... închisoarea și moartea nu sunt lucruri atât de ușoare! Să mori îi atât de groaznic. O, Claudia, tu ceri dela mine ceva imposibil...

În aceeaș clipă se auzi sgomot de pași grei pe dalele de marmoră.

— Stăpâne, ... spuse cineva.

Pilat se desfăcu brusc de Claudia și se întoarse spre decurionul, care tocmai își făcuse apariția.

— Biciuirea s'a terminat, anunță ofițerul, luând poziția reglementară. Condamnatul trebuie să fie adus din nou aici. Poporul este și mai setos de sânge, ca înainte.

— Vin imediat!

Guvernatorul făcu un efort pentru a-și relua ținuta lui obișnuită, dar nu reuși. Se simțea frânt, nesigur.

— Voi face tot ce-i omeneste posibil, spuse el pe un ton blând soției sale, care rămase cu brațele întinse spre el. Însă nici tu nu trebuie să-mi ceri lucruri imposibile și dispăru în sală.

Claudia rămase un moment ca împietrită pe locul în care se găsea. Își reveni însă imediat și plecă în grabă. Simțea nevoia absolută de a fi o clipă singură, numai cu ea ca să poată plânge în liniște. Se îndreptă spre curtea singuratecă din interiorul pretoriului.

Soldatul german urmărise cu ochi plini de mirare scena dintre guvernator și soția lui. Acum când amândoi au plecat, el se întoarse spre Aurelian, care ca un servitor bine instruit se făcu că n'a văzut și n'a auzit nimic.

— Sunt și la voi walkirii?

Aurelian nu pricepu ce vrea să spună germanul. De asta îl întreabă în limba lui. Ce înțelegi tu prin asta? Ce fel de femei sunt acelea?

— Femei prin gura cărora vorbesc zeli! Noi le aducem mare cinste în țara noastră. Stăpâna ta a profetit tocmai acum ceva soțului ei. Ce i-a spus oare?

— Asta nu ți-o pot spune, altfel ajung și eu pe cruce, răspunse sclavul.

— Este ea oare o wakirie? Mie te poți destăinui. Ea seamănă întocmai și eu nu mă înșel, se încăpățină germanul.

— Poate că este o... nu știu nici eu exact răspunse Aurelian, foarte prevăzător.

*

... Și acum Pilat trebuie să pronunțe definitiv sentința! Să se decidă pentru ceiace este bine și frumos în gândul lui sau pentru lașitatea din el. Să hotărască între drept și nedrept, între adevăr și minciună, moarte și viață.

Fii atent, Pilat! În acest moment vei hotărî asupra destinului tău! Zarurile așteaptă în urnă. Tu le vei arunca pentru ultima dată, pecetluindu-ți pe vecie soarta.

Claudia se roagă, întinsă la pământ, își lipește fruntea de marmora rece și imploră îndurarea lui Dumnezeu în toate tonurile pe care i le dă durerea sufletului ei...

A trecut un sfert de oră. Numai un sfert de oră! Cerul s'a înourat încet, încet până când s'a întunecat deabinelea. În aerul rece vibrează ceva ca o rea prevestire. Pământul tremură ușor în așteptarea sângelui nevinovat al Fiului Omului pe care-l va bea. Acul de pe cadranul istoriei s'a oprit la ora supremei hotărâri...

Un glas ascutit de trompete sfâșie liniștea apăsătoare. Și încă unul și încă unul. Parc' ar fi niște țipete disperate smulse dintr'un piept sfâșiat de durere.

Claudia tresare. Ah — abea a ajuns într'un suflet din nou în galerie, când și auzi vocea guvernatorului pronunțând, de pe Lithostraton, sentința de moarte asupra lui Iisus din Nazareth...

„Ab hinc in crucem!“ Și din nou țipetele de trompete însoțite de urletele plebei: Ia-l, ia-l, răstignește-l.

*

Scurt timp după aceasta, Claudia și Pilat se găsesc iar față în față, pentru ultima dată, în aceeași curte a pretoriului. El încearcă să se desvinovățească, dar ea nici nu-l ascultă. Ii face semn cu mâna să tacă. Gestul ei este atât de imperios încât el o privește mirat ca și cum ar vedea-o pentru prima dată. Ceea ce vrea acum Claudia este și mai greu. Ea-i cere poruncitor:

— Repară greșala pe care-ai făcut-o! Anulează sentința! Este încă timp.

— Imposibil!... Tu nu-ți dai seama ce spui!

— Este totuși posibil! Înainte de a ajunge în piață, chiamă-i înapoi! Trimite imediat după ei!

— Ca să mă sfâșie poporul în bucăți?

— Pentru ce ai atunci armata? Dă-le ordin și lasă armele să vorbească! Tu nu te sperieai altădată așa de mult de o vărsare de sânge.

— Onoarea mea de funcționar imperial, nu-mi îngăduia un asemenea procedeu.

— Însă nici să verși sânge nevinovat!

— Claudia, gândește-te bine. Nu puteam face altfel. Imprejurările au fost mai tari decât mine!... Galileanul nu poate fi salvat, el trebuie să moară.

— Tu-l poți încă salva!

— Nu, fiindcă am dat sentința. Nu-mi pot retrage cuvântul dat. Claudia râse disprețuitor:

— Cuvântul tău? Cuvântul tău? Nu mi l-ai dat și mie că vei elibera pe Iisus și nu l-ai călcat în picioare?

— Ți-am promis numai să fac tot ce-l omenește posibil; pentru aceasta sunt totdeauna gata.

— Atunci bine! Și-i arată inelul strălucitor. Nici eu nu-ți cer decât ce-i posibil! Pe acest inel te conjur să scapi pe Iisus, în ultimul moment. Tu poți face aceasta!

— Nu, nu mai pot! Ii prea târziu.

— Încă nu... însă grăbește-te!

— Ba da!... ascultă!

Și Pilat care auzise pașii înaintea soției sale, facu semn decurionului care se apropie sălutând și anunță:

— Căpitanul Petronius vă înștiințează, că sentința a fost executată. Galileanul spânzură pe cruce.

— S'a sfârșit! Zise Pilat scurt.

Soldatul se îndepărtă,

O liniște desăvârșită se făcu în jurul celor rămași. Ei se priviră ca doi dușmani de moarte. În sfârșit Claudia spuse încet, aproape în șoaptă:

„Așa dar... s'a sfârșit !

Și iar se făcu liniște, căci el nu răspunse nimic.

Și ea vorbi din nou „Tu ai voit așa !” El tăcu mai departe.

Și ea vorbi a treia oară. „Răstignit sub Pontius Pilat”, vor spune de azi înainte toate popoarele.

El voi să răspundă însă limba-i păru lipită de cerul curii. Ii veni în minte visul soției. Urechile încep parcă să-i vâjle și mii de voci îi șoptesc neîncetat: „Răstignit sub Pontius Pilat !, Răstignit sub Pontius Pilat !” Broboane de sudori reci îi apar pe frunte.

Ea-i aruncă cu o mișcare grăbită inelul la picioare, apoi îi spuse:

„Tu ai ucis pe Unsul Domnului ! Măinile tale sunt înroșite de sângele lui și oricât de vei spăla nu vor mai fi curate niciodată. Dumnezeu te-a înfierat pentru toate timpurile... Adio ! Nu vreau să fiu părtașă cu tine. Se întoarce și plecă încet. El rămase singur în poziția lui rigidă asemenea unuia care-i legat la stâlpul infamiei.

*

Claudia și-a ținut cuvântul, după cum ne-o spun vechile tradiții a căror mărturie a ajuns de a lungul veacurilor până la noi. Ea a părăsit pe judecătorul nedrept și s'a dus cu acei cari, ca și ea, au recunoscut în cel răstignit pe Fiul lui Dumnezeu. Unde și cum a trăit ea mai departe ne-a rămas complet ascuns.

Numai într'un singur loc găsim despre ea o scurtă mențiune.

În epistola a II-a către Timotei, în care marele apostol Pavel își ia rămas bun — și cu puțin înainte de moartea lui mărturisește că a dus lupta cea bună și așteaptă cununa dreptei răsplătiri, — la sfârșit trimite ucenicului iubit salutul credincioșilor din Roma și scrie: „Te îmbrățișează Eubul și Pudențiu și Linu și **Claudia** și frații toți”.

L. B.

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI

*Dr. I. FRUMA, avocat și Dr. G. MARCU, prof. univ.,
Procesul Mântuitorului,*

Sibiu, Seria teologică Nr. 30, 1945, 348 pg., Prețul: 900 Lei.

Pentru a avea o privire mai completă asupra procesului Mântuitorului, întrucât comentatorii nejușiți s'au mărginit să cerceteze evangheliile, să le comenteze și să admită diferite ipoteze mai mult sau mai puțin adevărate, — doi bărbați de seamă, un avocat și un teolog, s'au asociat, contribuind cu munca și știința lor la studierea completă și aprofundată a problemei Procesul Mântuitorului.

Di Dr. I. Fruma a cercetat izvoarele legilor de pe atunci, a studiat situația politică și administrativă, dreptul penal și procedura aplicabilă pe atunci după dreptul iudaic și roman, în baza acestora a reconstituit din punct de vedere juridic procesul Mântuitorului în fața sinedrului și a procuratorului roman și cu competența juristului încercat, și a cercetătorului pasionat de obiectul preocupărilor sale a ajuns la concluzia că nici legile de atunci și nici cele din toate timpurile nu pot justifica procedura sinedrului și a lui Pilat cu privire la condamnarea la moarte a Fiului lui Dumnezeu. În urmare ambii sunt vinovați pentru această procedură ilegală.

Ca izvoare pentru materia ce o tratează recunoaște ca absolut necesare pe cele patru evanghelii despre al căror caracter istoric este deplin convins apoi epistolele sf. Apostol Pavel cari prin vechimea lor sunt de cea mai mare însemnătate pentru cercetător. Dintre izvoarele necreștine a consultat Analele lui Tacit și Antichitățile evreiești ale lui Iosif Flavlu. Dintre scrierile apocrife așa numita Evanghelie a lui Petru și așa numitele Acta Pilati. Din izvoarele evreiești pe lângă T. V. mai folosește Talmudul evreesc.

Autorul nostru, spre lauda lui, a consultat o foarte bogată literatură cu privire la procesul Mântuitorului, deși constată că scrierile cari să trateze procesul Mântuitorului din punct de vedere juridic sunt foarte puține.

Cercetătorii procesului lui Iisus au emis mai multe teorii cu privire la procedura aplicată Mântuitorului și cu privire la autoritatea care a aplicat această procedură. Așa: adepții *teoriei justificării* susțin că Mântuitorul a fost acuzat și judecat în baza unei proceduri legale și justificate din punct de vedere formal și material din timpurile acelea.

Adepții acestei teorii sunt: Johannes Steller, David Strauss, E. Renan, Th. Keim, E. Schürer etc., Dintre Români susține această părere Sterie Diamandi în vol. III din lucrarea sa Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului.

Părerea contrară o reprezintă A. B. Walther, K Hase, Zahn etc., după cari procesul contra Mântuitorului reprezintă o procedură ilegală și nedreaptă contra unui nevinovat. Intreg procesul Mântuitorului nu este decât un asasinat juridic.

O altă teorie este emisă de Philippson care e susținută apoi de M. Goguel, P. W. Schmidt etc., după care Evreii numai au denunțat pe Iisus și au susținut acuza fără să-l condamne. În fața instanței evreiești ar fi avut loc numai un interrogatoriu al Mântuitorului, iar judecata s'ar fi făcut de instanța romană.

O altă serie de scriitori, contestând existența istorică a Mântuitorului, Kalthoff, Jensen și Drews, susțin că procesul Mântuitorului nici n'ar fi existat. Dășii sunt combătuți între alții și de teologi români ca I. Mihăilescu. S. Vlad și Gr. Marcu. În continuare autorul arată că noi azi cunoaștem îndeajuns legile de fond și de procedură aplicabile în timpul când procesul Mântuitorului a avut loc ceea ce e foarte important pentru jurist. Aceste legi le avem în T. V. și Talmud. Cu privire la aplicabilitatea textelor Talmudului în timpul procesului Mântuitorului constată că sunt mai multe păreri. În general juriștii admit aplicabilitatea lor. Cei cari susțin neaplicabilitatea lor arată, că dacă am admite că Mântuitorul a fost judecat de către Sinedriu cu procedura relatată de evangheliile ar fi însemnat să se violeze cele mai importante reguli procedurale prevăzute în tratatele talmudice.

Cercetând regulile talmudice și referatele evanghelice autorul arată că între ele există mai multe deosebiri formale. Ar fi deci două posibilități, sau că evangheliile nu s'ar referi la o ședință a sinedriului, ci numai la un sfat al unor sinedriști pentru ca să-L ducă și să-L acuze pe Iisus în fața lui Pilat, sau că sinedriul a judecat cu violarea textelor procedurale amintite.

Autorul nostru, combătând cu abilitate argumentele lui Philippson, Vargha, C. Clemen, Lietzmann etc., cari sunt pentru posibilitatea primă, se realizează la părerea celor cari admit posibilitatea a doua, că adică Mântuitorul a fost judecat de sinedriu cu încălcarea celor mai elementare reguli de procedură evreiască.

Mântuitorul a fost condamnat de sinedriu pentru crimă religioasă, blasfemie, pentru că s'a mărturisit pe sine Fiul lui Dumnezeu, dar prevăzând ei că în fața lui Pilat nu reușesc cu această acuză de ordin religios o transformă în una de natură politică, că ar fi răzvrătitor de popor și că ar fi pretendent la coroana mesianică.

E drept că din punct de vedere juridic — întrucât sinedriului i s'a luat pe timpul stăpânirii romane jus gladii — fără confirmarea lui Pilat, Mântuitorul nu ar fi fost dus pe drumul Golgotei. Dar și aceea e adevărat că fără acuzarea pătimasă și intransigentă a sinedriștilor, Pilat nu ar fi fost adus în situația de a ordona răstignirea, căci doar din sf. evangheliei reiese lămurit că Pilat a condamnat la moarte pe Domnul nostru Iisus Hristos numai în urma presiunii morale exercitate de sinedriști, spre a-și salva persoana sa proprie.

Urmează deci că atât sinedriștii cât și Pilat sunt deopotrivă de vinovați și responsabili în fața Tribunalului lumii pentru condamnarea la moarte a lui Iisus, „Judecătorii de atunci au aplicat fără suflet o pedeapsă hotărâtă mai înainte“. Așa își încheie Dr. Fruma temeinica sa lucrare.

Profesorul Dr. Grigore Marcu, în partea teologică, ajunge la aceeași concluzie ca și colaboratorul său, adăugând numai că eroarea juridică semnalată de dânsul a avut consecințe soteriologice pozitive inegalabile.

În rezolvarea problemei ce și-a propus arată că prima sa datorință ca teolog este să examineze textul sf. Evangheliei pe care ni-l redă în formă sinoptică după sinopsa lui Al. Huck, după ce în prealabil a arătat caracterul istoric al sf. evangheliei și deci vrednicia de credință a celor cuprinse într'însele.

În capitolul Preistoria biblică a procesului Mântuitorului, autorul ne prezintă toate textele T. V. referitoare la patimile Domnului nostru Iisus Hristos, întru cât profeții T. V. au fost cei dintâi biografi ai Mântuitorului. Preistoria procesului se prelungește și în T. V. prevestind Mântuitorul patimile Sale mântuitoare în trei rânduri.

În capitolul: Aspectul istoric religios al procesului, arată amănunțit, pe baza sf. evangheliei, întreg procesul Domnului, aprobând pe colaboratorul său că a susținut că Mântuitorul a fost întâi condamnat la moarte de Sinedriu și apoi de Pilat.

Ca adevărat autor al condamnării susține pe exarhiereul Ana.

Arată că procesul Mântuitorului din punct de vedere juridic cu alți judecători putea să aibă alt rezultat, nu însă din punct de vedere teologic. Dumnezeu a prevăzut totul în ce privește procesul Mântuitorului, dar asta nu înseamnă că El a predispus la împlinirea lui. Deaceia luda rămâne vinovat și răspunzător de trădare, ori cât l-ar scuza raționaliștii. Explică cum avem să înțelegem cuvintele Mântuitorului de pe cruce „Părinte iartă-le lor, că nu știu ce fac” și anume că în această expresie nu poate fi vorba de iertare. El cere Părintelui ceresc să facă aceasta, dacă va găsi de cuviință.

Își termină lucrarea cu articolul: Consecințele Procesului Mântuitorului pentru posteritate, amintind ca mai însemnate trei: învierea Mântuitorului, săvârșirea operii de mântuire a lumii și disgrația Israelului.

Ambii autori s'au achitat cu prisosință de sarcina ce și-au luat.

Recomandăm călduros cartea studenților teologi, preoților și publicului intelectual.

Dr. Zeno Munteanu

LECA MORARIU, Zbucium pentru Biserica arboroseană la 1870, R. Vâlcii, 1945, pg 8, preț n'are.

Di prof. univ. Dr. Leca Morariu este unul dintre exemplarele de elită ale culturalității arborosene. Multiplu și variat, dinamic și acidulat, enciclopedic în preferințe și ocupații, spumos în scrisul său atât de unic de frumos, ceea ce vădește o atât de temeinică stăpânire a limbii românești, D-Sa lucrează fără răgaz, se străduiește fără ogoiu, redactând acele prețioase reviste, care au recomandat Bucovina peste hotarele ei, tipărind mereu alte proaspete broșuri, toate în strânsă legătură cu trecutul acestei țărișoare de nord, conducând cenacle și institute, care au înmănușat în jurul lor totul ce are Arboreasa mai select.

Di prof. univ. Dr. Leca Morariu este un permanent exemplu și un imbold pururea viu pentru generația noastră de arboroseni mai tineri.

Exemplu și imbold prin activitatea sa gigantică, desfășurată pe ogoarele mănoase ale culturalității noastre bucovinene.

Acest om s'a închinat Arboreasei, cu trup și suflet. În scrisul său, Arboreasa palpită pretutindeni. O dragoste imensă izvorește, peste tot, pentru meleagurile arborosene și pentru venerabilele figuri ale trecutului nostru zbuciumat.

Numai așa se explică cum au răsărit în viața acestui vajnic arboreean acele preocupări de tenace durată din jurul lui Mihail Eminescu, Ciprian Porumbescu și atâția alții.

În prezenta broșură, autorul rememorează un capitol din zbuciumul luptelor pentru autonomia Bisericii ortodoxe române din Bucovina de altădată.

În vâltoarea acestor lupte fuseseră prinși, în acea vreme a anului 1870, toate personalitățile culturale bucovinene. Între ele se număra și Constantin Morariu, profesor de teologie morală la Institutul de teologie din Cernăuți, care-și exprimă adevăratele sale sentimente, într-o scrisoare inedită, către alt mare bucovinean, luptător aprig, Iraelie Porumbescu.

În această scrisoare aflăm că hainul guvern dela Viena își luase atribuții abuzive, ca acelea de-a numi episcopul și de a administra averea bisericească [pg. 3].

Scrisoarea este redată „cu actualizarea ortografiei” și cu minunatele sale „particularități stilistice”. [pg. 2].

E un aport serios și temeinic pentru cunoașterea vieții culturale-bisericești din trecutul Arboreasei, la înălțimea celorlalte cu care ne-a obișnuit autorul.

Incheiem cu o umilă rugă către cer: Deie Domnul ca activitatea acestui Arboreean să continue încă mulți ani și să ducă la bun sfârșit publicarea operelor prețioase la care ostenește, redactarea revistelor și îndrumarea instituțiilor cu care ferește acel colț de țară...

P. R.

Diacon NICOLAE MLADIN, Bucură-Te Mireasă pururea Fecioară, Sibiu, Popasuri duhovnicești, Nr. 28, 1945, pg. 74, preț 180 lei.

O carte ziditoare de suflet, ieșită din tiparnița sibiană, în colecția „Popasurilor duhovnicești”, anumea întemeiată în vederea acestui nobil scop.

Subiectul este unul dintre cele mai minunate, pe care le poate oferi învățătura creștină ortodoxă unui scriitor: viața Prea curatei Fecioare și Prea Sfintei Maice a Domnului nostru Iisus Hristos.

Părintele diacon Nicolae Mladin, un bine cunoscut și apreciat teolog sibian, s'a achitat de datoria sa într'un mod impecabil.

Broșura aceasta este plină de-o sevă duhovnicească ce mustește pe fiecare pagină.

Într'un stil clasic, desprins din cărțile liturgice, autorul înveșmân-tează învățătura ortodoxă despre viața Prea curatei Fecioare Maria, dela nașterea sa și până la adormirea sa întru Domnul.

Cu astfel de fericite broșuri, biblioteca „Popasuri duhovnicești” își îndeplinește menirea cu prisosință, așa cum s'a urmărit, atunci când a fost cititorită.

O recomandăm tuturor preoților noștri, spre a o pune cât mai neîntârziat în mâna credincioșilor lor.

P. R.

C. AMIRAL C. BOERESCU, Din minunile naturii,

București, Cugetarea Delafras, 1945, pg. 82, prețul : 500.

Se înmulțesc cărțile, care ies din sfera materialismului ateu, spre a se ocupa cu „minunile naturii”, fenomene insolite care sunt cu neputință de explicate prin mijloacele sensibile ale științei profane.

Aceste cărți sunt, mai ales, de-o neprețuită valoare când sunt scrise de laici. Este exclusă, astfel, ab initio, acuza că autorul ar scrie „pro domo”.

Dl C. Amiral C. Boerescu selecționează un material vast, plin de minuni, din natura înconjurătoare, pe care-l oferă publicului cititor.

Minunile sunt compartimentate în VII capitole: Materia, energia, viața, instinctul, intelectul, radioactivitatea și gravitația.

Exemplificările sunt fericit alese și expresive.

P. R.

IOSIF SCHIOPUL, Țările românești înainte de secolul al XIV-lea,

București, Bibl. istorică Universul, 1945, pg. 154, prețul : 1300 lei.

Autorul, un reputat istoric român, luminează câteva probleme istorice întunecate, care aparțin începuturilor noastre de viață organizată statală în Muntenia și Moldova.

Între ele sunt și renumitele litigii: „Banatul de Severin” și „Țara Făgărașului”, apoi „Brodnici”, a căror poziție geografică o determină din nou [pg. 131 sqq].

Autorul dovedește mult simț critic și o bogată informație de specialitate.

Pe baza acestor aporturi noi, vor trebui corectate multe din datele istorice ale sfârșitului sec. al XIII-lea în Țările Românești.

P. R

CRONICĂ

Sedintele Sf. Sinod

Vremurile grele prin care trece Biserica ortodoxă română află în Sf. Sinod un organism pururea treaz și gata a-și îndeplini datoriile sacre ce-i incumbă.

Pronunțările Sf. Sinod în numeroasele probleme pe care le ridică actualitatea sunt normative pentru întreaga suflare românească. Ele vin totdeauna la timp, îndrumând cugetele și lămurind conștiințele.

Sunt cunoscute, astfel, pastorațiile șefului suprem al Bisericii, Patriarhul Nicodim Munteanu, prin care se comunică Țării reluarea relațiilor spirituale cu marea noastră vecină din Răsărit: Rusia sovietică, cea mai puternică țară ortodoxă din lume.

Tot I. P. S. S. Patriarhul Nicodim a anunțat întregii Biserici salutarea operă de democratizare a țării și opera constructivă a guvernului P. Groza, îndemnând poporul la supunere, ascultare și colaborare.

Sedintele Sf. Sinod din 30 și 31 Iulie curent s'au ocupat cu diferite chestiuni canonice, culturale și administrative, de-o deosebită urgență în viața Bisericii: învățământul teologic, cărțile de ritual, preoții nou hirotoniți, etc.

S'a aprobat în principii o lege de organizare a învățământului superior teologic care va apare ulterior.

La ședințe au luat parte, pe lângă membrii ordinari, și: pâr. ministru C. Burducea și ministrul prof. P. Constantinescu-Iași.

Aniversare arhipastorală

I. P. S. S. Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan al Ardealului a împlinit 25 ani de arhipăstorire peste turma duhovnicească a Țării Ardealului.

Grei de sbucium, bogați în roade și aureolați de vrednicia străbună a marelui mitropolit Andrei Șaguna, cei 25 de ani recomandă în fața lui Dumnezeu și a națiunii un om și o operă fără seamăn cu alta.

Intru mulți ani, Stăpâne!

Capitularea necondiționată

a Japoniei

Japonia militarismului imperialist al mikadoului și al samurailor a capitulat.

Generalisimul Mac Arthur a intrat triumfal în Tokio capitala șintoismului fanatic.

Cu căderea Japoniei războiul mondial al dollea luat a sfârșit.

Conferința dela Londra

După Potsdam, cei cinci miniștri de externe ai statelor majore s'au întrunit la Londra.

Scopul imediat este încheierea unor pacte de pace cu Italia, România, Bulgaria, Finlanda și Ungaria.

P. R.

Bibliografie teologică

Mitropolitul Nicolae, Mântuiește Doamne Poporul Tău, Sibiu, 1945.

Anghel, V., Creștinism și păgânism, București, R. Cioflec, 1944.

Belu, D. I., Prof. acad. Dr., Premise pentru o nouă etică românească, Timișoara, 1945.

Bulea Cășineanu Ion, Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, 1945.

Călugăr, D., Conf. univ., Preocupări catehetice, Sibiu, 1944.

Câdea, Sp. Dr., Apostolatul laic, Sibiu, 1944.

Câdea, Sp. și Oancea, Z., Bunevestiri. Predici, Sibiu, 1944.

Cotoșman, Gh., Dr. Prof. acad., Privilegiile Românilor în cadrul districtelor valahe bănățene, Timișoara, 1944.

Criveanu, Nifon, Mitr. Olteniei, În grădina Ghetsimani, Craiova, 1944.

Fruma, I., și Marcu, Gr. T., prof. universitar, Procesul Mântuitorului, Sibiu, 1945.

Iftimie, Gh., Lucian Blaga și Creștinismul românesc, Iași, 1944.

Marcu, Gh. T., Prof. univ. Dr., Un temei documentar al istoricității cărților Noului Testament: Fragmentul Muratori, Sibiu, 1944.

Mateiu, I., Prof. univ. Dr., Opera școlară a Mitropolitului Șaguna, Brașov, 1944.

Mladin, N., prof. acad., Bucură-Te Maică Pururea Fecioară, Sibiu, 1945.

Morariu, L., Prof. univ., Cazania lui Varlaam, R. Vâlcii, 1945.

Morariu, L., Zbucium pentru biserica arboroseană la 1870, R. Vâlcii, 1945.

Neaga, N., prof. univ. Dr., Hristos în V. Testament, Sibiu, 1944.

Petreuță, I., Dr. prof. acad., Spiritismul, Timișoara, 1945.

Rezuș, P., Prof. acad. Dr., Știința mărturisitoare de Dumnezeu. O încercare de filosofie creștină a științei, Caransebeș, 1944.

Sârbu, C., Conf. univ. Dr., Natura și valoarea timpului, Sibiu, 1944.

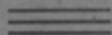
Tudor Demian, Pr., Jertfa Laudei, Arad, Diecezana, 1945.

Vizirescu, M. Pan, Poesia noastră religioasă, Cluj, 1944.

Vonica, Nicolae, Viața și pilda sf. Ioan Botezătorul, Sibiu, 1944.



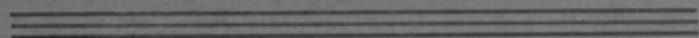
Onor. Domni sunt rugați a ne trimite abonamentul, pe adresa administrației revistei.



Manuscrisele se vor trimite din vreme. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.



Ordinea articolelor e determinată de necesități tehnice, nu de alte considerațiuni.



Din cauza scumpirii excesive a hârtiei, tiparului și mânei de lucru suntem nevoiți a majora abonamentul anual la 2500 lei
Pentru instituții 5000 lei
Un număr 250 lei

3
4
2 m3 v 75



ANTICARIAT TÂMBOR
LEI 5